MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA ÜHEKSAKÜMNE KOLMAS NUMBER : VEEBRUAR 2020

HAKKA TELLIJAKS!
TELLIMINE.EE/MUURILEHT-12

HIND 2€

9 772346 662013

#93 : VASAKPOOLSUS

JUHTKIRI

INIMLOOMUS, MIS VÄRVI SA OLED?

Foto: Patrik Tamm

Hiljuti jõudis kinoekraanidele järjekordne tugev eesti dokumentaalfilm „Südamering". Lugu seltskonnast, kes otsustab hüljata kogu oma senise elukorralduse ja katsetada kollektiivselt soetatud mõisakrundil kogukondlike praktikatega. Nagu me filmist näeme, sumbub esialgne entusiasm peagi isiklikesse konfliktidesse. Käärid unistuste ja reaalsuse vahel osutuvad kohati ületamatuteks, mistõttu viis aastat hiljem on enamik algsest tuumikust naasnud „normaalse maailma" rüppe. Kriitikutele on see andnud hea võimaluse parastamiseks. „Mida need hipid ometi mõtlesid?" „See reaalsuse eest põgenemise projekt oligi määratud läbi kukkuma!" „Elu pole ainult võilillejuurika närimine ja puntranuss!" Lõpuks jõutakse selliste kommentaaridega enamasti tagasi selleni, et kogukondlikkus läheb inimloomusega vastuollu. Inimene on kiskja, tal on kiüüned enda poole, ligimene on talle ainult konkurent, kollektiivsus mõjub ahistavalt ja lõpeb alati krahhiga.

Paljudele andis dokumentaalfilm ka hea ettekäände teha järjekordne torge vasakpoolsete suunas. Mis see NSV Liit muud oli kui kordades mastaapsemas vormis ökokogukond? Vähemalt ideaalid kattusid ning lõpptulemuski oli sarnane. Julm stalinistlik terror õigustab ka tänapäeval iga vasakpoolse idee mutta trampimist. Gulagi vangilaagrid on ainult kahe sammu kaugusel astmelisest tulumaksust või *Green New Deal*'ist. Täpselt sellist mantrat korrutab juba aastaid majandusanalüütik **Peeter Koppel**, kes kollitab sotsiaalmeedias lõimest lõime liikudes selle jutuga naiivseid punaprofessoreid. Majandusanalüütikutest on saanud tänapäeva inimhingede insenerid. Kas te siis ei tea, et inimese käitumist reguleerib turg? Jah, kullakesed, inimloomus juba on selline.

Inimloomusele on raske vastu vaielda. Kui miski on kodeeritud meie geenidesse, siis igasugune utopistlik katse seda muuta ei saa hästi lõppeda. Ma olen siiski veendunud, et klassikalise majandusteooria põhitõdesid ei anta kaasa emapiimaga, vaid neid kultiveeritakse läbivalt erinevate ühiskondlike institutsioonide kaudu. Me mõõdame oma hariduse edukust PISA testidega, me õpetame maast madalast, et eraomand on püha (ühisomandit saab kommunistliku pärandi tõttu ainult naeruvääristada, mis on ka üks põhjus, miks justkui kõigile kuuluv looduskeskkond praegu sellise tempoga hävib), me korrutame, et igaüks on oma saatuse sepp, vaadates põlastava hukkamõistuga elu hammasrataste vahele jäänuid, ja me juurutame turuloogikat igal pool, kus vähegi võimalik. Groteskseimaks näiteks sellest on praegu täistuuridel toimuv humanitaaria suretamine kõrghariduses. **Marju Lepajõe** oli viimane mohikaanlane. Temasuguseid neoliberaalsest ülikoolist tõenäoliselt rohkem ei sirgu, sest mitu protsendipunkti üks **Vergiliuse** tõlge ikkagi meie SKTle lisab? Võibolla isegi leidub nüüdses süsteemis mõni potentsiaalne tulevane Lepajõe, aga tema ambitsioonid suretatakse varakult. Ta kohaneb, otsib tasuva töö, saab selle eest nüüdisaegsetelt inimhingede inseneridelt arvamusveergudel tunnustavalt kiita, samas kui unistuste purunemine on teinud temast katkise ja eksinud inimese. Hingeliste heitlustega toimetulek on loomulikult igaühe enda asi.

Kujundlikult juhtus täpselt nii nende inimestega, kes asutasid ökokogukonna. Nad olid aru saanud, et nende loomus ei lähe kokku **Adam Smithi** teooriatega. Nad soovisid rohkem inimlikku lähedust, nad tahtsid lõputu konkureerimise asemel lõpuks teha koostööd, nad ei nõustunud oma probleeme ostukeskustes plaasterdama, nad julgesid olla haavatavad, nad julgesid jälle unistada. Seda, et kriisile ökokogukonnas eelnes nende inimeste jaoks kehtiva ühiskonnakorralduse ahistav embus, kiibitsejad meelsasti tunnistada ei taha. See ei läheks kokku muinasjutuga inimloomusest. Muinasjutuga, mida võetakse tänapäeval kui fakti. Loomulikult on inimhing keerulisem kui see, mida ökonomistid on suutnud turgudel toimuva põhjal tuletada. Nende teooriad ütlevad rohkem konteksti kui seal toimetavate indiviidide kohta.

Vasakpoolsetel ideedel on ühiskonnas keeruline kandepinda saavutada, sest nende levitamisel tuleb alustada inimloomuse müüdi kummutamisest, turuliberaalid saavad kohe oma poliitikasoovituste juurde asuda. See on meeletu händikäp. Muidugi, see pole ainus põhjus, miks vasakpoolsed tänapäeval virelevad. Töölisklassi fragmenteerumise tõttu on kadunud nende traditsiooniline valija. Moodsa aja ilmajäetutega ei suuda või ei taha vasakpoolsed aga piisava sümpaatiaga suhestuda. Küll on aga vasakpoolsed ise inimlik tuum on kultuurisõja kaevikutes kaduma läinud. See tuleks uuesti üles otsida ja hulkade kujutlusvõimet paeluvateks lugudeks vermida.

Henri Kõiv, tegev- ja sotsiaaliatoimetaja

Esikaanel Jevgeni Ossinovski. Foto: Renee Altrov

Müürileht on keskkonnasõbralik trükis, mille tootmisprotsessis on kulutatud vähe energiat, kasutatud minimaalselt keskkonda saastavaid kemikaale ning arvestatud maailma metsade keskkonnasõbraliku, sotsiaalselt õiglase ja majanduslikult elujõulise majandamisega.

NORDIC SWAN ECOLABEL
Trükitoode 4041 0820

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	elustiili- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja teadustoimetaja	maia@muurileht.ee
Aleksander Tsapov	kultuuritoimetaja	aleksander@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Tanel Mütt	müügi- ja reklaamijuht	tanel@muurileht.ee

Makett/kujundus: Madis Katz
Illustraatorid: Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Jaan Rõõmus, Liisa Kruusmägi, Lilian Hiob, Stella Salumaa, Vahram Muradyan, Villem Roosa
Fotograafid: Aleksander Kelpman, Janis Kokk, Ken Mürk, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAB KULTUURIMINISTEERIUM

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

JÄLGI MEID
@Muurileht

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn

Müürilehele pakke saates palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: *tellimine.ee/muurileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

INFO TELLIJATELE

Müürilehe levi korraldab Express Post. Kui värske leht õigel ajal kohale ei jõua, siis võta ühendust Express Posti klienditeeninduskeskusega telefonil (+372) 617 7717 või kirjuta aadressil *tellimine@expresspost.ee*.

SISUKORD

VASAKPOOLSUS

PERSOON
Intervjuu Jevgeni Ossinovskiga – *Maia Tammjärv* [6–10]

POLIITIKA
Sotsiaaldemokraatia lõppmäng – *Tõnis Saarts* [11–13]

SOTSIAALIA
Uusvasakpoolsete rassiline kinnismõte – *Tarun Gidwani* [14–15]

AJALUGU
Juunikommunistide kummaline tragöödia – *Robert Varik* [16–17]

SUBKULTUUR
Müra teeb vabaks – *Tõnis Kahu* [18–19]
Kommunistlik nostalgia moetööstuses – *Kärt Kelder* [20]

MAAILM
Postsotsialismi lootusetus – *Patrick Norberg* [21]
Ladina-Ameerika roosa laine – *Mele Pesti* [22–23]

ESSEE
Vabadusest – *Eik Hermann* [24–25]

PÄEVAKAJA

ARVAMUS
Humanitaarteaduste rahastamisest – *Neeme Näripä* [26]

KESKKONNAKOLUMN
Pseudorohelistest tarbimisvalikutest – *Helen Puistaja* [28]

KULTUUR

SUBKULTUUR
Simple Session 20 – *Risto Kozer* [29–31]

KUNST
Intervjuu Tiina Abeli ja Anu Allasega – *Johanna Jolen Kuzmenko* [32–33]

SKEENE
Uus eesti biit: Vera Vice [34]

MUUSIKA
Uued plaadid [33]
Kontserdikogemusi ruineerivast nutimaaniast – *Maris Savik* [36–37]

FILM
Kinospurt: „Südamering" – *Aleksander Tsapov* [38]

Jüri Kolk

Foto: Maria Eeko

Jüri Kolk muudkui kirjutab ja tõlgib ja sulandub üha paremini ennasttäis vanameeste hulka.

loomade kuningas
laseb naistel ennast toita
tee suukene ilusasti lahti
võta veel üks amps
donald trumpi eest
margus linnamäe eest

loomade kuningannad jätavad pool
hüäänidele
lähevad ära
ma tõesti ei tea kas
kardavad peksa saada
või on lihtsalt ümberjaotamise põhimõttelised pooldajad
ma tõesti ei tea

hüäänid lasevad jalga nirkide ja raisakullide ja tõukude eest
igale oma
siis tulevad bakterid ja saadavad kõik
uuele ringile

emake loodus paigutab kogu aeg ressursse ümber
õhutab kõige teravama konkurentsi varjus
koostööd, sümbioose, liigirikkust ja muid rühmitusi
emake loodus töötab kogu aeg
loodusseaduste vastu

mul on emakese looduse pärast häbi
peeter koppelil on emakese looduse pärast häbi
kas siis on vaja tõsta vett taevasse
ainult selleks
et see kaugel sisemaal maha valada
emake loodus on sisyphose odav koopia
vesi kuulub kaladele
ja asi mutt

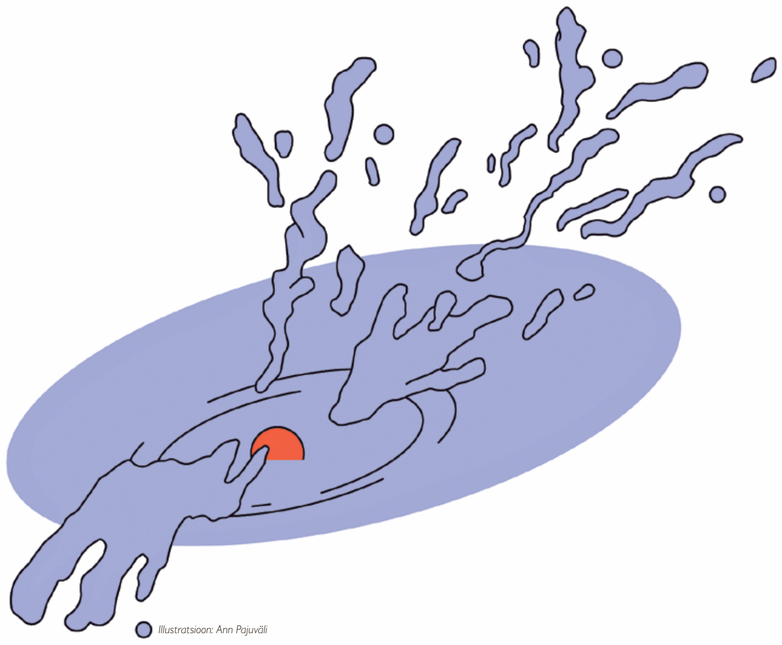

Illustratsioon: Ann Pajuväli

847 960

Just nii mitu piletit osteti 2019. aastal kodumaiste filmide seanssidele, moodustades kogu vaatajaskonnast 23 protsenti.

PISIASI

Digitaalne säästlikkus. Kuna enamik meie loodavast andmemahust istub pilves, tasuks kõik mittevajalik ära kustutada, sest andmehoidlad tarbivad aastaks 2025 viiendiku kogu maailmas toodetavast energiast. Näiteks kümme selfit tekitavad umbes sama palju süsinikdioksiidi heitmeid kui üks kilomeeter autoga sõitmist.

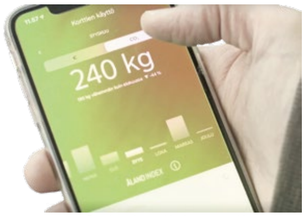

Foto: kuvatõmmis Nordea panga reklaamvideost

15 SEKUNDIT KUULSUST

Tänavuse talve kõige efemeersem kuju on talv ise. Rahvasuu armastab küll öelda, et ega tali taeva jää, aga paistab, et on paras aeg seda ütlust revideerida. Ilmateadlane Jüri Kamenik selgitas hiljuti Maalehes, et seoses polaaralade väheneva jääkattega pääseb Atlandi ookeani niiskus talviti üha rohkem idasse ja kõik prognoosid pakuvad ka järgmisteks kuudeks sooja. Ärata endas lõunamaalane ja kui juhtud nägema langevat lumehelvest, siis jookse õue ja tee pilt.

SEAPÕIS

Nüüd, mil pensionireform on saanud riigikogus rohelise tule, on õige aeg pöörata tegusad prohvetisilmad uude 50-eurose kupüüri värvi tulevikku. Inimestele, kes vilistavad heledal ja sütitaval sagedusel vanaduspõlvele, hakatakse tegema teisest sambast esimesi väljamakseid avalduse põhjal 2021. aasta septembris, s.t järgmine suvi on õige aeg, et hakata tegusa ja ettevõtliku kodanikuna töötama välja öngitsuskirju, petukõnesid, püramiidskeeme, paisata turule kinnisasju ja kaasomandis lobudikke, tuua välismaalt mahakeritud hodomeetrinäiduga avariilisi autosid ning kui oled looder, siis lihtsalt paluda endale jook välja teha.

KUU TEGIJA: KOROONAVIIRUS

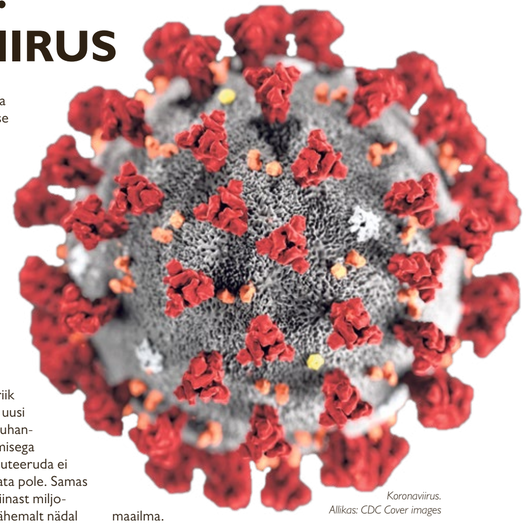

Koronaviirus. Allikas: CDC Cover images

SARS, MERS, Ebola, hullulehmatõbi ja sigade katk on leidnud endale järgmise globaalse järeltulija koroonaviiruse kujul. Hiina Hubei provintsi pealinnast Wuhanist alguse saanud viirus on tekitamas uut üleilmset pandeemiapaanikat, mille tagajärjeks on karantiinid, seisvad tehased, suletud piirid, paranoia jne. Maailma Terviseorganisatsiooni sõnul on prioriteetne viiruse leviku tõkestamine vaesematesse riikidesse, kus tervishoiuteenuste kättesaadavus on halb või olematu. Ühe versiooni kohaselt on zoonootilise (ehk loomadelt edasikanduva) koroonaviiruse alge seotud loomade või madudega. Käsuefektiivne Hiina riik on asunud rajama Wuhani kiirkorras uusi superhaiglaid, kuhu saaks paigutada tuhandeid nakatunuid. Vaktsiini väljatöötamisega tegeldakse lootuses, et viirus enne muteeruda ei jõua, kuigi niipea selle valmimist oodata pole. Samas rahustab riiklik postifirma Omniva Hiinast miljoneid pakke tellivaid kaasmaalasi, et vähemalt nädal kestvat transporti Eestisse viirus mingil juhul üle ei ela. Tere tulemast aastasse 2020 ehk Hiina kalendri järgi metallroti aastasse, mis kipub küll meenutama üha rohkem „Resident Evili" filmifrantsiisist tuttavat maailma.

31. jaanuaril viidi esimesed koroonaviiruse kahtlusega hiina turistid kontrolli ka Tallinnas, kuid kahtlus oli siiski veel asjatu.

Foto: kuvatõmmis

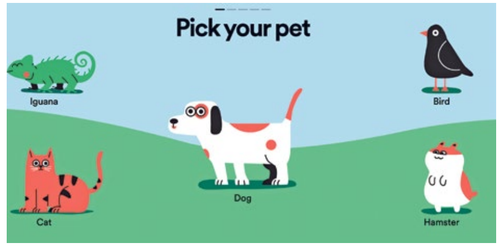

UUS MUST: KUTSUMUUSIKA

Muusika voogedastuse Koljat Spotify pakub nüüd võimalust koostada esitusloend lemmikloomale. Selleks tuleb valida, mis loomaga on tegu – lind, koer, hamster vm –, määrata looma temperament, uudishimulikkuse aste ja nimi ning *voilà*, algoritm paneb sinu muusikakuulamisharjumuste põhjal kokku loomale mõeldud nimekirja. Paraku ei ole teenus arvestanud alternatiivsete lemmikloomadega, sest valikus pole ei lehma, siga, rotti ega madu. Samas, kui 80ndate alguse teutooni industriaalmuusika läheb peale koerale, meeldib see kindlasti ka püütonile või seale.

VÄÄRIB JÄLGIMIST: *instagram.com/annikahaasphotography*

Foto: Annika Haas

Annika Haas on dokumentaal- ja portreefotograaf, fotoajakirja Positiiv toimetaja ja Eesti Kunstiakadeemia lektor. Tema fotoprojektid on käsitlenud Eesti rahvusvähemusi mustlasi ja moslemeid ning endiste Dvigateli töötajate kaduvat suvilakultuuri Suur-Sõjamäel. 2017. aastal töötas ta Tallinna Kunsthoone galeriis projektiga, milles ta kujutas koos skulptorite Elo Liivi ja Jekaterina Kultajevaga portreefoto ning skulpturaalsete lahenduste abiga Eesti pimedaid, tõstatades laiemalt „sotsiaalse pimeduse" temaatika.

Ainult laikimisest ei piisa. Hakka toetajaks!

Telli Müürileht.

Sünnipäevakuul aastatellimus poole hinnaga.
Vaata: *tellimine.ee/muurileht-12*

Kampaania kestab 29. veebruarini 2020.

MÜÜRILEHT

VABADUSI TULEB KAITSTA, IGA SENTIMEETRIT

Sotsiaaldemokraatia kriisist sotsiaaldemokraadiga. Kas parempopulismi tõusuvees hakkab oma aega ära elama ka demokraatia? Kust otsida lahendusi ja mida teha seni, kuni lahendust ei paista?

Intervjuu **Jevgeni Ossinovskiga**. Küsis **Maia Tammjärv**, pildistas **Renee Altrov**

Vasakpoolsusest kõneleva leheнumbri tarbeks persooni leidmine oli tõtt-öelda paras pähkel. Ei ole liiga hea, kui kaanepersoon on ülemäära tegev parteipoliitikas, aga teisalt, kellega oleks neist teemadest veel kohasem ja huvitavam rääkida kui mitte mõne vasakpoolse poliitikuga? Poolkompromissina võtsime ühel globaalsoojal jaanuarikuu pärastlõunal Telliskivi hipstersööklas Näljane Põder kohvitassi taga nööbist kinni Jevgeni Ossinovskil. Jevgeni oli tõepoolest veel eelmisel aastal lausa Sotsiaaldemokraatliku Erakonna esimees ning 2018. aastani ka töö- ja tervishoiuminister, aga praegu on ta üks 101 riigikogu liikmest. Liiati ei ole Jevgeni tegelenud enam või vähem maailmavaateliste küsimustega ainult poliitikuna, vaid silmitsenud neid lähemalt ka akadeemias, Tartu ja Warwicki Ülikoolis filosoofiat õppides ning Londoni Majandus- ja Politoloogiakoolis politoloogiat tudeerides.

Kas sulle pärast ministri ja erakonna esimehe ametikohta ainult riigikogust väheks ei jää? Kas igav ei hakka?
Igav ei ole, aga tööd on tõesti väga erinevad. Ministriametis ja poliitiliste süsteemide tipus ei ole süvenemiseks väga palju aega, vaja on otsustada palju ja kiiresti, kogu aeg on jooksmine. Teatud osale minu loomusest sobib parlamendiliikme töö kindlasti rohkem – mitte küll seetõttu, et mul oleks raskusi otsustamise või juhtimisega –, kuna seal on võimalik rahulikumalt mõne üksiku teema sisse minna ja sellega põhjalikumalt tegeleda. Parlamendis olles pead sa lihtsalt ise leidma endale tööfookused.

Su Facebooki lehe põhjal tundub, et praegu on fookuses apteegireformi peatamise eelnõu ümber toimuv.
Jah, ravimitega olen ma tegelenud põhjalikult viimased kolm-neli kuud, aga teise külje pealt olen ma saanud parlamendi praeguses koosseisus süveneda lõpuks sellesse, mida ma olen tegelikult tahtnud väga pikalt käsitleda ja mis on minu jaoks inimesena hästi oluline, ehk keskkonnateemadesse.

Ahjaa, sa oled ju ka keskkonnakomisjonis. Mis teil seal toimub?
Mis komisjonis toimub või? (*Naerab*) Mis seal ikka toimub, arutatakse näiteks erinevaid eelnõusid.

Kas on produktiivne?
Ei noh, parlamendi tööd kirjeldades ei ole „produktiivne" õige sõna, demokraatia tervikuna ei ole kindlasti kõige *produktiivsem* valitsemissüsteem. Aga keskkonna valdkonnas on murranguline aeg lõpuks vaikselt ka Eestisse jõudmas – meil ei ole võetud seni veel piisavalt tõsiselt teadmisi, mis on olnud inimkonna käsutuses juba kümnendeid. Nüüd tundub, et ka siin hakatakse vaikselt aru saama kliimakriisi tähtsusest nii maailmale kui ka igaühele meist.

Kas see käib ka nende kohta, kellest sõltuvad otsused?
No nemad vist kõige viimasena. Aga ka nemad, jah.

Paistab, et kuni päris viimase ajani kajastati sind me meedias muidu väga positiivses valguses, esialgu peaaegu imelapsena, kes sai 2011. aastal kõige nooremaks riigikogulaseks, oli vahepeal kõige noorem minister jne, aga nii alates 2017. aastast ehk seoses alkoholipoliitika karmistamisega tundub, et esimest korda läks kuidagi raskeks, hoiakud olid valdavalt negatiivsed. Kuidas see mõjutas su avalikest ametitest taandumise otsuseid?
See ei ole vist minu enda välja mõeldud tsitaat, aga on ju nii, et mida kõrgemale sa ronid, seda tugevam tuul puhub. Selles kontekstis on mõistetav, et ka kriitilist tagasisidet on päris tipus alati rohkem. Esiteks seetõttu, et päris tipus vastutad sa kõigi teemade, otsuste ja vigade eest. Ei saa öelda, et minge küsige kellegi teise käest, see ei ole minu teema. Aga lisaks sellele – ja see on olnud algusest peale minu poliitikutöö mõtestamise osa – ma ei leia, et poliitikutöös endas oleks mingisugune eriline võlu. See ei ole mulle oluline *iseenesest*, ei identiteedi mõttes ega mingis muus – see on lihtsalt vahend, väga tugev vahend ühiskondlike muutuste ellukutsumiseks. Kui oled kogunud mingiks ajaks teatud poliitilise kapitali ja sul avaneb võimalus realiseerida muutusi, mis on sinu hinnangul vajalikud, siis on küsimus selles, kas sa teed seda. Õigemini, koheselt ja üheselt populaarseid otsuseid on muidugi kõik valmis tegema. Mis neid viga teha! Aga kas sa oled valmis tegema otsuse, mis on ühiskonnale vajalik, aga võib jätta su järgmisel korral riigikogust välja? Ehk kas sa võtad sellises olukorras riski?

Paistab, et sina oled võtnud. Isegi võib tunduda, et kohati liiga resoluutselt või kompromissitult.
Ei, sellega ma kindlasti nõus ei ole. Ma olen õppinud poliitikuna väga hästi kompromisse tegema. Ka asjaolu, et sotsiaaldemokraadid olid minu juhtimisel neli aastat valitsuses – kus toimus vahepeal ka valitsuse vahetus –, näitab muu hulgas seda, et minuga on võimalik läbi rääkida ja koos töötada. Samas on kindlasti asju, mis ei ole minu jaoks läbiräägitavad – see võib olla põhjus, miks mõned on pidanud mind paindumatuks. Minu jaoks on olemas teatud väärtused, milles ei saa kompromisse teha.

Ma aiman, et sa ei räägi siin maksupoliitikast, vaid millestki muust.
Jah, maksumäärades olen ma alati valmis kokku leppima, sest ehkki maksupoliitika aluseks on teatud ilmaväärtelised põhimõtted, on detailides tegemist tehnilise küsimusega. Samal ajal on meil tõstatunud – või teadlikult *tõstatatud* – ühiskonnas juhtumisi just sellel minu esimeheks oleku perioodil ka väga fundamentaalseid erimeelsusi; on seatud kahtluse alla inimõigusi ja õigusriigi alusprintsiipe. Minu meelest ei ole nendes küsimustes eetiliselt võimalik ja ka poliitilisest vaatest *lubatav* teha kompromisse.

Sul saab paari päeva pärast üheksa aastat poliitikas, konkreetselt siis Sotsiaaldemokraatliku Erakonna liikmena. See ei ole ju tegelikult väga pikk aeg, aga…
On ikka.

On või?
(*Veendunult*) Üheksa aastat on ikka pikk aeg.

Märtsis ütlesid Toomas Sildamile enne sotside uue esimehe valimist intervjuus nõnda: „Et sotsid saaksid edasi minna, peab etteotsa tulema uue ja värske energiaga inimene."[1] Kas tulemus täitis su ootusi?
Uut energiat on igal juhul vaja, inimesed lihtsalt väsivad igas ametis.

Aga kas see uus energia on tulnud?
Uus inimene ju juhib erakonda! Ei ole küll saladus, et mina toetasin esimehe valimistel teist kandidaati, aga erakonna enamus otsustas nii.

Eriti alguses, aga ka natuke hiljem on olnud sinu kohta kuulda hoiakut, et sa pole küll päris n-ö hõbelusikas suus sündinud, aga kusagil taga on „isa raha" kujul mingi turvavõrk olemas.
Kui ma poliitikasse tulin, oli tähelepanuminu ja minu isa [**Oleg Ossinovski**] suhetel täiesti õigustatult väga terav, demokraatlikus riigis peabki see nii olema. Ja eks alguses kohtas üsna palju hoiakut, et mingi mõtetu poiss läheb parlamenti isa ärihuvisid edendama. Nüüdseks olen ma muidugi suutnud inimestele tõestada, et olen poliitiliselt iseseisev. Kui seda turvavõrku kuskilt otsida, siis ehk haridusest, mille sain maailma tippülikoolidest, milleks kulus ka üksjagu raha.

Parlamendi tööd kirjeldades ei ole „produktiivne" õige sõna, demokraatia tervikuna ei ole kindlasti kõige produktiivsem valitsemissüsteem.

2014. aastal kirjutas Tarmo Vahter Eesti Ekspressis: „Jaak Allik ütleb, et papa raha ei mängi üldse mingit rolli […]. Siinkohal Allik eksib. Kaks olulist detaili eristavad Ossinovskit enamikust neljakümnestest ja noorematest Eesti poliitikutest. Esiteks ei mõjuta pangalaenu igakuine tagasimakse tema elu, sest laenu pole. […] Teiseks pole ta pidanud enne tippu jõudmist kümme aastat vanemate parteilaste käske täitma. […] Tal pole lihtsalt olnud vaja seda teha. Jevgeni Ossinovski esindab Eesti poliitikas haruldast liiki – vaba inimest, kes teeb, mida tahab."[2] Kuidas see sulle tundub?
Ma olen tundnud ennast vabana küll, jah.

Platon mäletatavasti mõistab hukka demokraatia kui süsteemi, mis võimaldab võtta võimu Mart Helme sugustel. Ehk demagoogidel.

Kas ehk seepärast polekski vaja rohkem vasakpoolset mõtlemist, et vaba inimene, kes teeb, mida tahab, ei oleks poliitikas *haruldane liik*? Juhul

jätkub >

< eelneb

muidugi, kui seda vabadust kaudseltki üldse saab seostada rahaliste võimalustega.
Ma arvan, et vabadus on siiski valdavalt iseloomujoon, sisemine kvaliteet. Tarmo pidas siin tõenäoliselt silmas seda – mis on küll natuke müüt –, et inimesed on poliitikas tihti seetõttu, et nad ei suuda leida endale alternatiivset töökohta, ja teevad seepärast nii, nagu peasekretär ütleb, et viimane paneks nad siis valimisnimekirja ja nii edasi. Aga kuna mul ei ole sellist… ütleme, hirmu, et ma ei saaks väljaspool poliitikat hakkama, siis selle tõttu olen ma oma poliitilistes otsustes vaba.

2013. aastal ütlesid sa Priit Pulleritsule intervjuus nõnda: „Ma ei arva, et isa on parempoolne, ja ma ei arva, et olen vasakpoolne. Mõttemaailma jagamine parem- ja vaskpoolseks on pärit 19. sajandist ning tänaseks on ideoloogiad taandumas.”[3] Kuidas see lause 2020. aastal tundub?
Jah, teatud viisil on see eristus tegemas *comeback*'i, ehkki see on suuresti lihtsustus. Praegune *comeback* on natuke keerulisem selles mõttes, et see toimub valdavalt rahvuslik-liberaalsel teljel, mida paigutatakse samuti paremale ja vasakule ning kus minu hinnangul on erinevused palju selgepiirilisemad. See, kas sa oled väärtustelt liberaal või konservatiiv, on palju selgem kui see, kas sa oled majanduspoliitiliselt vasak- või parempoolne.

Tõepoolest, tookord te rääkisite Pulleritsuga selgelt ainult majanduslikust jaotusest.
Just, aga ka majanduslikul teljel on see eristus taas palju teravamalt esile kerkimas ja võib-olla see on samuti seotud populismi tõusuga, mida 2013. aastal oli veel väga vähe. Selles on ka minu mõtte ja tähelepanu teravik aja jooksul muutunud. Aastal 2013 tundus, et Eesti ühiskond liigub siirdeühiskonna staatusest järk-järgult välja. Aastal 2010, kui olin just Suurbritanniast tagasi tulnud, näis, et kui ma pean veel vaidlema selle üle, kas homod on inimesed või mitte, oma vanaisaga, siis üldiselt on aina rohkem ja rohkem neid, kellega ei pea neid vaidlusi enam pidama. Aga mingil hetkel see muutus. Ja see ei muutunud ainult meil, vaid globaalselt. Ma mäletan väga täpselt seda, kuidas siis, kui **Geert Wilders**, **Timo Soini** ja kogu see seltskond hakkas aastatel 2013–2014 Euroopa poliitilisele kaardile ilmuma, räägiti meil, et siin õnneks sellist asja ei ole – Eesti inimesed on nii rahulikud, toredad ja sõbralikud, meil ei saa sellist asja juhtuda. Aga läks kõigest paar aastat mööda ja juhtus ka meil.

Kas seda globaalset küsimust on üldse võimalik parempopulismi tõusu arvestades lokaalselt lahendada? Sotsiaaldemokraatial läheb vist ainult Soomes hästi.
Tõepoolest, nad on peaministripartei. Väga tore! Aga teisest küljest jäi 2019. aasta aprillis Soome parlamendivalimistel 5000 häält puudu, et valimised oleksid võitnud Põlissoomlased! Kujutad sa ette pealkirju, mis sealt oleksid tulnud? Isegi meil pole nii hull! Ka enne **Sanna [Marini]** valimist olid sotsid languses, see oli ikka väga napp. Ei ole ka seal need asjad lahendatud. Ja Rootsis samamoodi – teist tsüklit järjest on **Stefan [Löfven]** peaminister, aga parlamendienamust ei ole.

Parempopulismi tõusule on väga iseloomulik poliitilise süsteemi paralüüs, kuna äärmuslasi valdavalt valitsusse ei võeta ja nii tuleb enamus väikeparteide kildudest kokku klapitada. Või siis nad võetakse valitsusse nagu meil siin, aga tulemuseks ei ole terve ühiskondlik diskussioon sellest, kuhu me teel oleme ja kuidas sinna jõuda, vaid permanentne *damage control*. Ja **Jüri Ratas** oma pideva vabandamisega sümboliseeribki väga hästi seda, mis toimub.

Sa mainid paralüüsi ja ma olen sellega nõus, aga kas sellest on ka mingi tagasitee või ongi ainult lootusetud valikud?
No mis ta ikka nii väga lootusetu on, see asi lihtsalt *peab* ühel hetkel lahenema. Demokraatia aluseks on see, mida **Jürgen Habermas** on nimetanud ühiseks avalikuks ruumiks. Nüüd aga näeme, kuidas seda ühist ruumi jääb kogu aeg vähemaks. Ühismeedia kaasab meid diskussiooni nendega, kes on meiega sama meelt. Paljud ühiskondlikud vaidlused on muutunud nii põhimõtteliseks ja raevukaks, et eri arvamusel olevad inimesed ei otsi koosmeelt, vaid ehitavad barrikaade.

Paistab, et ühel poolel ei ole enam isegi mingisugust motivatsiooni argumenteerida. Mõjukaim näide sellest on muidugi Donald Trump – poliitiline kultuur on nõnda palju muutunud, et isegi tema enda valijad ei pruugi tema väiteid uskuda, aga samas ei ole näha, et see ülemäära tema toetust mõjutaks. Ehk siis liberaal olla on praegu palju raskem kui populist. Kas siis liberaalsem tiib ei peaks samuti oma keeles või põhimõtetes hoopis järeleandmisi tegema?
Vähemalt **Platonist** saati on poliitilise debati mehhanismiks olnud ratsionaalne argumentatsioon. Platon mäletatavasti mõistab hukka demokraatia kui süsteemi, mis võimaldab võtta võimu **Mart Helme** sugustel. Ehk demagoogidel. Kes ei pääse võimule mitte seetõttu, et nad on kõige targemad ja eetilisemad valitsejad, vaid põhjusel, et nad oskavad juhtida inimesi – otsetõlkes vanakreeka keelest – valedele radadele, kasutades selleks retoorilisi võtteid, mitte mõistuslikku arutelu. Demokraatliku süsteemi teoreetiliseks aluseks on aga olnud alati ratsionaalne argumentatsioon. Loomulikult käib sinna juurde ka see n-ö demagoogiline pool, et tuleb ka inimesi kaasa haarata jne, aga selle tuuma – kuidas hinnata, kas otsus on õige või vale – instrument on ratsionaalne argument, mitte emotsioon. Ja see osa on kadumas. Argument ja fakt kui selline ei loe enam ühiskondlikus diskussioonis peaaegu midagi. Ma pidasin kunagi ühel teaduskonverentsil ettekande, kus rääkisin teadlastele, et nad peaksid fakti kaitseks välja astuma. Trumpi pressiesindaja on ju parim näide sellest, kuidas fakt kaotab oma ühiskondliku tähenduse, kui ta ütles, et Donald Trumpil on lihtsalt *alternatiivsed* faktid. Kui fakt enam ei loe, siis praktiliselt kaob ära kogu demokraatia põhiinstrument ja asemele tuleb see, mida me praegu näeme.

Ja nüüd on küsimus, kas need, kes seda instrumenti oluliseks peavad, suudavad seda piisavalt hästi rakendada või peaksid nad hakkama kasutama teisi vahendeid. Eks nad juba kasutavad ka, populismi üks tulemus ongi kogu süsteemi mürgitamine. See ju nakkab. Isegi mitte tingimata teadlikult, vaid paratamatult.

Kui demokraatia põhiinstrument on oma tähtsust kaotamas, siis kas see tähendab, et ka demokraatlik süsteem on vaikselt oma aega ära elamas ja asemele peakski midagi uut leiutama?
Ei, ma ei ole ennustaja. Mina oskan nii palju arvata, et see peab mingisuguse lahenduseni jõudma. Ma arvasin, et äkki see jõuab lahenduseni siis, kui ameeriklased näevad Donald Trumpi päriselt valitsemas; et nad saavad siis aru, et sellist idiooti me kunagi rohkem valida ei taha ja sellest tulenevalt hakatakse hindama kriitiliselt ka seda, mille alusel ta valiti. Nüüd on selgunud, et ma eksisin rängalt, ja need inimesed, kes on Donald Trumpi valinud ja näinud teda valitsemas, ütlevad, et väga õige, nii tuleb teha. Nüüd ma pigem ennustan, et ta valitakse sügisel tagasi.

Aga lõpuks peab asi siiski mingisuguse lahenduseni jõudma, sest praegu me näeme, kuidas tsentrifugaalsed jõud rebivad ühist ruumi katki, ning oleme lähenemas juba mitme teema puhul olukorrale, mida **Hans-Georg Gadamer** nimetab „võimetuseks kõneleda” – kui inimeste seisukohad on arutelu alusfaktide suhtes diametraalselt erinevad, siis me ei saa enam üksteisest aru. Ma ei mõtle ainult n-ö suuri ühiskondlikke arutelusid, vaid see toimib ka üksikisiku tasandil.

Praktiline näide. Minu ajal hakkas riik tüdrukuid tasuta emakakaelavähi vastu vaktsineerima. Pean seda erakordselt oluliseks sammuks, mis säästab juba mõnekümne aasta pärast kümnete noorte naiste elu. Selle väite aluseks on usaldusväärselt verifitseeritud teaduslik fakt. Aga kui ma sellest oma Facebooki lehel teada andsin, süüdistasid vaktsiinivastased mind kuriteos. Küsisin, millele tugineb nende väide, ja sain vastuseks viite ühele jaapani blogile, milles õnnetu ema rääkis, et tema lapsel on füüsiline puue, ning väitis, et põhjuseks on just see vaktsiin. Püüdsin küll tuua erinevaid uuringuid, mis tõestavad, et vaktsiin on ohutu, aga tulutult – uuringud olevat kõik *big pharma* tellitud. Nojah, siis ma ei oska enam midagi öelda. Lõpuks ongi üldine printsiip ju see, et meil on mõtet sinuga vaielda mingi väite tõesuse üle juhul, kui me aktsepteerime tõsiasja, et kui sinu argumendid on paremad kui minu omad, siis ma tunnistan, et jah, sul on õigus, ma muudan oma seisukohta. Aga kui saab lihtsalt öelda, et kuule, mul on alternatiivsed faktid (*naerab*), siis pole ju mõtet üldse arutelu pidada.

Oled mitu korda öelnud, et kuskilt peab lahendus tulema, aga ma ei tea, kas selline abstraktne fatalism mind päriselt veenab (või lohutab). Kust me seda otsida võiksime?
Ei tea. Otsitud on aastaid, aga leitud ei ole. Ma millegipärast arvan, et see tuleb kuskilt, kust me ei oska otsida. Aga seni tuleb ära eksisteerida. Kusjuures mina niimoodi suhtungi. See ei tähenda muidugi, et nii kaua tuleb käed rüpes istuda ja viimsetpäeva oodata. Nii kaua, kuni see asi lahenduseni jõuab, tuleb ikkagi võimalikult palju humanistlikust ühiskonnakorraldusest, meie oma demokraatlikest vabadustest ära kaitsta. Mina aktsepteerin täielikult EKRE taatide legitiimset õigust riiki valitseda, küll aga ei ole keegi andnud neile õigust piirata teiste inimeste vabadusi. Ja neid vabadusi tuleb kaitsta, iga sentimeetrit – nii palju kui tahetakse ära võtta, nii palju tuleb vastu hakata. „Siitsaadik ja mitte enam,” nagu ütles **Helena Lotman**. Ühel hetkel taadid lahkuvad, aga kui vahepeal on vabadusi õgvendatud, siis nende tagasisaamine on peaaegu võimatu.

Siiasamasse lehenumbrisse kirjutas Tõnis Saarts artikli sotsiaaldemokraatia lõppmängust, kus ta pakub muu hulgas konkreetseid soovitusi või potentsiaale, mida silmas pidada. Üks neist on see, et tasuks teha „n-ö antiksenofoobne pakt mõõdukamate konservatiivide ja liberaalidega, [kus] mõlemad pooled peavad tunnistama, et globaliseerumist on vaja ohjeldada ja seda viisil, et ei võidaks vaid ärieliit, vaid viljad oleksid ühiskonnas palju ühtlasemalt jaotatud.” Kas see ei võiks olla praeguse turbulentsi võimalik lahendus, et sotsid ja reformikad panevad seljad kokku, unustavad parteipoliitika ja mõtlevad *ainult* riigi ja ühiskonna peale?
Ma arvan, et erakonnad on selleks võimelised küll, aga ma ei ole lõpuni kindel, kas see on ka valija ootus. Mina olen igal juhul valmis tunnistama, et globaliseerumist on vaja ohjeldada. Vaja on vähendada varanduslikku kihistumist, tagada võrdsemad võimalused ja parem sotsiaalne kaitse. Ma usun, et akadeemilist laadi arutelus saavutan ma ka kõigi erakondade poliitikutega kokkuleppe praktilistes sammudes. Ja see lahendus võib isegi olla analüütiliselt õige, ent see ei ole üldse see, mida valija tahab.

Miks on sotsiaaldemokraadid olnud kõikjal Euroopas parempopulismist kõige haavatavamad?
Veidi lihtsustades võib öelda, et sotsiaaldemokraatia klassikaline tuumik – ehk mitte linnaintelligents ja Telliskivi hipsterid, vaid tööinimene –, on sotsiaaldemokraatias pettunud. Sotsid on pakkunud ajaloolisel alati põhimõttelist ühiskondlikku transformatsiooni ühiskondliku eliidi arvelt enamuse huvides: omandi demokratiseerimine, inimõigused, universaalne valimisõigus, universaalne ravikindlustus, tasuta haridus… Nüüd, mil need asjad on vähemalt Euroopas saavutatud, on sotsid pidanud pigem kaitselahinguid nende oluliste väärtuste kaitseks kui pakkunud uusi värskeid ideid. Ent inimesed, kes ootavad oma riigilt rohkem tähelepanu, ei rahuldu väitega, et mõtle, kui palju halvem su elu võiks olla! Nad tahavad tugevamat, jõulisemat, otsekohesemat, isegi revolutsioonilisemat jõudu. Ja nad ei ole seda sotsidelt saanud.

Väga põhimõttelise valijana on mul üsna raske mõista sellist sotsid *vs.* EKRE (üle)hüpet, ükskõik kumba pidi.
On küll ka neid, kes toetavad parempopuliste lihtsalt protestiks ehk selleks, et näidata oma pahameelt poliitilise süsteemi vastu, aga suurem osa on kindlasti läinud parempopuliste toetama lootuses, et poliitika hakkab rohkem nende huvidega arvestama. No ja püüa sa siis inimesele selgeks teha, et nad hääletavad seda tehes iseenda huvide vastu. Näiteks Põhja-Inglismaa suurtes tööstuslinnades, kus peaaegu 100% töökohtadest on seotud Euroopa Liiduga, hääletasid inimesed ülekaalukalt Euroopa Liidust lahkumise poolt. Nad hääletasid objektiivselt iseenda huvide vastu arusaamas, et kui senised „peavoolu” poliitikad ei ole nende elu piisavalt parandanud, tuleb minna kuvaldaga kogu süsteemi kallale. Sotsid on olnud igal pool küll empaatilised, ent kuna nad on ka keeldunud valetamast, et kõik probleemid saab lahendada lihtsate üksikotsustega stiilis „pankurid vangi ja immigrandid piiri taha”, on meie ettepanekud mõjunud niivõrd pehmolt! Peaaegu kõik tundubki liiga pehmo võrreldes sellega, mida sealt ääre pealt pakutakse.

Aga teisest küljest on õige muidugi seegi, et koos globaliseerumise kiirenemisega on kiirenenud ka ebavõrdsuse kasv, ja sellele ei ole piisavalt tähelepanu pööratud. Just vasakpoolsed oleksid pidanud olema need, kes sellega akuutsemalt tegelevad. On ju *üsnagi* üllatav, et **Thomas Piketty** oma ebavõrdsuse kasvu käsitlustega jõudis n-ö maailma teadvusesse enne, kui poliitikud sellest rääkima hakkasid. Piketty jaoks on suhtelise vaesuse näitajad teadustöö sisend, number tabelis. Demokraatliku poliitiku jaoks aga inimene, kes tal rahvamajas nöökisi kinni võtab. Näiteks OECD tegi alles 2015. aastal põhjalikuma analüüsi sellest, kuidas liialt suur sissetulekute ebavõrdsus raiskab inimressurssi ja pärsib majanduskasvu. See on risti vastupidine arusaam neoliberaalsele loole, mille kohaselt kõik võrdsustavad poliitikad pärsivad oma olemuselt majandust, sest inimesed muutuvad laisaks ega viitsi midagi teha.

See mehhanism on toiminud muidugi ka meil ennegi, et hääletatakse justkui objektiivselt iseenda huvide vastu. Kui varem valis vähem teeniv inimene Reformierakonda, siis nüüd valivad paljud vasakpoolsete juurest n-ö ärahüpanud aga EKREt.
Eestis on see muidugi natuke keerulisem, kui detaile vaadata. Kui uurida EKRE valijate soolist struktuuri, siis neid toetavad valdavalt mehed. Ma arvan, et siin on peidus teatud siirdeühiskonnale omane kompleks, mis väljendub majandusliku edukuse primaarsuses kõigi teiste isiklike, perekondlike ja ühiskondlike eesmärkide ees. Reformierakond on nii selle kompleksi tagajärg kui ka põhjus.

Paljud võimukriitilised mehed on aeg-ajalt ka sotse valinud, viimati 2011. aastal. See oli aasta, mil **Ansip** läks pärast majanduskriisi uuesti peaministrina valimistele majanduskriisiaegseid kärpeid kaitsma ning sai küll toetuse jätkata, aga tegelikult oli väga suur hulk neid, kes olid maruvihased. Meie koondasime tollal olulisel määral opositsioonilise hääle, kuna Keskerakonda juhtis **Edgar Savisaar**. Kui läksime aastal 2014 valitsusse, oli meie toetus *ca* 25%, aga põmm, aasta valitsuses ja toetus oli 15%. Hah! Nii et kohe, kui läksime valitsusse, vaatasid needsamad inimesed, et tegelikult ikka päris õiged mehed ei ole (*naerab*).

See oli vist ka mõneti prognoositav, see ju kipub ikka juhtuma pika opositsiooniaja järel valitsusse minnes.
Kõigi erakondadega ei juhtu ja kõigi valijarühmadega ei juhtu. Aga kõnealuse valijarühmaga juhtub vist küll päris palju. Nimelt on tegemist inimestega, kes on oma teatud ilmajäetuse tõttu – ja mitte materiaalses mõttes, vaid põhiliselt staatuselise ilmajäetuse tõttu – igal juhul väga võimukriitilised. Võimu on ju lihtne süüdistada, see on nii vabastav tunne, kui saad poliitikud läbi sõimata, sest elu on halb. Nüüd on EKRE nende hääle saanud ning huvitav on vaadata, kui kaua EKRE suudab neid hoida.

Praegu tundub, et suudavad.
Siiani on suutnud, jah, aga mõni kogenum kolleeg on öelnud, et Res Publica toetuse tipphetk oli aasta pärast valitsusse saamist, nii et võib-olla on veel vara öelda. Aga selle valijarühmaga on veel lisaks see asi, et tegemist on valdavalt inimestega, kes ei tunnista endale iial, et nad vajavad mingit abi või tugevamat turvavõrku. Ma arvan, et meil saidki populistid esimesena aru, et küsimus on valdavalt staatuses. Sotsid on harjunud lähenema ratsionaalselt, näiteks vaatasime numbreid, et lastega peredes on vaesus väga suur, ning tulime välja lastepaketiga, tõstsime lapsetoetusi. Selle tulemusena vähenes laste vaesus kolm korda, väga suur ühiskondlik probleem sai leevendust. Valija tänas meid ja andis kolmandiku võrra vähem hääli!

Kas majanduslik ilmajäetus on siinkohal vähem oluline kui staatuseline?
See on kindlasti oluline ja need kaks asja on omavahel seotud, lihtsalt küsimus on selles, mil viisil see ilmajäetus inimesele endale emotsionaalselt avaldub; mida adresseerides saavutad ühiskondliku muutuse. Loomulikult on väga paljude jaoks neist olnud staatusekaotus seotud ka majanduslike võimaluste ahenemisega või vähemasti need ei ole ootustele vastanud. Paljud töötavad Soomes, kus palk võib ju olla kõrge, ent tuleb loobuda normaalsest pere- ja sotsiaalelust. Selle taga on küll ka objektiivselt mõõdetav ilmajäetus, aga ühel hetkel tulenevad nendest subjektiivsed asjaolud – see, kuidas inimene *suhestub* oma olukorra, teiste inimestega ja sealtkaudu ühiskonnaga, riigiga ja nii edasi.

Ma olen näiteks vaadanud üht korrelatsiooni maailma väärtuste uuringus: need inimesed, kes on vähem iseenda eluga rahul, usaldavad ka teisi vähem, ja kui nad usaldavad vähem teisi inimesi, siis see kehtib ka riigi ning ühiskonna kohta. Sellisel juhul on kindlasti palju lihtsam kutsuda üles lõhkuma ja lammutama. Sellises olukorras inimene tõenäoliselt ei mõtle kogu ühiskonna peale, ta lähtub pigem kitsalt isiklikest huvidest, sest solidaarsus ei ole tema jaoks väärtus, ja sellest tulenevalt on ka poliitilised lahendused, mida nad otsivad, palju lihtsamad kui tegelikud ühiskondlikud probleemid.

Ei ole ju siiski loogiline, et inimene jääbki valima populisti, kes ainult lubab, aga midagi ei tee?
See on emotsionaalne. See ei olegi ratsionaalne. See on staatuse küsimus.

Mingi üsna veenva klišee kohaselt peaks opositsioonis olema lihtsam (virtuaalset) toetust koguda kui valitsuses. Praegu näib, et Reformierakonnal on see õnnestunud, aga teil üldse mitte. Kas te teete midagi põhimõtteliselt erinevalt?

Argument ja fakt kui selline ei loe enam ühiskondlikus diskussioonis peaaegu midagi.

EKRE ei ole valitsuses lõputult, aga kui vahepeal on vabadusi õgvendatud, siis nende tagasisaamine on peaaegu võimatu.

Sotsiaaldemokraatia klassikaline tuumik – ehk mitte linnaintelligents ja Telliskivi hipsterid, vaid tööinimene –, on sotsiaaldemokraatias pettunud.

Suurem osa populistide valijatest on kindlasti läinud neid toetama lootuses, et poliitika hakkab rohkem nende huvidega arvestama.

jätkub >

< eelneb

(*Tüdinult*) Ah, ma ei tahagi seda praegust poliitilist olukorda liiga palju kommenteerida. See, kui suur on kellegi reiting valimistevahelisel ajal, ei ole isegi nii tähtis, sotside jaoks on pigem küsimus selles, mis on sotsiaaldemokraatide laiem sõnum Eesti ühiskonnale, mille alusel küsida Eesti inimestelt uut ja nüüdsest tugevamat mandaati.

Mis see sõnum on?
Minu meelest on väga oluline, et sotsid ei loobuks ka edaspidi liberaalse, demokraatliku ühiskonna põhiväärtuste kaitsja rollist. Eks erakonnas on ka neid, kes arvavad, et kuna vabaduste kaitse ei toonud viimastel valimistel edu, ei peaks sellega enam tegelema.

> ***Inimesed, kes on vähem iseenda eluga rahul, usaldavad ka teisi vähem, ja kui nad usaldavad vähem teisi inimesi, siis see kehtib ka riigi ning ühiskonna kohta.***

Aga üks uutest teemadest, kuhu sotsidel on minu hinnangul kahtlemata palju rohkem asja, on kliima. See tuleneb sotsiaaldemokraatide ideoloogilisest vundamendist. Nimelt jaotuvad ka kliimamuutustest tingitud mõjud ääretult ebavõrdselt. Tegelikult on need ka tekkepõhjuselt ebavõrdsed, sest valdavalt on kliimamuutuste põhjustajaks jõukad – nii riigid, rahvad kui ka üksikisikud –, aga ka nende mõjud on väga ebavõrdselt jaotunud. Jõukad inimesed suudavad ju leida alati mingi koha planeedil, kus on võimalik täitsa elada, ning saavad ehitada oma kodud kõrgemaks ja veekindlamaks. Aga teised peavad rohkem kannatama. Ja siin on järjekordne paradoks, nii Eestis kui ka mujal, et valdavalt hääletavad parempopulistlike erakondade poolt inimesed, keda kliimamuutused hakkavad kõige jõhkramalt mõjutama, aga samas on need erakonnad igal pool kliimamuutuste eitajad. Jällegi töötavad nad objektiivselt oma valijate huvide vastu.

> ***Ühiskonda tuleb vaadata tervikuna ja seda tehes ei saa mitte kunagi öelda, et majandus on selle kõige olulisem osa.***

Ma arvan, et me mõlemad tunneme inimesi, kes liigitavad end majanduslikult väga parempoolseiks, sinu isagi on seda intervjuudes rõhutanud, ja selle põhjal teame ilmselt mõlemad ka seda, et need inimesed ei pruugi üldse olla empaatiavõimetud molkused. Aga kust see vahe siis tuleb?
Päriselt on oluline erinevus see, et on tõesti palju inimesi, kes eeldavad minu arvates primitiivselt, et majandus on valdkonnana ülim ühiskondlik väärtus. Ja et majanduse areng on ülim väärtus. Mina arvan, et ma olen vasakpoolne, sest minu arusaama järgi on majandus üks ühiskondlik funktsioon. Mulle meeldib öelda, et majandus lamab ühiskondlikul padjal. Ehk sellest, missugune on su ühiskond, sõltub see, missugune on su majandus. Kui sul ei ole töövõimelisi inimesi või nad on harimatud, siis lihtsalt ei ole majandust, sõltumata sellest, kas su tulumaks on astmega või ilma. Ja seetõttu näen ma ka majanduspoliitilisi valikuid palju rohkem n-ö ühiskonna teenistuses. Maksud on vajalikud selleks, et rahastada mingeid ühiskondlikke funktsioone, mis omakorda on olulised majanduse arengu sisendid.

Aga kui majanduse areng tuleb näiteks inimeste tervise arvelt, kas see saab siis olla ülim väärtus? Või selle arvelt, et kedagi diskrimineeritakse? Või looduskeskkonna hävitamise arvelt? Ma arvan, et taolistel juhtudel peaksime sellisest majanduskasvust ja seda soodustavast majandusmudelist loobuma. Aga siis on hulk inimesi, kes küsivad, et mis raha eest me sinu õpetajate palka siis tõstame, kui ettevõtjad majandust ei arenda. Ehk siis parempoolne ilmavaade püüab näha neid asju täiesti eraldi. Minu arvates on see primitiivne nägemus. Ühiskonda tuleb vaadata tervikuna ja seda tehes ei saa mitte kunagi öelda, et majandus on selle kõige olulisem osa. See on see filosoofiline erinevus. Selle taustal on ka rohkem või vähem eksplitsiitne nägemus üksikisiku ja ühiskonna vahekorrast. Kuivõrd sõltuvad meie võimalused ühiskondlikust olukorrast, teistest inimestest ning mil määral on igaüks tõesti ise oma õnne sepp. Ses küsimuses olen ma kindlalt **Heideggeri** usku, et inimmaailm omab üleüldse tähendust vaid teiste inimeste, ühise maailma kaudu. *Dasein* on alati ka *Mitsein*.

Mul on jäänud mulje, et sõltumata maailmavaatest õpetavad inimesed oma lastele üsna sarnaseid väärtusi. Näiteks õpetatakse pigem oma mänguasju jagama või seda, et nõrgemat ei tohi kiusata. Ei öelda ju, et see on *sinu* mänguasi, ära lase, jumala eest, kellelgi teisel sellega mängida.
Ega sotsiaaldemokraatlikud või solidaarsed hoiakud ei tähenda seda, et ollakse eraomandi vastu, küsimus on ju selles, et mida ja mil määral sa väärtustad. Mingi asi võib küll olla sinu oma, aga täitsa tore ja viisakas on jagada seda teiste inimestega. „Tore" ehk ongi siin õige sõna. Tegelikult on ju täitsa hea tunne teiste inimestega läbi saada (*naerab*). Eestis tervikuna on solidaarsust väärtusena väga vähe. Aga see ongi siirdeühiskondadele omane, murdelistel hetkedel toimub meeletu sotsiaalse kapitali lagunemine ja seda usaldust ei ole lihtsalt jõutud üles ehitada. Jah, loomulikult on toimumas teatud positiivsed muutused, aga väga aeglaselt, ning samal ajal toimub ka teistpidi areng ehk osa ühiskonnast tegelikult kapseldub rohkem.

Aga mis laste kasvatamisse puutub, siis oma kogemuse pinnalt ütlen kindlalt, et lapsed ei õpi mitte sõnadest, vaid tegudest. Lapsevanemad võivad rääkida õiget asja, aga kui nad teevad ise täpselt vastupidi, siis lapsed õpivad ikka sellest.

Õige ka!
Õige ka, absoluutselt (*naerab*). Väga targalt teevad.

Küllap saab ka enamik n-ö parempoolseid aru, et on ühiskondlikult vajalikke nähtuseid, mis ei jääks täiesti vabas turumajanduses ellu. Lisaks tervishoiule ja kultuurile ka haridus ja teadus. Praegu on eriti humanitaar- ja rahvusteadused väga kehvas seisus mitte ainult võrreldes näiteks kaitseressursside, vaid ka teiste teadustega. Küsin sinu kui endise haridusministri käest, kas see ongi paratamatu?
„Minu ajal" lõime me teaduse rahastamise mudeli, mis rakendub esimest korda lõplikult sellest aastast. Mudel toetab just seda, et teadusasutuste rahastamine oleks stabiilsem, et ülikoolid saaksid rahastada n-ö üldrahastuse arvelt ise sisemiselt ka majandusele „vähem vajalikke" uurimissuundi ehk humanitaariat. Aga parempoolne mõtteviis teaduse rahastamises on toonud ikka kaasa selle, et humanitaar- ja sotsiaalteadused saavad vähem raha. See oli väga groteskne ka Suurbritannias, kus ma õppisin aastatel 2007–2009 filosoofiat. Süsteem oli selline, et mingi aja tagant käis ministeeriumist teatud seltskond erinevaid õppekavasid evalveerimas ning üks oluline rahastamise mõõdik oli mõju majandusele. Ja meil oli filosoofia osakonnas üks müügimeheoskustega õppejõud, kes lükati alati tanki, sest tema oskas ministeeriumi ametnikele seletada, kui palju panustavad täpselt filosoofiaõpingud Suurbritannia SKTsse – mis on lihtsalt groteskne ettevõtmine. See on üks näide, kuidas seda tüüpi mõtlemine ei toimi.

> ***Demokraatiatel on elusorganismiga sarnane oskus iseend terveks ravida.***

Meil on Eestis ka seda piisavalt palju. Loomulikult ei too näiteks klassikalise filoloogia õppimine – mina olen seda Tartu Ülikoolis kõrvalerialana õppinud – SKTsse mõõdetavalt midagi, aga mina tahan küll olla sellise ühiskonna kodanik, kus õpetatakse ladina ja kreeka keelt ning kus on inimesed, kes oskavad neis keeltes raamatuid lugeda ja teistele edasi anda. Aga see on kultuuriline väärtus. **Nietzsche** vist ütleb kuskil, et kultuur on see, kui ühiskond ajab oma külluses üle ääre. Ma tahaks ka Eestis pigem ülemäära külluslikku, mitte kasinuskultuuri.

Sa ise käisid alates seitsmendast klassist Tallinna Reaalkoolis, olles samas õppinud enne ka Aseri Keskkoolis ja Tapa Gümnaasiumis. Kas te olete juba mõelnud, mis kooli oma lapsed panete?
Meie jaoks on pilt kaunis selge – tahame oma lapsed Avatud Kooli saada. Poeg on praegu kahesuunalise keelekümbluse lasteaiarühmas, ta on kakskeelne praegugi ja seda tahaks hoida. Eestikeelne kool ei suuda üldiselt venekeelsete laste vene keelt arendada – kuna teise emakeelega lastele ei pakuta emakeelt emakeelena –, aga õnneks on see mudel Avatud Koolis olemas. Tegelikult tahaks, et seda tüüpi mudel oleks olemas ka mõnes munitsipaalkoolis, praegu on see nišikas. Samas on ju arutatud palju selle üle, miks ei kasva eriti nende venekeelsete lapsevanemate osakaal, kes oma lapsi eesti kooli panevad. Üks põhjus ongi selles, ja see on täiesti legitiimne põhjus, et venekeelne lapsevanem tahab, et tema laps valdaks ka vene keelt. Eesti kool seda ei paku. Ma olen käinud eesti koolis ja istunud seal vene keele tundides, kus hakatakse alates kuuendast klassist õppima, et папа ja мама ja nii edasi. See on esiteks ajaraisk ja teiseks sa ei saa seal vene keelt tegelikult selgeks. Enamik mu venekeelsest kirjutamisoskusest on tulnud mujalt ja valdavalt ka hiljem. See on lihtne asi, mida haridussüsteemis lahendada, aga seda pole tehtud.

Aga sa oled ju poliitik! Kes siis meil neid asju lahendada saakski?
Olen püüdnud lahendada! Muidugi on igasuguseid tehnilisi takistusi, aga lõpuks jõuame rahvuspoliitilise küsimuseni, et miks peaks Eesti riik panustama raha, et venelased saaksid selgeks vene keele?

Vast ikka integratsiooni pärast?
Aga see pole ju meie asi! Integratsioon on see, et õppigu eesti keel ära. Ja vene keelt las õpetavad ema ja vanaema.

Hästi kokkuvõtvalt veel, mis on sotside lähiaja *to-do-list*'is?
Ma tahaks loota, et ühel ilusal päeval, kui praegune tühi jauramine, mille EKRE on esile kutsunud, lõpeb, on sotsiaaldemokraadid sisemiselt valmis pidama tegelikke ilmavaatelisi debatte selle üle, kuidas korraldada haridus- ja sotsiaalpoliitikat. Kuidas toetada maaelu ja vähendada kihistumist. Ühesõnaga, tuleb päev, mil inimesed hakkavad taas parteidelt lahendusi tellima. Ma ei tea, võib-olla on selleks vaja majandus- või mingit muud kriisi, aga demokraatiatel on elusorganismiga sarnane oskus iseend terveks ravida. Ja siis on Eestil väga vaja tugevat, selge ilmavaatega sotsiaaldemokraatlikku erakonda.

[1] *Sildam, T. 2019. Ossinovski: mida kõrgemale poliitikas ronid, seda tugevam on tuul. – ERR, 01.05.*
[2] *Vahter, T. 2014. Jevgeni Ossinovski põliseesti juured. – Eesti Ekspress, 29.10.*
[3] *Pullerits, P. 2013. Jevgeni Ossinovski, Ansipi mantlipärija? – Postimees, 10.11.*

SOTSIAALDEMOKRAATIA LÕPPMÄNG?

Valimistulemused üle Euroopa näitavad, et sotsiaaldemokraatlik sajand on lõppenud. Traditsioonilise töölisklassi hääbumine ning globaliseerumise võitjate poolele asumine on muutnud sotsid marginaalseks jõuks. Sotside allakäik ähvardab hävitada sõjajärgse liberaaldemokraatliku ühiskonnakorralduse.

Kirjutas **Tõnis Saarts**, illustreeris **Jaan Rõõmus**

Sotsiaaldemokraadid pole olnud kunagi varem nii sügavas kriisis kui praegu. Võrreldes teise maailmasõja järgse ajaga on sotsid kaotanud enamikus Euroopa riikides ligi poole oma valijatest ning viimastel Euroopa Parlamendi valimistel said vasakerakonnad oma ajaloo väikseima häältesaagi[1]. Sotsiaaldemokraatia ühes kindlaimas kantsis ehk Rootsis põrusid sotsiaaldemokraadid viimastel, 2018. aasta valimistel nii katastroofiliselt, et nende toetus oli sedavõrd madalal tasemel viimati aastal 1911. Euroopa üks suurim ja tugevaim vasakpartei Saksa SPD on muutumas oma kodumaa poliitikas kolmandajärguliseks mängijaks. Ida-Euroopas läheb hästi vaid neil vasakpoolsetel, kes taipasid õigel ajal hakata taguma rahvusluse, ksenofoobia ja traditsiooniliste väärtuste trummi – läänemeelsed ja liberaalsete väärtustega sotsid on kas üldse mängust välja tõrjutud või samasuguses nõutus kriisiseisundis nagu meie enda SDE[2]. Ainukeseks päikesekiireks on Soome ja Portugali sotside stabiilne ja hea esinemine juba mitmeid valimisi järjest.

Tundub, et oleme tunnistajateks sotsiaaldemokraatia lõppmängule, kus tulevik kuulub konservatiividele ning rahvuskonservatiivsetele populistidele, kes hakkavad tükk tüki haaval lammutama teise maailmasõja järgset elukorraldust, mille aluseks on olnud liberaalne demokraatia (õigusriiklus, võimude lahusus ja universaalne kodakondsus) ning laiapindne heaoluriik. Nagu tuntud sotsiaalteadlane **Ralf Dahrendorf** juba eelmise sajandi lõpukümnendeil tabavalt märkis: „Sotsiaaldemokraatlik sajand on lõppemas."[3] Järelikult, kas sellega koos ei peaks lahkuma lavalt ka sotsid ise? Või kas praegune hetk on hoopis segaduste ja enesekogumise aeg enne uut tõusu?

Mida on sotsiaaldemokraadid seni nii valesti teinud, et neid on tabanud seesugused hädad? Kas Ida- ja Lääne-Euroopa kogemused on siinkohal erinevad? Kas sotside hääbumine on ikkagi nii paratamatu, kui praegu näib, või suudavad nad sellest kriisist lõpuks ikkagi välja rabeleda? Ja kuidas?

NEOLIBERAALSE GLOBALISEERUMISE TULEMID

Kui vaagida sotsiaaldemokraatide populaarsuse languse tagamaid, võiks tuua laias laastus välja kaks juurpõhjust: 1) neoliberaalne globaliseerumine oma ootamatute järelmitega, 2) traditsioonilise töölisklassi kahanemine ja parempopulistide leeri üleminek.

Neoliberaalsest turuideoloogiast kantud üleilmastumine, mis käivitus 1970. aastatel ja mille „kuldajastut" nägime me veel ise 1990. ja 2000. aastatel, oli üles ehitatud kapitali ja kaupade/teenuste vaba liikumise põhimõttele. Kehtis loosung, et turg paneb kõik paika ning kasvavast turuvabadusest võidavad kõik, ja seda üle maailma. Neoliberaalne globaliseerumine pakkuski paljudele uusi võimalusi, kuid liiga kaua ignoreeriti selle varjukülgi. Ilmnes, et tootlikkus ja palgad ei kasva sugugi ühes tempos, mis viis ebavõrdsuse märkimisväärse suurenemiseni: väikese osa moodustanud ärieliidi sissetulekud kasvasid eksponentsiaalselt, kuid töölisklassi ja keskklassist enamiku reaalpalgad jäid suuresti samale tasemele. Globaalse konkurentsi surve nõudis valitsustelt maksude alandamist ja sellega seoses ka sotsiaalkulutuste koomaletõmbamist, mis paisutas veelgi kihistumist ja vaesusriski. Vajadus odava tööjõu järele tõi kaasa immigratsioonisurve ning ühiskondade kirjususe nähtava ja kiire kasvu. Kontrast jõukust koguvate metropolide ning järjest „depressiivsemaks" muutuvate väikelinnade/maapiirkondade vahel üha süvenes… Ja lõpuks ei suutnud valitsuste kontrollist prii ning vahepeal üle mõistuse suureks ja mõjukaks paisutatud finantssektor endaga enam toime tulla ja tõmbas kõik 2008. aastal aastakümnete suurimasse majanduskriisi.

Sotside seisukohalt oli globaliseerumisel kaks tähendusrikast tulemit: 1) kasvavast varanduslikust kihistumisest sündis järjest teravam lõhe globaliseerumise võitjate ja kaotajate vahel ning 2) identiteedipoliitika hakkas asendama klassipoliitikat[4].

Tõepoolest, nüüdses poliitikas on andmas järjest enam tooni täiesti uus tuumikkonflikt, milleks ongi lõhe globaliseerumise kaotajate ja võitjate vahel[5]. Ühel poolel on need, kes tunnevad ennast kasvavast avatusest ja globaalsest konkurentsist ohustatuna ning on arvamusel, et suurem rahvuslik suletus ja ühiskondlik kontroll tagaks parema kindlustunde. Teisel poolel on aga need, kes, vastupidi, arvavad, et suurem avatus ning kiired muutused pakuvad neile rohkem võimalusi, ning tunnevad end kindlate piirideta maailmas igati koduselt. Esimesse rühma kuulub suur osa töölisklassist ja madalamast keskklassist (lisaks ka väikeettevõtjad). Globaalse avatuse poolusel on end aga sisse seadnud haritud spetsialistidest koosnev kõrgem keskklass, mänedžerid ja ärieliit. Seejuures on aga oluline, et mingil hetkel otsustasid sotsid ilmajäetute ja kaotajate kaitsele mitte asuda, sest nad leidsid, et globaliseerumise võitjate eest seismine on neile palju omasem.

> ***Ida-Euroopas läheb hästi vaid neil vasakpoolsetel, kes taipasid õigel ajal hakata taguma rahvusluse, ksenofoobia ja traditsiooniliste väärtuste trummi.***

Kuna religioosne identiteet ilmalikustunud läänemaailmas suuri masse enam liikuma ei pane ning klassiidentiteedist kõnelemine sattus neoliberaalse maailmakorra tingimustes üldse põlu alla, siis jäi alles vaid üks identiteediliik, millel on poliitikas endiselt tugev mobiliseeriv jõud – see on rahvuslus[4]. Kuid globaliseerumisängi põdevas maailmas ei müü mitte avatud ja tulevikku vaatav rahvuslus, vaid selle võõrakartlik ja kaitseseisundis vorm. Just seesuguse rahvusluse lipu tõstsid kõrgele parempopulistid. End globaliseerumise kaotajatena tundvatele ühiskonnagruppidele pakkus sedasorti rahvuslus uut kuuluvustunnet, sisendas eneseusku ja osutas lõpuks ometi süüdlastele, kelleks on väidetavalt immigrandid ja kosmopoliitsed vasakliberaalid. Identiteedipoliitika jõulise esiletõusu tõttu sattusid sotsid tõsisesse kahvlisse: ühelt poolt oli vaja kõneleda tööliste häälte võitmiseks immigratsioonist ning lülitada end konservatiivsemale ja rahvuslikumale lainele, teisalt oleks sotsiaaldemokraate toetav haritud keskklass nad seesuguse meelemuutuse puhul hüljanud ning lõppkokkuvõttes oleks see toonud kaasa veelgi suurema häältekao. Kirjeldatud dilemmat pole suutnud lahendada enda jaoks edukalt ükski Lääne-Euroopa vasakpartei, kuigi mitmed Ida-Euroopa sotsid on oma kuldvõtmekese juba leidnud (sellest edaspidi).

LEERI VAHETANUD TÖÖLISKLASS

Globaliseerumise mõrud viljad ja identiteedipoliitika esiletõus polnud siiski ainus põhjus, miks sotsiaaldemokraadid hakkasid kaotama ennekõike just tööliskonna hääli. Siinkohal mängisid oma rolli ka puhtalt objektiivsed ning struktuursed põhjused.

Esiteks on klassikaline töölisklass oma arvukuselt järjest kahanev nähtus: kui 1950. aastatel moodustas see ligi poole tööhõivelisest elanikkonnast, siis praegu jääb vastav osakaal arenenud riikides umbes 20–25% juurde[6]. Teiseks pole töölisklass vähenenud ainult arvuliselt, vaid on ka seesmiselt killustunud: neoliberaalsel ajastul on läinud kaduma töölisidentiteet ja klassisolidaarsus, ametiühingud ei koonda enam ammugi kaalukat osa tööliskonnast, postindustriaalsetes majandustes on suurte vabrikute ümber koondunud töölisnaabruskonnad muutumas kaduvateks reliktideks jne. Lühidalt, tänapäeva tööliskond on seesmiselt ülimalt kirju ja hajutatud paljude majandussektorite vahel ilma selge klassiidentiteedi ja organisatsioonilise väljundita[7]. See, mis paljusid töölisklassi liikmeid siiski mingilgi määral ühendab, on ilmajäetuse tunne ja hirm tuleviku ees, kartus, et ettevõtete liikumine odavama tööjõuga Aasia maadesse viib neilt peagi viimasedki töökohad, konkurents immigrantidega viib palgad alla ning tehnoloogiline revolutsioon ja robotiseerimine tõrjub nad lõpuks üldse tööturult välja. Sotsidel polnud nende hirmudega silmitsi seisvatele inimestele midagi pakkuda. Pigem nägid valged meestöölised seda, kuidas keskklassist pärit lipsustatud „härrassotsid" tegelevad immigrantide, naiste ja seksuaalvähemuste probleemidega ja endiste tuumikvalijate mured ei lähe neile enam korda[8].

Seega pole midagi imestada, kui suur osa töölistest ja osa oma tuleviku pärast ärevust tundvast keskklassist hääletab praegu pigem parempopulistide poolt, samas kui sotside taha on koondunud haritud kesk-

Tõnis Saarts on Tallinna Ülikooli võrdleva poliitika dotsent. Ta on analüüsinud juba kaks aastakümmet erinevate väljaannete veergudel Eesti poliitilisi arenguid. Oma akadeemilises töös on ta keskendunud erakondadele, valimistele, ühiskondlikele lõhedele, demokraatiale ja populismile.

jätkub >

< eelneb

klass[9]. Probleem seisneb selles, et globaliseerumise võitjate nišis on sotsid tihedalt konkureerimas mõõdukate paremparteidega ja nad ei saa loota enam nii suurele häältesaagile kui aastakümneid tagasi.

KOLMANDA TEE NEEDUS

Mitme autori[10] meelest oli sotsiaaldemokraatide üks suurim strateegiline valearvestus, mis tõi neile kaela mitmed eespool kirjeldatud hädad, kaasaminek kolmanda tee (*Third Way*) ideoloogiaga. 1990. ja 2000. aastatel ajutiselt populaarsust kogunud kolmas tee kujutab endast omapärast hübriidi sotsiaaldemokraatlikest tuumikväärtustest (solidaarsus, sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemine ja heaoluriigi säilitamine) ja neoliberaalsest turukesksusest (efektiivsus, omavastutuse kasv, madalad maksud, soodne ettevõtluskliima jne). Teatud perioodil (1996–2006) oli kolmas tee isegi edukas, kui seda rakendasid **Tony Blair** Suurbritannias, **Bill Clinton** USAs ja **Gerhard Schröder** Saksamaal, kuid pärast neid hakkas tuul purjedest kaduma. Juba toona ütlesid põhimõttekindlamad sotsid, et kolmas tee pole midagi muud kui vasakpoolsete kapituleerumine neoliberaalse hegemoonia ees ning kuradile käe andmine.

Kolmandat teed toetades andsid sotsid oma valijatele selge signaali, et nad on nüüd ühes mestis neoliberaalsete majanduseksperdid ja ärieliidiga ning seisavad pigem viimaste huvide eest. Kolmanda tee sotsid tegelesidki järjest enam tehnokraatliku turukeskse majanduspoliitikaga ning neil ei jätkunud piisavalt südikust, et kõneleda kasvavast ebavõrdsusest ja globaliseerumise varjukülgedest. Lühidalt, sotsid minetasid oma eristuva näo, muutusid liialt sarnasteks paremerakondadega ja kaotasid sideme oma traditsiooniliste valijatega (töölised, vähem kindlustatud elanikkonna grupid)[11]. Kui 2008. aasta sügisel puhkes suur majanduskriis, ei kujunenud sellest sotsiaaldemokraatidele mitte uut võimalust, vaid sellest sai uute hädade alguspunkt. Kriisis kannatada saanud valijad ei tajunud sotse enam mingi alternatiivina, vaid neid seostati pigem pankurite ja ärieliidiga – nendega, kes selle kriisi kõigile kaela tõid. Tõelist alternatiivi näisid pakkuvat ja „rahva" eest seisvat pigem parempopulistid.

IDA-EUROOPA MARURAHVUSLIK SOTSIAALDEMOKRAATIA

Olgu ääremärkusena öeldud, et Eesti sotsid paistavad olevat siiani kolmanda tee usku – vähemalt nii tundub, kui lugeda nende üldprogrammi. Kuid see pole ainus joon, mis meie sotsid Ida-Euroopas eriliseks muudab. Enamikus postkommunistlikes riikides kujunesid tugevamad vasakerakonnad välja endiste kommunistlike parteide baasil, kui viimased võtsid omaks lääneliku sotsiaaldemokraatliku ideoloogia. Nii toimus see Leedus, Poolas, Ungaris, Rumeenias, Bulgaarias ja teatud reservatsiooniga Slovakkiaski[12]. Eestis ja Lätis aga kommunistlikele parteidele järglaserakondi ei tekkinud, mistõttu meie sotsid pidid kõik täiesti nullist üles ehitama ja võitlema lisaks eelarvamusega, mis paigutab nad ühte patta kommunistide, venelaste ja rahvusriigi vaenlastega.

Eespool nimetatud riikides, kus endiste komparteide baasil tekkinud vasakparteid said paremini jalad alla, olid nad 1990. ja 2000. aastatel ka võrdlemisi edukad, kandes sellel perioodil mitmel korral valitsusvastutust ning viies oma rahvad Euroopa Liitu.

Paraku leidub nüüdses Ida-Euroopas üsna vähe riike, kus sotse oleks saatnud edu ka pärast 2010. aastat. Kõigil vasakparteidel, kes jäid truuks avatud, liberaalsetele ja läänelikele väärtustele, on majanduskriisi järel märkimisväärselt halvasti läinud (Poola ja Ungari sotsiaaldemokraadid sattusid vahepeal piltlikult öeldes peaaegu et elustamisaparaadi alla, väljapaistev tagasilangus tabas viimastel valimistel ka Tšehhi ja Leedu sotse)[2]. Ometi läheb teatud tüüpi Ida-Euroopa vasakpoolsetel endiselt hästi. Nimelt neil, kes kombineerivad omavahel vasakpoolset ümberjagamist lubavat majanduspoliitikat ning traditsioonilisi, rahvuskonservatiivseid väärtusi, mida serveeritakse valijatele kergelt euroskeptilises ja ksenofoobses kastmes (hea näide on siinkohal **Robert Fico** juhitud Smer Slovakkias, kuid ka Bulgaaria ja Rumeenia vasakparteid). Teisisõnu, Ida-Euroopa sotse on saatnud edu vaid siis, kui neist on saanud oma koduriikide Fideszid ja PiSid (tuntud parempopulistlikud parteid vastavalt Ungaris ja Poolas). Sel kombel on nad suutnud koondada enda taha globaliseerumise kaotajad, keda on Ida-Euroopas tunnetuslikul tasandil veelgi enam kui läänes.

Ungari ja Poola sotsiaaldemokraatide tulevik tundub eriliselt trööstitu, sest parempopulistid on võtnud neilt käest viimasedki relvad. Nimelt ei põhine Fideszi ja PiSi edulugu vaid karmil rahvuslikul retoorikal, vaid nad on võitmas rahva südameid sellega, et lubavad suuremat ümberjagamist, tugevamat sotsiaalriiki, annavad inimestele raha otse pihku jne. Selles valguses tundub meie kodumaistel sotsidel veel üsna hästi läinud olevat ning nende probleeme tulekski analüüsida Ida-Euroopa spetsiifilist konteksti arvestades.

KAS TUNNELI LÕPUST PAISTAB VALGUS?

Pilt tundub tõesti masendav nii idas kui ka läänes. Kas tunneli lõpust ei paista siis ühtegi valguskiirt ja sotsiaaldemokraatiast saabki paarikümne aasta pärast fenomen, mille kohta me loeme vaid ajalooõpikutest?

Sotse ja nende poolehoidjaid võib lohutada ehk see, et kuigi sotsiaaldemokraatlikel erakondadel endil ei lähe valimistel just hästi, siis sama ei saa öelda kuidagi sotsiaaldemokraatliku ühiskonna- või heaoluriigimudeli kohta. Viimane on leidnud kõige ehedamal kujul rakendust Põhjamaades. Põhjala riigid on endiselt oma elatustasemelt maailma tipus, tuntud nutika majanduse lipulaevadena üle planeedi, nad pakuvad oma kodanikele parimat haridust ning paistavad lisaks silma suure usaldusega avalike institutsioonide vastu ja ebastandardselt madala korruptsioonitasemega[13]. Kes ütleks Põhjamaid vaadates, et sotsiaaldemokraatia on läbikukkunud projekt?

Ometi on Põhjamaade mudel oma olemuselt üsna kontekstispetsiifiline ja pole üheselt ülekantav teistele riikidele. Tuleb otsida laiemapindseid lahendusi ja ideid, et sotsiaaldemokraatiale kogu läänemaailmas uus käik sisse lükata. Erinevad mõtlejad pakuvad laias laastus kolme omavahel lõimitavat strateegiat[14].

Esiteks, sotsiaaldemokraatide läbimurdelised saavutused on tuginenud alati sellele, et nad on leidnud endale efektiivseid liitlasi. Kes võiksid olla sotside liitlased praegu? Kõige loogilisem oleks otsida neid teiste vasakjõudude hulgast ning vaadata vasakäärmuslaste ja eriti roheliste suunas. Ometi on nimetatud erakonnad veel üsna nõrgad. Ida-Euroopas pole rohelistel mingit kandepinda ning lääneski kõnetavad nad vaid globaliseerumise võitjatest nooremat põlvkonda. Niisiis jääb ainukese lahendusena n-ö antiksenofoobne pakt mõõdukamate konservatiivide ja liberaalidega, kes tunnevad end samamoodi parempopulistide võidukäigust ohustatuna[4].

Teiseks, kui sotsidel õnnestubki mõõdukam paremtiib enda poole meelitada, siis sedapuhku peab lähenemine toimuma sotsiaaldemokraatide seatud tingimustel. Lühidalt, mõlemad pooled peavad tunnistama, et globaliseerumist on vaja ohjeldada ja seda viisil, et ei võidaks vaid ärieliit, vaid viljad oleksid ühiskonnas palju ühtlasemalt jaotatud. Nii sotsiaaldemokraadid kui ka mõõdukad parempoolsed peaksid välja murdma oma rahvusriiklikest kookonitest ning mõistma, et kasvava majandusliku ebavõrdsuse juured on üleilmastumises ja sellega tulebki tegeleda globaalsel tasandil. Kui ebavõrdsust vähendada püüdes ei suudeta panna mingilgi määral ühiselt päitseid pähe ülearenenud ja reguleerimata finantssektorile ega muuta ühiskondlikult vastutustundlikumaks rahvusvahelisi suurkorporatsioone, on kogu ettevõtmine läbikukkunud. Kui tavainimene näeb, et globaliseerumise varjukülgedega justkui tegeletakse, kuid tema maailma ei lisandu grammigi rohkem sotsiaalset õiglust, siis ta jääbki truult parempopulistide poolt hääletama.

Kolmandaks, kindlasti ei tasuks pöörduda tagasi kolmanda tee eelse vanas stiilis sotsiaaldemokraatia juurde, vaid sotsid peaksid võtma oma lipukirjaks uue ja palju innovaatilisema sotsiaalsete investeeringute paradigma[15]. Viimane tähtsustab ennekõike just investeeringuid inimkapitali, mis tähendab raha suunamist haridusse ja ümberõppesse, paindlike perepoliitiliste lahenduste loomist, et tagada paremaid võimalusi lastega peredel tööturul osalemiseks, jne[16]. Just seda on nutikatel majandustel praegu vaja ning ilmselt aitaks see kohaneda muutunud majandusmudeliga paremini ka seni hammasrataste vahele jäänutel, sest parempopulistide raha-kohe-kätte-poliitika ei teeni ju ka nende pikemaajalisi huve.

Sotsiaaldemokraatide probleem ei seisne praegu selles, et neil poleks ideid või poliitikasoovitusi, kuidas globaliseerimist ohjeldada ning paljude kasuks tööle panna (lugegem kas või **Joseph Stiglitzi** või **Paul Krugmani** viimaseid raamatuid[17]) või kuidas rakendada sotsiaalsete investeeringute paradigmat. Puudu on inspireerivatest liidritest ja võimekusest kõik need mõtted sidusaks programmiks kokku liita, et veenda võimalikult paljusid ühiskonnarühmi sotsiaaldemokraatide selja taha kooonduma[18].

SOTSIDE PROBLEEM – KAS AINULT NENDE OMA?

Võib-olla ootame me ka liiga paljut liiga ruttu. Kui arvestada, mitu transformatsiooni on sotsiaaldemokraadid oma ajaloos läbi teinud – muutudes kõigepealt kapitalismikriitilistest sotsialistidest segamajandust toetavateks peavooluparteideks (1930–1960) ning seejärel kohanedes neoliberaalse hegemooniaga, võttes omaks kolmanda tee programmi (1990–2010)[19] –, siis teadmine sotside uskumatust kohanemisvõimest ja vastupidavusest peaks ju praegugi kõvasti optimismi lisama. Ehk suudetakse sellestki madalseisust välja tulla, vigadest õppida ja end taasluua.

Ometi on nüüdsed väljakutsed palju tõsisemad, kuna sotside tagant on suuresti kadunud nende traditsioonilised toetajarühmad ning riikideülesel tasandil on uut (globaal)kapitalismi ohjeldamisele ja võrdsemale ümberjaotamisele suunatud konsensust luua võrreldamatult raskem, kui seda oli võimalik teha omal ajal rahvusriigi tasandil.

Kui sotsiaaldemokraadid selle kõigega toime ei tule, siis küsimus saab olema milleski enamas kui ühe traditsioonilise maailmavaade hääbumises[20]. Koos sotside allakäiguga kaotaks jalgealuse ja satuks ohtu kogu sõjajärgne maailmakorraldus, mille vundamendiks on liberaalne demokraatia ja laiapindne heaoluriik, mis ei küsi sugu, rahvust ega rassi. Liberaalide ja mõõdukate konservatiivide rõõm sotside ebaõnne üle jääks üürikeseks, sest liberaaldemokraatliku konsensuse kadumine pühiks nemadki peagi areenilt. Mõelgem sellele!

Tänapäeva tööliskond on seesmiselt ülimalt kirju ja hajutatud paljude majandussektorite vahel ilma selge klassiidentiteedi ja organisatsioonilise väljundita.

Valged meestöölised nägid seda, kuidas keskklassist pärit lipsustatud „härrassotsid" tegelevad immigrantide, naiste ja seksuaalvähemuste probleemidega ja endiste tuumikvalijate mured ei lähe neile enam korda.

Tuleks välja murda oma rahvusriiklikest kookonitest ning mõista, et kasvava majandusliku ebavõrdsuse juured on üleilmastumises ja sellega tulebki tegeleda globaalsel tasandil.

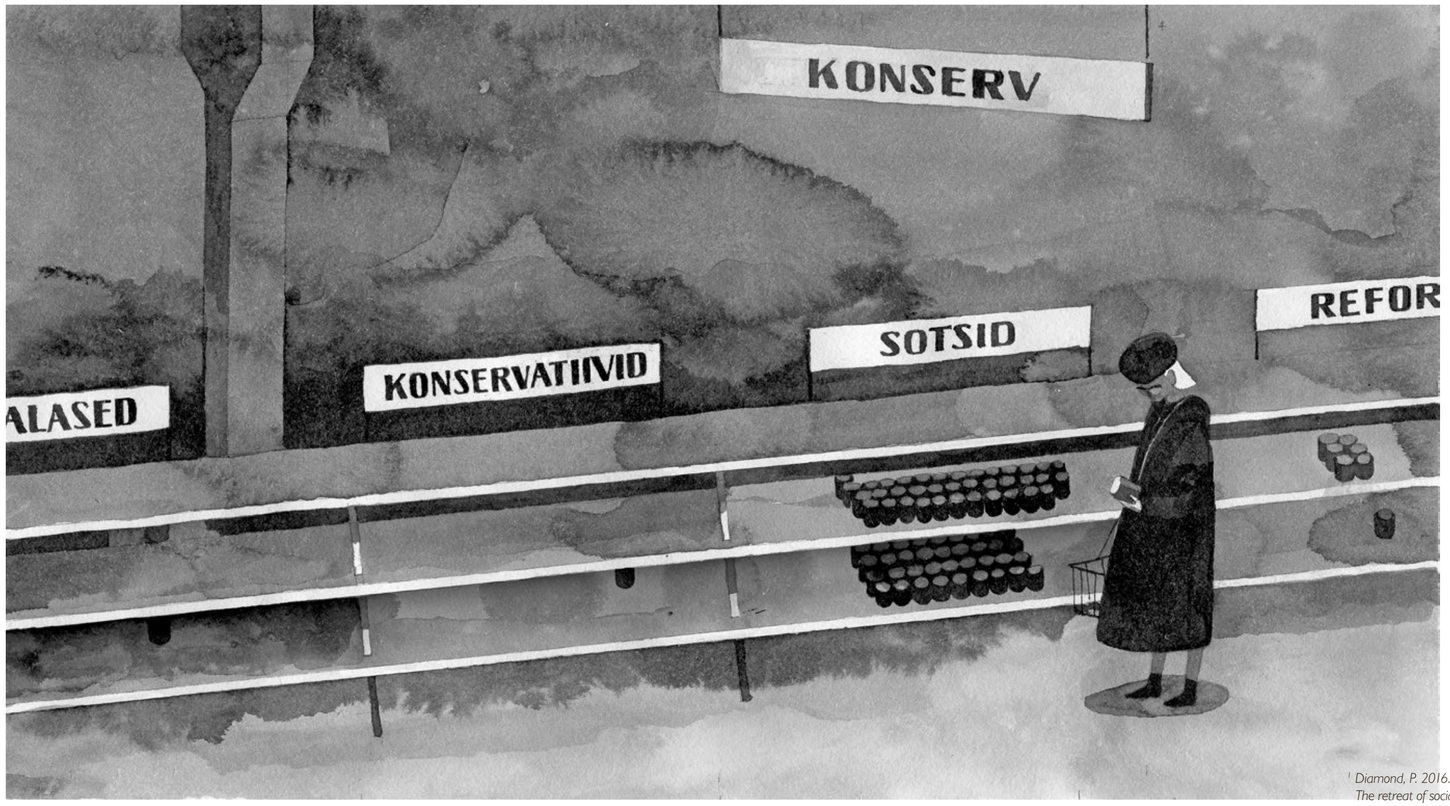

[1] *Diamond, P. 2016. Endgame for the centre left? The retreat of social democracy across Europe; Berman, S.; Snegovaya, M. 2019. Populism and the decline of social democracy. – Journal of Democracy, nr 30 (3), lk 5–19.*
[2] *Vachudova, M. 2013. The positions and fortunes of social democratic parties in East Central Europe. – Crisis of Social Democracy in Europe, lk 47–67.*
[3] *Dahrendorf, R. 1979. Life chances: approaches to social and political theory.*
[4] *Crouch, C. 2017. Social democracy in a dangerous world. – Reflections on the Future of the Left, lk 113–137.*
[5] *Kriesi, H.; Grande, E. jt 2012. Political Conflict in Western Europe.*
[6] *Oesch, D. 2006. Redrawing the class map: stratification and institutions in Britain, Germany, Sweden, and Switzerland.*
[7] *Diamond, P.; Keating, M.; McCrone, D. 2016. The crisis of social democracy. – Crisis of Social Democracy in Europe, lk 1–13.*
[8] *Berman ja Snegovaya 2019; Crouch 2017.*
[9] *Kriesi jt 2012; Diamond 2016.*
[10] *Diamond 2016; Berman ja Snegovaya 2019; Crouch, C. 2013. Class politics and the social investment welfare state. – Crisis of Social Democracy in Europe, lk 156–168.*
[11] *Berman ja Snegovaya 2019; Crouch 2017; Diamond 2016.*
[12] *Grzymala-Busse, A. M. 2002. Redeeming the communist past: the regeneration of communist parties in East Central Europe.*
[13] *Rothstein, B.; Steinmo, S. 2013. Social democracy in crisis? What crisis? – Crisis of Social Democracy in Europe, lk 87–106.*
[14] *Diamond 2016; Crouch 2017, 2013.*
[15] *Crouch 2013.*
[16] *Midgley, J. 2017. Social investment and social welfare: international and critical perspectives.*
[17] *Stiglitz, J. E. 2019. People, power, and profits: progressive capitalism for an age of discontent; Krugman, P. R. 2012. End this depression now!*
[18] *Coates, D. 2017. Trawling the past as a guide to the future. – Reflections on the Future of the Left, lk 67–94.*
[19] *Vt Mudge, S. L. 2018. Leftism reinvented: Western parties from socialism to neoliberalism.*
[20] *Berman ja Snegovaya 2019.*

UUSVASAKPOOLSETE RASSILINE KINNISMÕTE

Klassikalise töölisklassi hääbumisega on vasakpoolne mõte koondunud ülikoolidesse. See on toonud kaasa põhimõttelise muutuse: rassi peetakse kategooriana klassist olulisemaks. Tulemuseks on kallutatud aruteluruum ja seest õõnes solidaarsus.

Kirjutas **Tarun Gidwani**, tõlkis **Martin Rünk**, illustreeris **Vahram Muradyan**

Mu nahk on pruun. Nahavärvi ja teiste väliste tunnuste põhjal on ilmne, et olen pärit Indiast. Euroopas võin sattuda tänaval kõndides, loomulikult sõltuvalt linnast, diskrimineerimise ohvriks. Kuid progressiivsetes vasakringkondades – näiteks kriitilise teooria lugemisrühmas või ülikooli filosoofialoengus – on mu seisund omamoodi privilegeeritud. Võin sekkuda mis tahes ühiskondlikul teemal peetavasse arutellu ja ajada suust välja igasugust soga, alustades sõnadega „aga meil Indias…” või „olles Indiast pärit…”, ning seda võetakse tõe pähe. Mul on teatud tunnistuse andmise privileeg, mida pole ruumis viibivatel heledanahalistel. See kõik toimub loomulikult heade kavatsustega. Paljudes kohtades on teatud inimesed oma nahavärvi tõttu avalikest aruteludest välja jäetud. Progressiivsed tahavad seda viga parandada ja ebavõrdsuse silumiseks tuleb tihti kasutada „positiivset” diskrimineerimist. Üldjoontes on see hea, kuigi vahel minnakse sellega liiale.

Olen kõrgemasse keskklassi kuuluv india päritolu inimene. Tulin algul Eestisse õppima, kuid nüüd töötan ühes Eesti tunnustatuimas ettevõttes. Töö kõrvalt kirjutan artikleid ja vean lugemisrühma. Mul on sotsiaalmaksudest tasutud ravikindlustus, millega on õnnistatud vaid väga-väga väheseid inimesi sellel planeedil. Mul läheb hästi ka võrdluses paljude teistega Eestis, kus suhteline vaesus on olnud tõusuteel. Ometi võetakse progressiivsetes vasakringkondades väga tõsiselt seda, kui väljendan oma ebamugavustunnet. Seda võetakse palju tõsisemalt kui töölisklassi kuuluvate tavainimeste muret – hoolimata sellest, et erinevalt minust puutuvad paljud neist sageli kokku ainelise puudusega. Alguses see hellitas mu ego, võimendas mu argiraskusi ja tekitas tunde, et mu kannatused on teoretiseerimist ja analüüsi väärt. Olles aga mõnda aega oma nartsissismis kümmelnud, hakkasin lõpuks nägema, et see tõmbas tähelepanu eemale palju pakilisematelt poliitilistelt eesmärkidelt.

Ajapikku on vasakpoolseid või vähemalt uusvasakpoolseid hakanud defineerima rõhuasetuse seadmine identiteedile ja kultuurile – täpsemalt rassiidentiteedile. Vasakpoolsed pöörasid ka varem rassile tähelepanu (bolševismimeelse vasakpoolse liikumise kadestusväärselt rikas rassilise diskrimineerimise vastase võitluse traditsioon on inspireerinud kõige suurejoonelisemaid ja tulemuslikumaid võitlusi rassilise diskrimineerimise vastu globaalses lõunas).[1] Uusvasakpoolsete juures on suhteliselt uus aga see, et rass on muutunud klassist olulisemaks. Moes on arusaam, et rass kui kategooria suudab katta kõik allasurumisviisid ja selgitada neid. Selle lähtekoht on kahtlemata siiras, kuid mulle tundub paratamatult, et selline lähenemine on üsna piirav.

Toon näite sellest, kuidas rass vahel meie nägemisvõimet hägustab.[2] McDowelli maakond Lääne-Virginia osariigis on olnud uudistes kahel põhjusel. Esiteks on see üks vaeseimaid maakondi USAs, kus oodatava eluea pikkus on võrreldav Namiibiaga. Teiseks sai **Trump** seal protsentuaalselt ühe oma parima valimistulemuse: tema poolt hääletas 76 protsenti valijatest. Vabariiklaste eelvalimistel hääletas seal Trumpi poolt vapustavalt 90 protsenti valijatest – rohkem kui kusagil mujal.

Võin sekkuda mis tahes ühiskondlikul teemal peetavasse arutellu ja ajada suust välja igasugust soga, alustades sõnadega „aga meil Indias…”, ning seda võetakse tõe pähe.

Ühtlasi on tegu valdavalt valgete maakonnaga.

Maakonna valimistulemus pälvis ajakirjanduses ootuspäraselt palju tähelepanu. Meediakajastustes kirjutati see „valge töölisklassi kättemaksu” arvele – nende valimiskäitumist suunasid suurenenud majandusliku ebavõrdsusega kaasnenud rahvuslikud ja sisserändevastased seisukohad. Taolise hüpoteesi peamine nõrkus peitub selles, et tõenäoliselt ei ole see tõsi. Eelvalimistel hääletas Trumpi poolt 90 protsenti valijatest, kuid hääletamas käis kokku ainult 860 inimest. Võrdluseks käis samas maakonnas demokraatide eelvalimistel 2700 inimest. Sama trend kordus üldvalimistel, kus valimisosalus oli madalam kui selles maakonnas varem ja ka riigis keskmiselt. Võib üsna kindlalt väita, et kui **Bernie Sanders** oleks kandidaadina üldvalimistel osalenud, oleks ta tänu suuremale osalusmäärale võitnud. See õõnestab väidet, et maakonna elanikud hääletasid valdavalt rassilistel ja rahvuslikel kaalutlustel.

Uusvasakpoolsed kiirustavad vahel rõhutama rassi ja kultuuri mõju, jättes arvesse võtmata kohalikud ja struktuursed nähtused. Oma analüüse kultuuriliste selgitustega liialt koormates teeme tüüpvea: saadud pildil valge töölisklass vaesub ja käib alla, sest nad tahavad ainult juua ja telekat vaadata – ja mitte vastupidi. **Paul Heideman** ja **Jonah Birch** näitavad, kuidas sedasama kannatamatut lähenemist on kasutatud tagurpidi.[3] USA tumedanahaliste kogukondade vaesusele põhjendust otsides on konservatiivsed intellektuaalid keskendunud harjumuspäraselt liialt kultuurilistele selgitustele, selle asemel et analüüsida struktuurseid põhjuseid. Sisuliselt on nad leidnud, et tumedanahalised on vaesed, sest nende kultuur teeb nad laisaks, väheettevõtlikuks jne. See on vana nõks, mida kasutatakse, et pääseda tumedanahaliste inimeste süvaanalüüsist, kuid nüüd teeme üha rohkem seda ise, ainult vastupidises suunas. See ei erine koloniaalsest mõtteviisist, mille kohaselt on eri rassi inimesed ainelisest olukorrast sõltumata ühiskondlikult väga erinevad. Selle mõtte kohta on muuseas olemas sõna – „rassism”.

RADIKALISM ILMA RADIKAALSUSETA

New Yorgi Ülikooli professor **Vivek Chibber** räägib raamatus „Postcolonial Theory and the Specter of Capital”, kuidas vasakpoolsed leidsid 1970. aastate lõpus võimaluse eliiti häirimata radikaalsed olla. Ta väidab, et see juhtus, kuna USA vasakpoolsed sattusid töölisliikumise kokkukukkumise järel olukorda, kus nende tegevus piirnes üksnes ülikoolidega, takistades tõeliselt radikaalse mõtlemise levikut. See inimrühm – keskklassi kuuluvad ja ühiskonnas suure ülespoole liikumise võimekusega ülikoolitöötajad – leidis võimaluse *olla radikaalne radikaalne olemata*. See juhtus ajal, mil esimest korda üle paljude aastate olid ülikoolid avanud uksed tumedanahalistele, naistele ja teistele vähemustele ning mil sellised teemad nagu piirkonnauuringud, postkoloniaalne teooria jmt hakkasid haarama endale rolli, mida oli kandnud seni sotsialism. Maailma hakati nägema ainult kultuurilisest vaatepunktist ja aineline analüüs, mis oli „läänelikuna” ühtäkki problemaatiliseks muutunud, jäeti kõrvale. Chibberi sõnul olid vasakpoolsed tegelenud rassilise ja soolise allasurumisega ka varem. Ainuke erinevus uute ja vanade vasakpoolsete vahel oli see, et varem vasakpoolsed küll teadvustasid kultuurilisi erinevusi, kuid eeldasid, et inimestel on teatud üldkehtivad, kultuurilisest paljususest sõltumatud alusvajadused ja -soovid.

Majanduslik ja struktuurne ülemvõim ei ole ainukesed valdkonnad, kus võim ennast kehtestab. Muidugi mitte. On olemas ka rassi ja muude identiteeditunnuste järgi joondunud ülemvõim, allasurumine ja ärakasutamine, kuid neid tuleb võtta osana tervikust, mitte teiste arvelt, sest muidu tekib väga õõnes arusaam sellest, kuidas sissetulekud ja jõukus mõjutavad ühiskondliku ebavõrdsuse avaldumist kultuuris ja vastupidi.

Tõepoolest, mis tahes muu lähenemise poliitiliseks strateegiaks võtmine tähendab auru väljalaskmist igasugustest tegelikest rassismivastastest edusammudest. Kui **Hillary Clinton** küsib retooriliselt, kas suurpankade tükeldamine teeks rassismile lõpu, siis ta annab mõista, et muuta tuleb hoopis rassismi toetavat kultuuri. Sellise kultuuri muutmine toob omakorda kaasa parema elu inimestele, keda tõrjutakse nende rassi pärast. Kuid see ei ole tõsi. Kui kultuuriline muutus ei ole seotud struktuuriliste ja aineliste tahkudega, siis on see ausalt öeldes üsna kasutu. Ajalugu näitab, kuidas valitsev klass on salavõttena meie tähelepanu aineliselt kultuurilisele suunanud, eriti seoses rassilise allasurumisega. Kuidas on üldse võimalik võidelda rassilise allasurumisega, kui ei tegeleta selle ainelise alusega? Kuidas näiteks on võimalik mõelda poliitilisest tegevusest, mis on suunatud rassiliselt eraldatud elamupiirkondade kaotamisele, ilma jõukuse olulise ümberjagamiseta? **Martin Luther King** manitses elu lõpupoole: „Meie muresid ei ole võimalik lahendada ilma majanduslikku ja poliitilist võimu radikaalselt ümber jagamata.”

Uusvasakpoolsete liigne rõhuasetus klassikuuluvusest lahutatud rassiidentiteedile ümbritseb rassi pühaduse looriga. See suleb ukse süvaaruteludele teemadel, mis on rassiülesed või puudutavad vahel „valitsevat” rassi. Minu arvates on üks selline teema ränne. Filosoof **John Gray** rääkis hiljutises intervjuus, kuidas nii vasakpoolsed kui ka vasaktsentristid on jätnud oma aruteludest täielikult välja rände ühiskondlike ja majanduslike tahkude kriitika. See tähendab, et ainukesed inimesed, kes selle teemaga kriitiliselt tegelevad, on parempoolsed ja paremäärmuslased. Rände kriitiline analüüs otsib seega ainult rassistlikke, ksenofoobseid ja rahvusäärmuslikke selgitusi. Üha rohkem on selge, et vasakpoolsed ei saa endale enam sel viisil tegutsemisruumi loovutamist lubada.

NAHAVÄRVIST SÕLTUMATU SOLIDAARSUS

Tänapäeval on paljudes kohtades Läänes uusvasakpoolsete tegevusväli piiritletud ülikoolidega. Selleks on hea põhjus. Ülikoolid (eriti tänapäeval) on sobiv koht keskklassist pärit inimestele, kes soovivad ühiskonnas ülespoole liikuda. Paljud üliõpilased ei kohtu oma riigis üldse vaeste, maal elavate ja töölisklassi kogukondadega. Neil lihtsalt puuduvad kokkupuutekohad. Ülikoolikeskkonnas ei ole ühiskondliku edasipüüdlikkuse vaatepunktist sellise taustaga inimesi puudutavate teemade tõstatamine kasulik. Need küsimused ei leia seega loengutes peaaegu üldse käsitlemist. Loengutes puudutatakse radikaalsusest ja vasakpoolsusest rääkides identiteediga seotud allasurumise teemat, kuid ilma ainelise mõõtmeta. See erakordse nartsissismi ja taktitundetuse kooslus iseloomustab tänapäeval üliõpilaskogukondades esinevat radikaalsust.

Selle üks kitsaskoht on loomulikult see, et kaudegi jäävad käsitlemata teemad, mis mõjutavad üliõpilaste kõrval elavate vaeste inimeste elusid. Ühtlasi loob see silmakirjaliku olukorra, kus vaeste üle võib nalja heita, aga samal ajal oodatakse neilt identiteediküsimustes suurt poliitilist tundlikkust. Näiteks on lubatud kinnistada häbiväärseid stereotüüpe Soome kolinud Eesti töölisklassi kohta, kuid samalt ühiskonnarühmalt eeldatakse kaasatundvat suhtumist väljastpoolt Euroopat pärit sisserändajatesse. Dialoogi, solidaarsuse ja üksmeele otsimise asemel jääb suur osa tehtavast tööst kultuurianalüüsi ja hinnangute andmise piiresse.

Rassilise allasurumise ülerõhutamine vähendab ühiskondlike algatuste teravust ja võimendab arusaama ühiskondlikust erinevusest. Ühiskondliku erinevuse väljatoomine oli just nimelt see tehnika, mida imperiaalsed jõud kasutasid, et õigustada globaalse lõuna allasurumist. Vietnami sõja vastu suunatud meeleavalduste ajal ütles üks kuulus USA kindral vietnamlaste kannatuste kohta, et neil on surmast teistsugune arusaam. Koloniaalisandatega võidelnud Aasia ja Aafrika riikide jaoks oli toona üpris selge, et võitluse eesmärk ei ole valgete kolonisaatorite asendamine tumedama nahavärviga rõhujatega. Kogu koloniaalmaailm võitles ainelise ülemvõimu ja puuduse vastu.

Uusvasakpoolsete liigne rõhuasetus klassikuuluvusest lahutatud rassiidentiteedile ümbritseb rassi pühaduse looriga. See suleb ukse süvaaruteludele teemadel, mis on rassiülesed.

Paljudes sellistes riikides pärisid iseseisvumise järel korrakaitse- ja võimustruktuurid inimesed, kes ei olnud valged. Nad olid pruuni- ja mustanahalised. Paljude vasakpoolsete jaoks vahetas vaenlane värvi. Nüüd tuli võidelda allasurumisega, mis võrsus omade seast. Postkoloniaalne teooria proovib vahel seda muutust vältida ja toetub endiselt mõttele, et allasurumine toimub Lääne ja mitte-Lääne, musta ja valge vastanduse kultuurilisi jooni mööda. Muidugi on tõsi, et globaalses lõunas on ülemvõim endiselt paljude kunagiste kolonisaatorite käes ja poliitika, mida lääneriigid rahvusvaheliselt ajavad, mõjub lõunale kahjulikult. Lõunas on tekkinud tugev kohalik mittevalgete võimukandjate võrgustik, kus kasutatakse oma võimu vahel palju metsikumal moel. India poliitilise eliidi vaestevastane kihutustöö on näiteks olnud vähemalt samavõrd jõhker kui brittide oma. Lisaks on tabanud ümbritsevaid väikeriike India kius, mis on nüüd pruuninahaline. Nendele suundumustele tuleb Indias vastu hakata. Selleks on vaja maailmas solidaarsust ja toetust kõigilt, kes usuvad nendesse eesmärkidesse, sh inimestelt, kelle melaniinitase on madalam. Kuid tänapäeval piirneb solidaarsus üha enam inimese kultuurilise asendiga. Kui valge inimene räägib ebaõiglusest globaalses lõunas, siis talle vibutatakse sõrmega ja teda süüdistatakse teadmatuses. Inimese teadmatusele osutamine on hea asi. Aga ainult siis, kui eesmärk on seda teadmatust parandada ja pakutud solidaarsus vastu võtta.

Paljud üliõpilased ei kohtu oma riigis üldse vaeste, maal elavate ja töölisklassi kogukondadega, mistõttu pole kasulik sellise taustaga inimesi puudutavate teemade tõstatamine.

Ajalooliselt on vasakpoolsed leidnud, et igale allasurumisele tuleb vastu hakata. Oma kultuurilisest asendist sõltumata tuleb solidaarsuse nimel alati kannataja eest välja astuda. Seda tehti, kuna vaieldamatud inimvajadused ja -tunded peituvad ühtmoodi kõigi nahavärvide all. Ajal, mil kapitalism kehtestab peaaegu kõikjal ühte mustrit, vajame taolist internatsionalismi rohkem kui iial varem.[4] Uusradikaalsus soovib seda solidaarsust õõnestada ja panna erinevused paistma suuremana, kui need tegelikult on. Sedavõrd, et oleme seadnud eesmärgid valepidi. Minusugune aineliselt privilegeeritud inimene ei peaks saama vasakpoolsetelt pelgalt oma nahavärvi tõttu rohkem tähelepanu kui mõned teised, kes seda enam vajavad.

[1] *Chibber, V. 2016. The Debate on Postcolonial Theory and the Specter of Capital.*
[2] *Maisano, C. 2017. The New „Culture of Poverty”. – Catalyst Journal, nr 1 (2).*
[3] *Birch, J.; Heideman, P. 2014. The Poverty of Culture. – SocialistWorker.org, 23.09.*
[4] *Dhawan, N. 2018. Marxist Critique of Post-colonialism. – Krisis, nr 2.*

Tarun Gidwani jagab oma elu filosoofiateaduse ja töö vahel ettevõttes FinTech. Tal on kaks magistrikraadi: üks Tartu Ülikooli filosoofia erialal ja teine Sussexi Ülikooli vaesuse ja arengu erialal.

EESTI HARITLASKOMMUNISTIDE KUMMALINE TRAGÖÖDIA

Eesti vasakpoolsuse ajaloos esindavad juunikommunistid madalpunkti. Inimlikust seisukohast on nende intellektuaalide ideaalide purunemises omajagu traagikat. Nad polnud üksnes stalinistliku võimu, vaid ka isikliku vaimumaailma täieliku hävinemise ohvrid.

Robert Varik

1940. aasta juunikuus, vaid mõnikümmend päeva enne seda, kui Eesti ühendati NSV Liiduga ning sündis ENSV, pandi Tallinnas kokku kollaboratsionismi musternäiteks peetav nõndanimetatud juunikommunistide valitsus, mida on kutsutud selle märgilisimate liikmete tausta tõttu ka „haritlaste valitsuseks". Näiteks oli selle eesotsas peaministrina kirjanik ja arst **Johannes Vares** (kirjanikunimega Barbarus), välisministri rolli täitis kirjamees **Nigol Andresen**, peaministri asetäitja oli ajalooprofessor ning hilisem lühiajaline Tartu Ülikooli rektor **Hans Kruus** ja haridusministriks sai luuletaja **Johannes Semper**. Kuigi formaalselt oli see viimane Eesti Vabariigi valitsus enne Nõukogude annekssiooni, mille kinnitas ametisse ka president **Päts**, oli tegelikkuses tegemist Moskva võimukäpikuga Tallinnas, mille olid selgelt tellinud ning mida ka seejärel organiseerisid **Stalini** lähikondlased.

Ajaloo karm tõde murrab levinud idealismi, mis seostab haridust, intellektuaalsust ja kunstnikuhinge ettenägelikkuse või ka eetikaga.

Meenutagem, et see oli aeg, mil Punaarmee baasid asusid juba Eesti pinnal ning reaalne riiklik suveräänsus nihkus iga kuuga aina enam suure kommunistliku „liitlase" käpa alla. Pingelisel 1940. aasta suvel, mil ka näiteks Pariisis heisati haakristiga lipp ja Prantsuse sõjakangelane **Pétain** surus **Hitleril** kätt, oli Moskva soov, et Baltimaade eesotsas oleksid nende heakskiiduga „rahvavalitsused", mis kiirendaksid Eesti, Läti ja Leedu lõplikku liitmist NSV Liiduga, kuid jätaksid samal ajal ka mulje suveräänsetest võimuorganitest, mis esindavad rahva tahet. Tõepoolest, mitte ükski Varese valitsuse minister ei olnud enne nimetatud valitsuse loomist kommunistliku partei liige[1], mistõttu see võis luua vähemalt välismaailmale pildi ausast võimuvahetusest.

On väga ebausutav, et võimule sõrme andes arvestati kõige kurjaga, mis hiljem – haritlastele eneselegi suureks šokiks – järgnes.

IDEAALIDE PÕRKUMINE VERISE REAALSUSEGA

Robert Varik on põline lõunaeestlane, kes elab praegu Amsterdamis. Õppinud Tartu Ülikoolis ajalugu ja semiootikat.

Varese haritlasvalitsus on tõstatanud mitmeid küsimusi ning loomulikult kerkib kõige teravamalt esile motiivide probleem, mis on põhjustanud ajaloolastele ehk enim segadust. Tekib küsimus, miks haritud inimesed seda mängu kaasa tegid ega hoidnud võimust eemale kui tulest. Liiatigi veel taolisel ajajärgul. Levinud näib olevat siduda motiive naiivsusega, millega vasakpoolseid haritlasi on niivõrd tihti hurjutatud. See, mis lõpuks juhtus, ei saanud aga olla miski, mida keegi neist oleks oma vaimusilmas idealiseerinud, mistõttu eesti haritlaskommunistivde lugu näib olevat tagantjärele vaadates eeskätt traagiline nagu kogu Eesti riigi ja ühiskonna omagi.

Mõistagi on teema äärmiselt ideoloogiline ning tõlgendus sõltub suuresti sellest, millise mätta otsast ajalugu vaadata. Justkui vaistlik eeldus oleks, et intellektuaalidena pidanuks nad oskama aimata selle režiimi repressiivset olemust, mis hakkab ühest hetkest ka neid ennast sööma, nagu revolutsioonid (sh ka Venemaal) on seda tihtilugu teinud (sellest aga veidi hiljem). Välistatud näib olevat variant, et Eestisse sooviti Venemaa reaalsust, ehkki päris tõetruud pilti tegelikkusest – puhastustest, Gulagi arhipelaagist, näljast, valdavast hirmuõhkkonnast – kellelgi sel ajal loomulikult ei olnud.

Üks näib aga saavat kinnitust, nimelt see, et ajaloo karm tõde murrab levinud idealismi, mis seostab haridust, intellektuaalsust ja kunstnikuhinge ettenägelikkuse või ka eetikaga. Kirjandusest ja filosoofiast tuntud aatelistel printsiipidel ei ole erilist määravust veriste ajajärkude reaalses igapäevas, kus otsuseid tuli pahatihti teha hoobilt – kriisiperioodi alguses ei pruukinud see kõigile kultuuritegelastele veel selge olla.

KASULIKUD IDIOODID

Teadupärast oli Nõukogude Liidu romantiseerimine maailmasõdadevahelisel ajal vasakringkondades väga levinud. Ka siis, kui riigi eesotsas oli juba Stalin ning massiline terror toimus täistuuridel. Neid Lääne-Euroopa kirjanikke, kes oma kodumaal Stalini riiki ülistasid, nimetati tihtilugu kasulikeks idiootideks, levinud oli ka sõna „teekaaslane" (vn попутчик, ingl *fellow traveller*), mis tähistab hästi neid, kes ei kuulunud küll komparteisse, kuid elasid siiski tundelise vaimuga Nõukogude Liidule kaasa ning kritiseerisid lääne demokraatiaid, et nood võtaks rohkem eeskuju esimesest.

Vabade ühiskondade vasakpoolsete intellektuaalide, eriti just teekaaslaste ärakasutamine oma huvide eesmärgil oli Nõukogude võimu jaoks levinud praktika. Neid kutsuti külla, koheldi kui ebajumalaid, tehti suurepäraseid kirjastustehinguid Nõukogude „turu" jaoks ning loodi tõelisi Potjomkini külasid, et varjata tegelikkust.[2] Lääne kirjanike seast on ühed märkimisväärseimad teekaaslased sellised nobelistid nagu **Romain Rolland** ja **Bernard Shaw** (kusjuures viimase kummalistest ühiskondlikest vaadetest annab päris hea pildi ka ingliskeelne Vikipeedia artikkel). Nad ei tunnistanud Nõukogude fassaadi taga pulbitsevat verd, nälga, ebaõiglust ega vangilaagrite süsteemi, kuigi tõendeid selle kohta jagus. Kui miski isegi tekitas kahtlusi, siis need võisid olla näidisprotsessid endiste „punaste kangelaste" üle, kellel oli lääne kultuuriringkondades arvukalt sõpru ja kaasvõitlejaid. Paljudele (eriti saksa kommunistidele) jäi arusaamatuks ka Hitleriga sõlmitud nn Molotovi-Ribbentropi pakt.

On võimalik, et mitmed lääne vasakharitlased lihtsalt ei tahtnudki Nõukogude Liidu katastroofi tunnistada. Intellektuaalne investeering, mis oli sellesse riigilaadsesse tootesse ja kommunismi juba tehtud, läinuks liiga kalliks maksma, et hiljem kogu selle süsteemi ja paratamatult ka ideoloogia suhtes hinnanguid revideerida. Samas olgu märgitud ka mõned, kes seda tegid, nagu teinegi nobelist **André Gide** ning saksa kirjanik **Arthur Koestler**.[3]

Mitmedki eesti kirjanikud, sealhulgas huviväärselt ka hilisemad pagulased, külastasid 1920.–1930. aastatel punast idanaabrit, jagades kommunistliku korra kohta samuti positiivseid sõnu. **Gustav Suits** on kirjutanud: „Nõukogudemaal on tsivilisatsiooni austamine jõusse astunud, viisaastakud üle läinud töödtegeva rahva elustandardi tõstmisele ümbermurtud alustel."[4] Tõsi küll, autorite sõnades ei ole alati kerge eristada tõde irooniast. Näiteks mõjub krüptitult ka **August Annist**: „Mis mõnisada tuhat tapetut, kui iga aasta sünnib kolm miljonit. Mis ühe põlvkonna kannatus, kui teoksil on planetaarse messianismi ideed."[5]

Ei saa aga näiteks öelda, et hilisemate poliitikategijate (ja vanade sõprade) Johanneste – Varese ja Semperi – arvamus Nõukogude Liidust oleks olnud üdini positiivne või ülistav. Distantsilt imetleti seda riiki, sellega oli „kirjanduslikult" põnev mängida, kuid seal elada poleks tahtnud neist küllap kumbki. Esteedina tuntud Semperi tekstid olid idanaabri reaalsuse suhtes pigem üleolevad ja sarkastilised. 1950. aastal, mil ta põlu alla sattus, heideti talle isegi mitme aasta taguste tekstide puhul ette nõukogude inimeste olukorra laimamist.[6]

MARKSISMI PEIBUTAV RATSIONAALSUS

Katsed seletada Euroopa haritlaste levinud sümpaatiat Nõukogude Liidu, kommunismi ja radikaalse marksismi suhtes on problemaatilised, kuna kujutavad endast tihtilugu pigem stiilis „kuidas olla õige haritlane" tiraade, mis kisuvad lõputuks, paratamatult ideoloogiliseks nääklemiseks teemal „mis on parim viis, kuidas ühiskonda ja poliitikat kritiseerida ning ka korraldada". Näiteks ajaloolane **Richard Pipes** on kirjeldanud vasakintellektuaale järgmiselt: „Marksismis peitub eriline ligitõmme intellektuaalidele, tõotades asendada spontaansust ja segast elukorraldust ratsionaalse korraga, milles nemad tõlgendajate ja mediaatoritena esinevad."[7] Umbes sama arvab ka teine ajaloolane **Paul Hollander**, kes on uurinud muu hulgas Euroopa vasakintellektuaalide reise Nõukogudemaale oma tabava pealkirjaga raamatus „Poliitilised palverändurid" ning leiab seal inspireerituna sotsioloog **Karl Mannheimist**, et intellektuaalidel (tema jaoks muidugi vasakpoolsetel) on sotsioloogiline eripära olla ühiskonnas võõrandunud, langedes seeläbi utoopia ja idealismi usku.[8] Vaevalt et mõni marksist ise selle hinnanguga nõustuks. Ja eks ajaloo „vale poolt" on ka lihtne laita.

Siinkirjutajal on raske pakkuda välja lihtsaid motiive, mis põhjendaksid ammendavalt Varese valitsuse haritlasliikmete teguviisi 1940. aasta suvel. Näib veenev, et esialgu eksisteeris tõepoolest naiivseks osutunud usk, et Pätsi autoritaarne võim asendub vasakpoolse „mõistusel põhineva" ja suveräänse haritlasvõimuga, mille juures Nõukogude Liit ja Stalin jääksid vaid patrooni rolli. Loomulikult võisid omal moel ajendada tegudele ka isiklikud ja karjeristlikud ambitsioonid, võib-olla ka edevus ning võimuiha[9] (mida pole näiteks Varese puhul raske täheldada), kuid on väga ebausutav, et võimule sõrme andes arvestati kõige kurjaga, mis hiljem – haritlastele eneselegi suureks šokiks – järgnes. Tõendeid, mis tõstaks väga tugevalt esile või kinnitaks ainult ühte motiivi, ei ole ning usutavasti ei saakski olla.

VULGARISEERITUD IDEAALI OHVRID

Johannes Varese valitsus oli võimul lõpuks vaid veidi üle kahe kuu, 21. juunist kuni 25. augustini. Nimetatud haritlased, kes olid selle valitsuse moodustanud, jäid esialgu ka pärast augustikuud väärikatele kohtadele. Varesest endast sai näiteks Ülemnõukogu presiidiumi esimees. Reaalset võimu see loomulikult ei tähendanud. Lahingutegevus jõudis juba järgmise aasta suvel Eestisse ning paljud haritlased, kes tundsid, et Saksa ülemvõim võiks neile mingit ohtu kujutada (või siis olid lihtsalt piisavalt selle vastu häälestatud), põgenesid Nõukogude tagalasse. Loomulikult pagesid nende hulgas ka veel vabad Varese valitsuse liikmed.[10]

Siinkirjutajal ei ole kahtlustki, et haritlaskommunistid, kes esialgu tervitasid Nõukogude võimu ning aitasid sellele ka teed siluda, pidid selles kiiresti pettuma ning maksma pettumusele lisaks kallist hinda nii oma keha kui ka vaimu arvelt. Kui pettumus Nõukogude Liidus oleks tähendanud lääne vasakharitlastele lihtsalt „häbiväärset" vaadete revideerimist, paari uut esseed jne, siis eesti haritlastele tähendas see lisaks vaadete ümberhindamisele küllap ka kogu senise vaimumaailma murdumist, mis nende jaoks enam eales ei taastunud. Järele jäi vaid minevikuvormis särava tulevikuvaatega vasakharitlaste põlvkond, kellest sai üks fragment Ida-Euroopa kadunud põlvkonnast, süljepritsmega otsaesisel, mille ärapühkimise takistamiseks oli võim neil käed selja taha sidunud.

Moskvast saabunud Johannes Vares kuulutamas Balti jaamas välja ENSVd. Foto: Rahvusarhiiv

Kui pettumus Nõukogude Liidus oleks tähendanud lääne vasakharitlastele lihtsalt „häbiväärset" vaadete revideerimist, paari uut esseed jne, siis eesti haritlastele tähendas see kogu senise vaimumaailma murdumist.

1930. aastate priske ja mässumeelne Vares sooritas 1946. aastal Kadrioru lossis (tõenäoliselt) enesetapu. Hans Kruus ja Nigol Andresen arreteeriti 1950. aastal rahvavaenlastena. Viimane oli 1950.–1955. aastani vangilaagris, kus teda peeti koos Saksa mundris võidelnud eesti meestega. „Võtke oma ministrid vastu!" olevat laagriülem provotseerides öelnud, et teisi eestlastest vange talle kui kollaborandile kallale ässitada.[11] Hans Kruus veetis kolm aastat vangina Moskvas Lefortovo vanglas. Üksikasjadest ta hiljem ei jutustanud, öeldes ainult, et mälestused sellest on koledad.[12] Semperist jäi kirjanikuna järele vaid tema endisaja kest. Keevalisest terava sulega esteet-poeedist sai võimutruu provintsilaulik.

Eesti haritlaste vasakpoolsed ideaalid (naiivsed või mitte), mida kujutleti vaimusilmis enne teist ilmasõda, tappis Stalini vulgaarne võim. Ükski 1940. aasta haritlaskommunist ei elanud Nõukogude Liitu üle. On vaid peened vihjed, mis väljendavad kibestumust ja külma paratamatuse tunnet maailma, Eesti ning kohati ka iseenda suhtes. On traagiline, kui ideaal, millesse ollakse armunud, vulgariseerub, idealiseerijat ära kasutab ning lõpuks ta ka vägistades lämmatab. Justkui vägivaldne paarisuhe. Kummaline tragöödia igatahes.

[1] *Mõiste „juunikommunist" ei ole seega ka päris täpne. Kommunistliku partei liikmeteks said selle valitsuse ministrid hoopis hiljem, Johannes Vares näiteks 15. juulil 1940. Vt Ohmann, V. 2002. Johannes Vares-Barbaruse komparteile esitatud elulugu ja tema saatus. – Tuna, nr 1, lk 65.*

[2] *Huvitav „Müstilise Venemaa" saade Romain Rollandist: Vseviov, D. 2019. Müstiline Venemaa. Prantsuse kirjaniku Romain Rollandi visiit Stalini poole. – Vikerraadio, 14.07.*

[3] *Viimane on kirjutanud sellest ka suurepärase raamatu: Koestler, A. 1995. Pühendatud. – Loomingu Raamatukogu, nr 5.*

[4] *Suits, G. 1939. Kirjandusloolase tähelepanekuid SSSR-ist. – Looming, nr 9, lk 998.*

[5] *Annist, A. 1936. Muljeid Venest. – Tänapäev, nr 9, lk 280.*

[6] *Valge, J. 2014. Punased I, lk 328.*

[7] *Pipes, R. 2005. Kommunism: lühiajalugu, lk 20.*

[8] *Hollander, P. 1981. Political Pilgrims: Travels of Western Intellectuals to the Soviet Union, China and Cuba, 1926-1978, lk 400–405.*

[9] *Neid motiive on toonud oma magistritöös välja Liina Rebassoo. Vt Rebassoo, L. 2013. Üleliiduline Välismaailmaga Kultuurisidemete Arendamise Organisatsioon ning vasakharitlaste Moskva-meelsuse kujunemine Eestis ja Prantsusmaal maailmasõdade vahelisel ajal.*

[10] *Paari vähem tuntud ministrit (Maksim Unt, Boris Sepp, Juhan Narma) olid tabanud selleks ajaks juba hoopis Nõukogude repressioonid.*

[11] *Valge 2014, lk 404.*

[12] *Kivimäe, J. 2017. Rektor Hans Kruus, lk 173.*

MÜRA TEEB VABAKS

Popkultuur ja rokkmuusika on defineerinud end teise maailmasõja järel pidevalt ka suhte kaudu vasakpoolsusega.

Tõnis Kahu

1957. aastal ilmus Ameerika Ühendriikides oluline raamat – **Bernard Rosenbergi** ja **David Manning White'i** „Mass Culture: The Popular Arts in America" („Massikultuur: populaarsed kunstid Ameerikas"). Ehkki paljuski oli selle koguteose inspiratsiooniks Euroopa suure sõja eest ookeani taha põgenenud intellektuaalide mõju, üritas see samas teataval moel lahku lüüa Vana Maailma kultuurilisest pärandist. Kui Euroopas oli massikultuuriteooriate alusena defineeritud tihtipeale madal ja intellektuaalselt (ka poliitiliselt) tasalülitatud nn massiühiskond, siis Ameerika

Vabadus tarbida oli üks ameeriklaste olulistest vabadustest – eliidi kohus oli näidata, kuidas seda õigesti teha.

Ühendriigid määratlesid ennast teisiti. Ameerikaga oli kõik korras. See oli liberaalse ja pluralistliku konsensuse jõul toimiv ühiskond ja selle konsensuse taga oli nii poliitiline kui ka kultuuriline eliit. Vabadus tarbida oli üks ameeriklaste olulistest vabadustest – eliidi kohus oli näidata, kuidas seda õigesti teha. Paljude autorite vastumeelsus massikultuuri suhtes oli selles raamatus muidugi ilmne. Nii näiteks kirjutab **Dwight Macdonald**, et tegemist on kindlasti näitega inimeste ärakasutamisest ärihuvide nimel ja pealegi tehakse

„Hipster" on Maileri jaoks keegi, kes näeb läbi ja tõrjub tsivilisatsiooni süsteemset vägivalda inimese kallal.

seda kvaliteedi hinnaga. Kuid ikkagi näeb temagi seal mõnesugust võimalust kooskõlaks demokraatliku ühiskonnaga ning ta leiab, et palju ohtlikum ajuloputuskultuur on hoopis Nõukogude Liidus. Teisalt oli raamatus omajagu optimismi ja sel juhul räägiti tegelikult pigem „populaarkultuurist". Ehk kultuurist, mis tegelikult teenib ameeriklasi ja mida loovad ameeriklased ise. Ameerika Ühendriigid olid teel Euroopasse, siis juba kogu maailma, ja neil oli olemas päris oma pehme jõud.

Tõnis Kahu töötab lektorina Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudis ning loeb loenguid veel paaris pealinna kõrgkoolis. Tema viimane mahukam töö oli järelsõna Eesti Kunstiakadeemia kirjastuses ilmunud inglise kultuuriteoreetiku Mark Fisheri raamatule „Kapitalistlik realism".

KULTUUR ON TAVALINE

Raamatu üks tagantjärele olulisim tekst jäi esialgu pigem natuke vaateväljast kõrvale ja päris kindlasti oli selle teemakäsitlus omajagu erisugune. Sotsioloog **David Riesmani** juba 1950. aastal kirjutatud „Listening to Popular Music" („Kuulates populaarset muusikat") lähtus suuresti **Walter Benjamini** arusaamadest, mille kohaselt isegi tehnoloogiliste vahenditega paljundatud ja levitatud kunst ei too automaatselt kaasa publiku standardiseeritud reaktsioone ja poliitiliselt nullitud ühiskonda. Riesmani huvitas see, mida noor publik populaarse muusikaga tegelikult teeb, ning oma uurimistöö tulemusena avastas ta lepliku ja konformistliku tarbija kõrvalt ka hoopis trotslikuma ja eneseteadlikuma vähemuse. See vähemus oli umbusklik selle suhtes, mida osutasid talle massimaitse keskteed, kohati ehk ka küüniline, kuid päris tihti arendas see veider elitaarne kuulajasektor oma maitseotsustused välja üsna keerukatel alustel.

Riesman oli samas järeldustega ettevaatlik. Tema sõnul ei saa me rääkida mingist noorte oma kultuuriliikumisest, millel oleksid väga selged ideaalid ja väljakujunenud väärtusruum. Ka poliitiliselt on tõrksuse tuum selles pigem ebaselge. Kuid juba 15 aastat hiljem oli pilt Ühendriikides (ja varsti ka mujal) täiesti teistsugune. Päris kindlasti oli nn kontrakultuuri tulekuga kadunud kogu Ameerikast ka mainitud konsensus ja tasakaal, mis pidi märkima liikumist klassideta demokraatliku ühiskonna poole. Vanema põlvkonna jaoks oli üllatus, et nüüd määratlesid just noored ennast kui klassi. Just see – ja mitte mingid konkreetsed (näiteks) marksistlikud või sotsiaaldemokraatlikud ideed – oli tärganud rokiteadvuse väidetava vasakpoolsuse tegelik tuum. Muidugi, kui rokikultuur 1960. aastatel kuju võttis, konstrueeriti sellele ka oma eellugu, kontekst ja müüdid. See kõneviis ütles, et rokkmuusika on tulnud edasi kandma teataval ideid tõerääkimisest ja solidaarsusest, andma häält inimestele, kes olid sellest ühiskonnas seni ilma jäänud. Siia diskursusse lülitati bluus, folk, kantri, isegi gospel. Lugu rokist kui kõrvalejäetute muusikast leidis koha pungi aegadel 1970. aastate lõpus ning seda prooviti küll juba palju vähem veenvate tulemustega ka hiphopi puhul järgmisel kümnendil. Küllap oli siin briti kultuuriteoreetiku **Raymond Williamsi** mõju. Tema tuntud mõte „kultuur on tavaline" („culture is ordinary") osutas just kollektiivsusele ja kogukondlikkusele kui kultuuri tuumale – vastandina romantismiaegsetele ideedele erandlikust geeniusest. Igatahes polnud aga Williamsi ideed ju ka antud juhul iseenesest vasakpoolsed, pigem demokraatlikud. Lihtsalt Ameerika polnud veel taibanud seda märgata. See hoolikalt kokku pandud ja kodeeritud maailm toimis rokkmuusika tuumana päris kaua. Kuid jäägitu ja ammendav polnud see kindlasti.

HIPSTERID JA RASSISM

Ka Riesmani lugedes paneb tähele veel mõndagi olulist. Tema tõmmatud eraldusjoon populaarse muusika sees puudutas nimelt otseselt ju ka rassiküsimust. Elitaarne ja ambitsioonikas vähemus oskas leida kontakti afroameerika muusikatraditsiooniga, mis oli peavoolu jaoks liiga võõras ja eksootiline. See oligi nende erilisuse võti. Kuid isegi kui Riesman seda otse ei tunnistanud, oli tegemist juba millegi enama kui lihtsalt tarbimiseelistusega. 1957. aastal ilmus kirjanik **Norman Maileri** essee „The White Negro: Superficial Reflections On The Hipster" („Valge neeger: pealiskaudsed arutlused hipsterist"). Too „hipster" on Maileri jaoks keegi, kes näeb läbi ja tõrjub tsivilisatsiooni süsteemset vägivalda inimese kallal – seda, mis viis kahe maailmasõjani ja ähvardab kolmandaga. Vastukaaluks pöördub hipster individualismi – kiire rahulduse ja radikaalse mässu poole. Maileri idee oli lühidalt öeldes „lahutada ennast ühiskonnast" ning afroameerika kultuuril pidi olema selles keskne roll. Mailer on oma täpsustavates kirjeldustes tunduvalt peenem kui näiteks sama mõttesuuna teine kirjanikust esindaja **Jack Kerouac**. Ta ei räägi mitte abstraktsetest radikaalsetest printsiipidest, vaid reaalsest kokkupuutest erinevate kultuuritüüpide ja inimeste vahel. Omamoodi nakatumisest, kui soovite. Ja see pole lihtsalt fännikultuur, vaid iselaadi valgustushetk. Hipsteril on teadmine, mis teistel puudub. Hipster valdab keelt – *language of the Hip* –, mida teised ei mõista. See on niisiis, jah, üsna seesama, mille oma sotsioloogilises kõneprugis oli lahti rääkinud Riesman. Ainult et nüüd, Maileri sõnastuses oli sellel poliitiline energia ja sihitus. Mitmel moel tohime öelda, et Maileri teksti saame pidada kontrakultuuri üheks sünnihetkeks. Too 1960. aastate kontrakultuur polnudki tegelikult muu kui valmisolek Ameerika uuesti luua – senine ühiskond oli nurjunud, vaja oli taasalustada kusagilt mujalt.

Maileri väidetes on teadagi ka üks üsna häiriv pingekolle. Nagu paljudel teistel valgetel aktivistidel, on ka tema arusaam afroameerika kultuurist juurtega romantismis ning seejuures pehmeloomuliselt, imetlevalt rassistlik. Maileri idee on ju näidata seda kultuuri justkui väljaspool tsivilisatsiooni asuvana, tumeda ja seletamatuna. Umbes sama mõttekäigu põimisid oma apokalüptilistesse visioonidesse parempoolsed pastorid, kes kirjeldasid hirmutavates värvides, kuidas valged noored neegriürtmide saatel tantsivad. (Ja muide, sama hoiak mitte vähem brutaalses sõnastuses iseloomustas ka näiteks stalinistlikke rünnakuid džässi suunal 1950. aastatel ja hiljemgi.) Mailer muidugi hindab afroameerika kultuuri just sellesama pärast, miks seda tollelt teiselt tiivalt rünnati. Tema jaoks see lihtsalt avab midagi sellist, millest noor põlvkond on ilma jäetud. Igatahes jäi too konflikt rokkmuusikasse püsima ning tekitas aastate jooksul pidevalt pingeid ja probleeme. Tekitas aga ka energiat, bravuuri ja vitaalseid poliitilisi plahvatusi.

POLIITILISED HOOVUSED POPKULTUURIS

Mida siis afroameerika kultuur täpsemalt uuele popkultuurile õpetas? **Jon Landau**, üks esimesi Ühendriikide nimekate rokkmuusikakriitikute seas, kirjutas 1960. aastate lõpus: „Veel enne kui rokkmuusika puudutab mõistust, peab ta puudutama keha. Vastasel juhul ei suuda ta teha ei üht ega teist." Teisal aga ütleb Landau, et rokkmuusika liidab eneses „meelelahutuse" ja „provokatsiooni". Probleemi piirjooned on siin üsna selgesti näha. Ja nimelt, väga raske on panna rokkmuusikat toimima kuidagi sotsiaalselt kasuliku ja konstruktiivsena. Võtmesõna on „subversioon", õõnestus… Aga midagi kontseptuaalselt väga selget see ei ütle. See on spontaanne impulss, mida on ehk võimalik mõista ja artikuleerida kuidagi emotsionaalselt, kuid kindlasti mitte tingimata poliitiliselt. Jon Landau jaoks oli oluline õõnestuskultuuri näide The Rolling Stones – bänd, mida ta tõsiselt tunnustas. Mõneti sobinuks too ansambel väga hästi ka Maileri mudelisse muusikast, mille kaudu ennast normatiivsest ühiskonnast eraldada. Kuid The Rolling Stones ei tõotanud paremat maailma – nad lõpetasid vana kümnendi selliste lugudega nagu „Sympathy For the Devil" või „Midnight Rambler" ning keerasid 1970. aastate algul jõhkrusevinti veelgi juurde. Roki keskne idee autentsusest ei pidanud selliste liialduste surve all vastu ning tasapisi hajusid ka müüdid muusika võimest noori kui globaalset kogukonda ühte liita. Polnud mingitki lootust Woodstocki festivali õhustikku üha fragmenteeruvasse tulevikku kaasa võtta. Rokiteadvuse lagunemise märgiks oli tegelikult rokkmuusika populaarsus, mis ju pigem kasvas ja üle ääre ajas. Kuid seda polnud võimalik usaldada – just selle pärast nimetas kriitik **Dave Marsh** Queeni kalkuleeritud ja ülestiliseeritud *show*'d „fašistlikuks" ning Pink Floydi album „The Wall" rääkis üsna sestsamast. Ilmselt pani heategevuslik meediaüritus „Live Aid" lukku roki viimased maailmaparandusvõimekused. Rokkmuusika kriis oli nüüd usaldusväärsuse kriis.

Küsimused poliitiliste hoovuste kohta popkultuuris ei kadunud samas tegelikult kuhugi. Nood hoovused muutsid kuju ja kindlasti ka lahjenesid nii mõneski mõttes, kuid olid üha rohkem kohal ja kõigile näha. Teoreetilise selgituse sellele, mis hakkas juhtuma 1980. aastatel, oli andnud aastakümneid varem prantsuse kultuuriteoreetik **Roland Barthes** oma raamatus „Mütoloogiad" (mis on tõlgitud ka eesti keelde). Barthes'i järgi tuleks meil ära tunda see, kuidas avalikus ruumes ringlevad signaalid meid täpselt mõjutada üritavad. Ka see, mida me peame siiraks ja loomulikuks, on tegelikult pigem müüt, ideoloogiline konstruktsioon, mis on meile lõppkokkuvõttes seda ohtlikum, mida loomulikumana teda välja pakutakse. (Konkreetselt võiks selle mõttekäigu illustratsiooniks lugeda tema esseed vagast usumehest abee Pierre'ist, kelle lihtsus hakkas ajalehes esitletuna toimima justnimelt müüdina lihtsusest ning muutus nõnda ideoloogiliselt laetuks.)

Viime selle uude popkultuuri keskkonda, mille juhtivaks institutsiooniks oli saanud just Music Television (MTV). Siirus ja solidaarsus ning poliitiline suuremeelsus luges ainult siis, kui see paistis – nagu 1984. aastal edukalt karjääri taaskäivitanud **Bruce Springsteeni** puhul – tõepärasena kätte teleekraanilt. Või ajakirjakaanelt. Või plaadiümbriselt. Varem ennast suhteliselt sirgjoonelises rokkansamblis The Jam kehtestanud inglise laulja-kitarrist **Paul Weller** andis 1985. aastal duo The Style Council koosseisus välja albumi „Our Favourite Shop". Selle plaadi ümbris ütleb isegi võimalikku irooniakoefitsienti arvestades üsna otse, et sotsialism on täpse tarbimise küsimus – õiged riided, õiged plaadid, õige disain… Rokkmuusika arengulugu oli tegelikult olnud seni katkematu rahutuse lugu – sa oled võimeline oma siiraste ja autentsete impulssidega inimesi veenma, kuid siis liitub sinuga muusikatööstus ja sa kaotad oma läheduse publikuga suurele staaritootmise masinavärgile. Nüüd ütles vähemalt osa popkultuuri enesetunnetusest, et tarbimine – põhimõtteliselt igasugune tarbimine – võib olla tegelikult oma loomult loov. Just nagu tööstuslik tootmine muundab toormaterjali inimese töö tulemusena kaupadeks, toimuks nüüd siis ka hoopis teistsuguse suunaga protsess: tarbija võtab kaubad ja loob neist midagi, mis vastab tema subjektiivsele positsioonile maailmas, tema huvidele ja väärtushoiakutele. Kultuuritekstide autoriteet andis teed lõputult voogavatele kontekstiahelatele. Ka näiteks küsimused muusika kaubavormist ei tekitanud enam pingeid – see oli miski, mida tuli eeldada kui paratamatut toimekeskkonda. „Õõnestuse" loogika oli alles, kuid see käis läbi edetabelite – olla müüdav ja müüdud oli kohati uhkuse asi. Optimism selles situatsioonis oli ühtedele usutav ja teistele õõnes. Popkultuur töötas nüüd, uuel ajastul kindlasti ülevoolavate osalusvõimaluste kaudu, kuid säilitas samas distantsi. Kõike oli palju, kuid see tähendas järjest vähem. Muu hulgas sai nüüd rääkida popkultuuri olulisest depolitiseerumisest. Just nagu see oligi paratamatult kohane **Reagani** ja **Thatcheri** ajastul. Kuid teisalt ilmus poliitilisi loosungeid nüüd kergesti ja kõikjalt ning neid liikus ringi palju.

3. juuli 1985, George Michael, Harvey Goldsmith, Bono, Paul McCartney, Bob Geldof ja Freddie Mercury juubeldavad kontserdil „Live Aid" Londonis. Fото: Joe Schaber / AP Photo / Scanpix

Veel enne kui rokkmuusika puudutab mõistust, peab ta puudutama keha. Vastasel juhul ei suuda ta teha ei üht ega teist.

Kirjeldatud kaks võimalust võiks pakkuda välja omamoodi äärmustena. Vähemalt on need teineteisest piisavalt eristuvad reageeringud – osalt teineteisele, osalt üldisemale kultuuri- ja meediasituatsioonile. Kuid ma väidan, et mis tahes vasakpoolse poliitilise agenda

Ilmselt pani heategevuslik meediaüritus „Live Aid" lukku roki viimased maailmaparandusvõimekused.

jaoks tunduvad need võrdselt sobimatud. Põhjus on müra, millest need koosnevad. Rokkmuusika müra on sisemine – elektriliselt võimendatud mässuimpulss, mille keel on (osalt valestimõistmise abiga) laenatud afroameerika kultuurist. MTV-ajastu järgne

Tarbimine – põhimõtteliselt igasugune tarbimine – võib olla tegelikult oma loomult loov.

popmüra on aga kostüümide kirevuse ja maskide, pealispindse ekstaasi oma. Esimesel juhul pole sind kuulda. Teisel juhul mahud igale poole ja alati ära ega muuda midagi.

Muidugi, võib-olla on veel võimalusi.

SIRP JA VASAR KUI TAAS-LOODUD UTOOPIA

Vasakpoolse sümboolika kasutamine tänapäeval on kompleksne ja selles segunevad nostalgia, ideoloogia ning oma varjatud kujul kapitalism. Küsitavaks jääb, millist eesmärki nende sümbolite rakendamine teenib.

Kärt Kelder

Ida-Euroopa tundub siiani läänes elavatele inimestele eksootiline. Mu Hollandis õppiv õde rääkis loo, kuidas ta pakkus hiljuti ülikooli projekti tarbeks välja uurida nõukogude aja võrkkooli *avoska* ajalugu ning leida sellele tänapäeval uus kasutusviis. Õppejõud olevat sattunud ideest pöördesse, kui kõlas fraas „Nõukogude Liit". Kujutan elavalt ette, kuidas vanaemale sama ideed tutvustades oleks too imestanud, et mis sellest iganenud tarbeesemest rääkida.

KES TOHIB KOMMUNISMI MÜÜA

Viimastel aastatel on maailmas tekkinud suurem uudishimu ja omamoodi vajadus nõukogude nostalgia järele. Ühelt poolt saab seda vaadelda kui lääne kasvanud huvi vasakpoolsete ideoloogiate vastu.

2018. aastal keelas Leedu Ameerika kauplusketil Walmart müüa nõukogude sümbolitega T-särke, millel oli kujutatud lisaks kommunismi loosungitele veel Leninit ja Stalinit.

Gallupi küsitluste kohaselt on kapitalismi toetus kukkunud USA noorte seas sotsialismiga võrdväärsele tasemele, vastavalt 51 ja 49 protsenti.[1] Teisalt on saanud täiskasvanuks need ida noored, kelle lapsepõlv on segu nõukogude ajast ja lääne kultuuri pealetungist 1990ndatel. Nõukogude nostalgia on tekitanud siiski ka palju küsimusi, viidates põlvkondadele, kellele toonane aeg tõi kaasa represseerituse ning majanduslikud keerdkäigud. Eriti teravalt on võetud luubi alla see, kui eetiline on kasutada sovetiaja embleeme ning kas ja kes tohib üldse kommunismi müüa.

Graeme Gill ja **Luis F. Angosto-Ferrández** kirjutavad, kuidas sümbolid on organiseeritud elu keskne osa, sest need võivad muuta komplekssе fenomeni lihtsasti mõistetavaks. Teisalt pole aga sümbolid kunagi üheselt tõlgendatavad. Gill ja Angosto-Ferrández nendivad, et erinevad huvigrupid mõtestavad sümboleid endale sobilikul viisil ning nii luuakse märkidest ideede võitlustander, kus kinnitada oma poliitilisi seisukohti ja ideoloogiaid.[2] Postsovetlikes riikides võib täheldada samamoodi huvide konflikti, kus peale on kasvanud uus generatsioon, kelle Nõukogude Liiduga seotud teadmised pärinevad suuresti ajaloost ja vanema põlvkonna lugudest, mida on leevendanud lääne kultuuri ja kapitalismi pealetung. Neid noori on tituleeritud uue ida esindajateks, aga ka juurteta põlvkonnaks, kes on laenanud oma maailma ülesehitamiseks kilde mõlemast – nii läänest kui ka idast. Tekkinud on uus vaatenurk möödunud ajastule ja sümboolikale.

Fakt on see, et millennialid ei taju eriti sirbi ja vasara tähendust.

Foto: Meike Kenn

Kärt Kelder on vabakutseline kultuuriajakirjanik.

2014. aastat, mil Ukraina kriis kulmineerus Krimmi annekteerimisega, võib pidada uue ida areenile tulekuks läänes. **Gyula Muskovics** kirjutab, kuidas järsku oli Ida-Euroopa taas huviorbiidis ning ei räägitud ainult poliitikast, vaid näiteks ka põrandaalustest reividest ja noortekultuurist.[3] Postsovetlik esteetika sai korralikult hoogu juurde, kui 2016. aastal tuli vene moelooja **Gosha Rubchinskiy** välja kollektsiooniga „1984". The Calvert Journali ajakirjanik **Anastasiia Fedorova** tunnistab, et esialgu ei tundunud Rubchinskiy stiil oma näilises absurdsuses ja utoopilisuses tõsiseltvõetav. Nimelt segas vene moelooja omavahel sirbi ja vasara ehk raudse eesriide nostalgia, Moskva noorusaja ja spordiriided. Aasta hiljem oli aga Rubchinskiy stiil sillutanud tee moemaailma ning sugugi harv polnud võimalus näha Londoni tänavatel kõndimas mõnd trenditeadlikku noort postsovetliku sümboolikaga T-särgi ning Nike'i tossudega.[4]

Teema teravnes 2017. aasta alguses, kui **Kim Kardashiani** märgati kandmas Pariisi moebrändi Vetementsi looja **Demna Gvasalia** sirbi ja haamri embleemiga pusa. Kohe uuriti kriitiliselt, kas on eetiline kasutada moes kommunismi sümboolikat, mille ideoloogia hävitas ajalooliselt rohkem kui 100 miljonit inimest. Fedorova leiab, et inimesed ei tohiks kanda kommunistlikke sümboleid, mõistmata vastavat ajalugu ning nende märkide tegelikku tähendust.[5] Võib nõustuda, et töölisrahva sümboli nägemine pusal, mis maksab 700 dollarit, ning kellegi seljas, kes ei pärine tööliskласsist, tekitab vastakaid tundeid. Samas on pusa loonud Gruusiast pärit moedisainer, kes on elanud Nõukogude Liidus. Seega võib küsida, kellel on õigus neid sümboleid kanda, kas vasakpoolse sümboolika kasutamine on vajalik ja mida see uuel ajal sümboliseerib?

USAs toodetav Leninade'i limonaad tõgab sovetlikke loosungeid ja propagandat.
Foto: Flickri kasutaja arbyreed (CC BY-NC-SA 2.0)

PROVOKATSIOON VÕI HELGEM PILK TULEVIKKU

Ühelt poolt saab nõustuda **David Davidoviciga**, kes kirjutab, et kommunistlik nostalgia ei ole midagi muud kui järjekordne osa kapitalistlikust ühiskonnast, mil ei ole suurt midagi pistmist vasakpoolsuse tõusuga. Kommunismi tutvustavad brändid ja tooted on suunatud välisturule millegi eksootilisena, mitte selle maa tutvustamiseks, kust need pärit on.[6] Näiteks, 2018. aastal keelas Leedu Ameerika kauplusketil Walmart müüa nõukogude sümbolitega T-särke, millel oli kujutatud lisaks kommunismi loosungitele veel **Leninit** ja **Stalinit**. See oli juba selge märk sellest, kuidas kapitalism turustab sotsialismi tulu teenimise nimel, mõistmata sümbolite tähenduse valulikkust mõnes ühiskonnas.

Samas on uue ida esindajad tõdenud, et vasakpoolsuse turustamine ei ole seotud ainult tulu teenimisega. Ukraina moelooja **Julia Jefimtšuk**, kes on moemaailmas tuntud kui kommunismi sümbolite ja lööklausete kasutaja, on tunnistanud, et praegu on Ida-Euroopal suurepärane võimalus silma paista ning seda hetke ei tasu maha magada. Tema jaoks pole kommunismi sümbolitega töötamine minevikus kinni olemine, vaid väljendusvabadus seoses utoopilise lootusega jõuda võrdsuse ja rahuni, mida nõukogude ajal ei eksisteerinud ja ehk ei hakkagi ideoloogilisel kujul maailmas eksisteerima.[7]

Nõukogude nostalgiat läänes saab vaadata kindlasti kapitalismi osana, teisalt võib tõdeda, et Ida-Euroopa noorema põlvkonna jaoks pole vasakpoolsed sümbolid sisutühjad. Postsovetlike loosungite kasutamisega ei igatseta taga sotsialismi, mis kukkus läbi oma viisaastakuplaanidega, vaid muutusi, mis võimaldaksid vaadata tulevikku helgemal pilgul. Jääb siiski küsimus, kas nostalgia areneb millekski suuremaks ja liigub ka ideoloogiliselt kuhugi. Praegu on fakt see, et millennialid ei taju eriti sirbi ja vasara tähendust, ning nagu Gosha Rubchinskiy tõdeb, on see pigem provotseerimiseks.[8] Kui pidada midagi nõukogude nostalgia teeneks, siis omamoodi silla loomist lääne ja ida vahele, mis võiks panna aluse paremale üksteise mineviku mõistmisele ja ühise tuleviku poole liikumisele.

[1] Saad, L. 2019. Socialism as Popular as Capitalism Among Young Adults in U.S. – Politics, 25.11.
[2] Gill, G.; Angosto-Ferrandez, L. F. 2018. Introduction: Symbolism and Politics. – Politics, Religion & Ideology, nr 19, lk 429–433.
[3] Gyula, M. 2019. What is not new in the 'New East'? – Post-Soviet fashion and the 1980s. – artPortal, 13.10.
[4] Fedorova, A. 2017. Soviet symbols on the catwalk: is it a step too far for fashion? – The Calvert Journal, 27.01.
[5] Samas.
[6] Davidovic, D. 2019. Selling communism: The commodification of Communist Nostalgia. – Safe Space Media, 19.09.
[7] Fedorova, A. 2018. Back to work: how a rare Soviet magazine inspired designer Yulia Yefimtchuk's bold new uniform. – The Calvert Journal, 22.01.
[8] Ferrier, M. 2016. The man who made Russian fashion cool. – The Guardian, 12.10.

POSTSOTSIALISMI LOOTUSETUS

KOSMOPOLIIT

Kirjutas **Patrick Norberg**, tõlkis **Martin Rünk**

„Kosmopoliit" on Müürilehe rubriik, kus sõna saavad välismaal tegutsevad noored eestlased. Kosmopoliidid lähenevad välispoliitika, majanduse, keskkonna ja kultuuri teemadele uutest vaatepunktidest, nad arutlevad, miks asjad on mujal just nii või naa, ning kajavad, mis piiri taga teemaks.

Olen olnud viimased kümme aastat radikaalne vasakpoolne. Neist esimesed viis elasin Eestis ja pärast Londonis, õppides tundma kaht täiesti erinevat poliitilise maailmanägemise viisi. Kuigi me kaotasime viimased valimised, soovin ometi kaitsta tulihingeliselt Suurbritannia vasakpoolseid ja nende käimalükkavat jõudu lootust.

Kaks nädalat Eestis on piisav, et panna iga korralik vasakpoolne õhku ahmima: see hapnikuvaene sotsialismijärgne maastik, kus ainsad kooskäimiskohad on seda risustavad kaubanduskeskused, tekitab kirjeldamatut üksildustunnet. Selle olemust ei taba miski paremini kui **Mark Fisheri** epohhi loov raamat „Kapitalistlik realism", mis võrdsustab neoliberaalse kapitalismi kultuurilise ainuvõimu „tuleviku aeglase tühistamisega". Eesti puhul ei ole tühistatud mitte ainult tulevik, vaid ka minevik: riigi võimetus tegeleda oma sotsialistliku päranditega on toonud kaasa ajalookäsitluse asendumise rahvuslike muinasjuttudega. Selle tulemusel on riik jäänud kinni presentismi, nagu seda kutsub **Enzo Traverso**, mille ainuke ajaline määratleja on olemasolevat korda ainuvõimalikuna õiguspärastav „zombisotsialism". **Freud** on öelnud, et vahel on surnud sugulased rohkem elus kui need, kes veel elavad. Eestis võib sama öelda sotsialismi kohta, mis hulgub ringi kujutistega Gulagist ja sööb zombina inimeste ajusid iga kord, kui veidigi progressiivsem mõte esile kerkib. See „ideoloogiline antioksüdant" piiritleb Eesti poliitika tegevusvälja ainult parlamendiga, kus osalus toimub rituaalsete toimingute kaudu eri värvidesse riietatud Reformierakondade poolt hääletades – nagu ütles **Thatcher**: „Alternatiivi pole."

Võime kujutada ette teistsuguseid alternatiive oli see, mis vasakpoolsed kokku tõi.

VÕLTSOPTIMISM VARJAMAS KRIISITUNNET

Valitsev kultuurisuund Eestis, vähemalt keskklassi seas, paistab olevat kummaline lootuseta optimism, mis hoiab kinni „ajaloo lõpu" narratiivist. Ideoloogilise antioksüdandi – „praegu on parem kui toona" – tõttu ei pöörata majanduslikule, kultuurilisele ega poliitilisele alaarengule tähelepanu, jättes eestlased ilma unistustest ja utoopiatest, mille poole püüelda. **Richard Seymour** on öelnud, et utoopiateta maailm saab üksnes tagasi vaadata, muutes meie „nurjunud igatsused hapuks ja tagurlikuks". Kõige selle tõttu on Eesti sattunud sunnitud optimismi kummalisse olukorda, kus inimesed on sulgenud tahtlikult silmad kapitalismi läbikukumiste ees, pidades järkjärgulisi muutusi tõenديks sellest, et elu läheb paremaks – veel üks NATO hävitaja pea kohal lendamas, veel üks „Klassikokkutulek", veel üks protsent majanduskasvu, mis ühel päeval meid Euroopa viie rikkaima riigi sekka viib, jne. Poliitilise ladviku levitatav võltsoptimism suudab vaid varjata kriisitunnet, mida inimesed oma argielus kogevad. *Alternatiivi pole.*

Ühiskond, mida valitsevad suured meediaettevõtted ja tarbimiskultuur, ei loo suhtlemisvorme, mis laseksid solidaarsusel õitseda, et kapitalistliku realismi ahelaid murda.

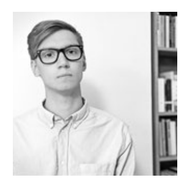

Patrick Norberg elab Londonis, istudes päevad läbi keldris, et kirjutada oma doktoritööd. Vabal ajal antagoniseerib kapitaliste.

Absurdi vaatenurgast lähenedes on EKRE olnud kõige dünaamilisem poliitiline jõud Eestis, sest see erakond on pakkunud ainukesena veidigi valikuvõimalust, kuigi tagurliku ja erakordselt igava parempoolse populismi kujul. Selleks et EKREt mitte liialt kiita, tuleb rõhutada, et nad julgesid lihtsalt öelda esimesena selgelt välja selle, mida Eesti kultuurituõõstus (vt **Valdur Mikita** protofašistlik pomin) on aastakümneid sosinal rääkinud. Ometi varjutab isegi EKRE nii-öelda uudsust see, et tegelikult nad ei paku teistsugust alternatiivi, vaid sedasama esialgu **Mart Laari** kokkusegatud neoliberaalset kokteili, mille koostisesse on lisatud pisut bioloogilist rassismi, pooltoorest majanduspopulismi ja 4chani stiilis trollimist.

Ma ei väida, et mul oleks mingi kõikehõlmav lahendus, ja kui aus olla, siis tavaliselt hakkan pärast viit päeva Eestis viibimist tasapisi kapitalistlikku realismi uskuma ja võtan omaks puhteteoreetilise eksistentsi. Ometi ma ei leia, et see peaks nii jääma. Miks võib **Jeremy Corbyn** astuda lavale 30 000 noore ette koos briti punkbändiga The Libertines, aga parim, mis Eesti noortele osaks saab, on **Tõnis Mäe** imalad levilaulud tõrvikurongkäigul? Peamine põhjus on ühiskonna kaasatus. Kui Suurbritannias on tööliskliikumine sajanditepikkuse ajalooga, siis Eestis kadus kodanikuühiskond Nõukogude okupatsiooni käigus täielikult ja see on taastunud ainult muust ühiskonnast äralõigatud ja üleharitud keskklassi vahendusel. See olukord on jätnud suure osa rahvast kommertskanalite dieedile, kus on palju kergem suhestuda **Kristjan Jõekalda** tühiste naljade kui **Hasso Krulli** haritud, kuid keeruliste kirjatükkidega.

VÕIM NOORTE KÄTES

Kuid ükski lüüasaamine pole lõplik ja hoolimata Thatcheri-eelsesse aega ulatuvast kaotuste jadast on vasakpoolne liikumine Suurbritannias uuesti hoogu kogunud. Corbyni valimiskaotus on küll tagasilöök, kuid see ei muuda olematuks edusamme, mis on tehtud „vastupanu taristu" ehitamisel, nagu **Alan Sears** kutsub vasakpoolsete rühmituste võrgustikke toestavat raamistikku.

Pärast seda, kui Corbyn esimeheks valiti, liitus erakonnaga üle 350 000 uue liikme, misjärel sai ligikaudu 600 000 liikmega Tööparteist suurim vasakpoolne erakond Euroopas. Kuid numbrid üksinda ei väljenda rahvamobilisatsiooni ulatust. Omapäi ringiuitavad radikaalsed mõtlejad nägid ühtäkki ühist eesmärki ning said Tööpartei hõlma all kokku, tuues vasakpoolsed mõtted ja poliitika peavoolu. Korraldati tuhandeid kohtumisi, seminare ja koosolekuid, mis politiseerisid inimesi igast ühiskonnakihist. Akadeemikud andsid oma panuse, avaldades raamatuid selle nähtuse põhjuste ja edasiliikumisvõimaluste kohta, samas kui niivõrd suurt kunstnike politiseeritust ei oldud nähtud Thatcheri aegadest saati. Loodi mitmeid uusi vasakpoolseid väljaandeid ja ajakirju, rääkimata kümnetest tuhandetest WhatsAppi, Twitteri ja Facebooki gruppidest. Väljaspool parteipoliitikat tekkis rida uusi ametiühinguid, mis keskendusid suurlinnades elavatele prekaarset tööd tegevatele noortele ja sisserännanud töölistele. Üks näide on ühinenud rendisõidukijuhtide ametiühing, mis on võtnud praegu sihiks vägikaikaveo Eesti ühkuse Boltiga. Kõige olulisem selle juures on aga vasakpoolse kultuuri taastulemine: inimesed on aru saanud, et võitlust LGBT-õiguste eest ei ole võimalik lahutada kasinusmeetmetevastasest võitlusest, samuti nagu palestiinlaste vabastusvõitlust ei saa eraldada võitlusest antisemitismiga jne. Võime kujutada ette teistsuguseid alternatiive oli see, mis vasakpoolsed kokku tõi.

Mida on sellest õppida Eesti vasakpoolsetel? Leian, et peamine õppetund on seotud kodanikuühiskonna tähtsuse ja suhtega vastupanu taristuga. Eraldatus ja individualism on suurimad piirangud kollektiivse liikumise korraldamisel – ühiskond, mida valitsevad suured meediaettevõtted ja tarbimiskultuur, ei loo suhtlemisvorme, mis laseksid solidaarsusel õitseda, et kapitalistliku realismi ahelaid murda. Tuleb luua uusi ettevõtmisi ning algatus selleks peab tulema noortelt – vähemalt neilt, kes ei ole veel Ryanairiga Londonisse või Tallinkiga Helsingisse ära sõitnud. Näited noorte kliimastreigist kuni naiste marsini teevad selgeks, et väike nihe on ühiskonnas juba toimunud, kuid see vajab usaldusväärset taristut – ebakorrapärastest ühe teemaga tegelevatest meeleavaldustest ei piisa, et teovõimeline vasakliikumine käima lükata. Progressiivsete mõtlejate ülesanne Eestis on esmalt arendada entusiasmi (selleks on vaja ideid) ja seejärel kasvatada see entusiasm toimivaks vastupanu taristuks (selleks on vaja inimesi). Sündmused Pariisis 1968. aastal ja Indias 2020. aastal näitavad, et võim on noorte kätes, ja seega peab kaasamine algama ülikoolides – väikestest lugemisrühmadest kuni ametiühingute toetamiseni. Praegu ei paku ükski poliitiline erakond teistsugust alternatiivi, kuid teistsugune alternatiiv peab olemas olema.

Foto: Oli Scarff / AFP

SUUR MAALRITÖÖ LADINA-AMEERIKA 21. SAJANDI POLIITIKAS

Alates 2005. aastast valisid enamiku Ladina-Ameerika riikide kodanikud rohkem kui kümnendi vältel oma juhtideks mõõdukalt vasakpoolsed jõud. Kust see roosa laine tuli ja kuhu suubus?

Mele Pesti

Terminiga „roosa laine" võetakse kokku vasakpoolsete valitsuste võimuletõus Ladina-Ameerikas demokraatlike valimiste teel viimase kahe kümnendi jooksul. See pööre ei olnud ühtne ega koordineeritud, ehkki baseerus sarnastel ajaloolistel ja ühiskondlikel põhjustel.

Reaalsed poliitikad või näiteks USA-vastasuse määr olid roosa laine riikides vägagi erinevad. Ühendavaks jooneks oli neoliberaalsele hegemooniale alternatiivide otsimise ja võrdsema ühiskonna ehitamise püüe. Lühemal skaalal oli mitmeid edulugusid, veel kuus-seitse aastat tagasi paistis, et Ladina-Ameerika eksperimentaallaborist sünnivad maailmale eeskujuks uued toimivad mudelid. Etteruttavalt võib öelda, et pikemas plaanis sai komistuskiviks tõsiasi, et niivõrd globaliseerunud, igati läbipõimunud majandussuhetega maakeral, kuhu me 21. sajandiks jõudnud oleme, on lihtsalt võimatu ehitada valitsevast erinevat ühiskonnakorda. Ulbime kõik ühes ja samas tasapaksu püreesuppi täis potis, mille vasakus servas ei saa üks seltskond omaette teravat seljankat keeta.

Pikemas plaanis sai komistuskiviks fakt, et 21. sajandile omases läbipõimunud majandussuhetega maailmas on võimatu ehitada valitsevast erinevat ühiskonnakorda.

Kõikjal, kus vasakpoolsed demokraatlike valimistega võimule tulid, korraldas CIA vasturiigipöörde ning upitas võimule sõjaväelise diktatuuri.

Mehhiko ja Panama, USA tugevad kaubanduspartnerid, kes olid seni vasakpöördest hoidunud, keerasid vasakule alles 2019. aastal, mil muud rahvad olid juba taas parempoolsed presidendid valinud; ka Argentinas valiti 2019. aasta lõpus pärast nelja-aastast pausi taas võimule vasakpoolne peronistlik juht. Neist eranditest hoolimata üldistatakse siiski, et roosa laine on praegu vaibunud.

Ladina-Ameerika uusvasakpoolsuse kõrgaeg oli aastatel 2005–2017 ja laine kolm juhtivat musketäri ning rahvusvahelist staari, ehkki eri siiliide ja prioriteetidega, olid Venezuela president **Hugo Chávez**, Brasiilia **Luiz Inácio Lula da Silva** ja Boliivia **Evo Morales**. Nüüdseks on esimene neist surnud ja riigis on ränk humanitaarkriis; Lula pääses äsja vanglast ja Brasiilia on sügavas poliitkriisis; Morales põgenes eksiili ja tema riigis on pingeline olukord.

Veel paarkümmend aastat tagasi istus praeguste parteide vanem kaardiväg džunglis ja poliitikat tehti automaaditärinal.

KES VALAS VÄRVIPOTTI ROOSA?

Roosa laine juured ulatuvad peamiselt kahte ajaloolise etappi, ja siin saab rääkida muidu nii eripalgelisest Ladina-Ameerikast üsna ühtselt. Esiteks, kolooniate perioodil ja ka hiljem, 19. sajandi jooksul iseseisvudes kujunesid välja üdini ebavõrdsed ühiskonnad – ja see on universaalne vasakpoolsuse tõusu soosiv sisend. Brasiilias räägitakse neljateistkümnest portugali perekonnast, kelle vahel jagati 500 aastat tagasi maatükid. Need neliteist perekonnanime korduvad pool aastatuhandet hiljem pankade ja ehitusfirmade omanike seas. Ülirikaste jalg praeguses São Paulos maad ei puuduta – nad hõljuvad muu ühiskonna kohal, transpordivahendiks erakopter või kopteritakso.

Maailmapank tähistab sissetulekute ebavõrdsust kujutavatel kaartidel probleemset otsa roosast punase suunal eskaleeruvana: mida kõrgem Gini indeks, seda tumedam punatoon, otsekui kujundus rõhutaks seost majandusliku ebavõrdsuse ja vasaksuuna tõusutrendi vahel. 2014. aastal avaldatud Gini indeksi visualiseeringus on punaroosa kogu Ladina-Ameerika (väike anomaalne rohelaiguke on Prantsuse Guajaana kohal, sest seal asub formaalselt Euroopa), ainus teine suurem punapiirkond maailmakaardil on Sahara-tagune Aafrika.

Vasakpöörde teist ajaloolist ajendit tasub otsida USA tegevusest 20. sajandil. Kogu külma sõja jooksul hoidsid Ühendriigid kommunismivastase esivõitleja rolli, võideldes punatondiga ka – nende endi patroneeriva määratluse järgi – „oma tagaaias" ehk Ladina-Ameerikas. USA patronaaž lõunasuunal algas juba 1823. aastal välja kuulutatud doktriiniga, millega president **Monroe** nimetas Euroopa riikide igasuguse tegevuse mõlemal Ameerika mandril oma siseasjadesse sekkumiseks. Nii tõrjuti Hispaania ja Portugal Ladina-Ameerikast ning toetati uute riikide iseseisvumist, et ilustamata öeldes nad ise majanduslikult koloniseerida. Kogu 19. ja 20. sajandi vältel hoiti sama joont: iseseisvate Ladina-Ameerika riikide sisuline allutamine, et kasvatada kaubandusimpeeriumit. Mugavaimateks partneriteks olid diktaatorid, nii aitas USA pukki ja hoidis Ladina-Ameerika riikides võimul jõhkardeid, näiteks perekond **Somozad** Nicaraguas või **Stroessnerid** Paraguays, kes rikastusid ise ja tegid head äri ka Onu Samiga.

Loogilise reaktsioonina tekkisid revolutsioonilised vastupanuliikumised. Kui kommunistid Kuubal põhjanaabri ehmatuseks 1959. aastal riigi pöörasid, tugevdas USA oma kontrolli „tagaaias" veelgi. Kõikjal, kus vasakpoolsed demokraatlike valimistega võimule tulid, korraldas CIA vasturiigipöörde ning upitas võimule sõjaväelise diktatuuri, mis surus karmilt alla vasakpoolsed, aga ühtlasi ka demokraatia ja inimõigused; tappes, piinates ja vangistades sadu tuhandeid teisitimõtlejaid ja tudengeid. Nii läks aastal 1954 Guatemalas, 1964 Brasiilias, 1973 Tsiilis, 1976 Argentinas jne – kõik Ladina-Ameerika riigid peale Costa Rica on kogenud USA toetatud diktaatori painet.

1980ndatel majandus globaliseerus, moderniseerumine nõudis struktuurseid muutusi, nagu linnastumine, parem haridus, rohkem keskklassi – seda diktaatorid ei suutnud. Teadmised maailmast levisid kiiremini ja kolmandikond hakkas demokraatiat nõudma. Nii sattus Ladina-Ameerika nn demokratiseerumise kolmandasse lainesse (mis algas 1970ndatel Lõuna-Euroopa maadega ja jätkus 90ndatel Ida-Euroopas) ja nüüd tekkis Ladina-Ameerika vasakpoolsel mõttel uus võimalus koondumiseks. Nõukogude Liit nõrgenes, USA ei näinud kommunismi enam globaalse ohunaega kimbutanud enam nii süstemaatiliselt „tagaaias" vasakpoolseid. 1990ndatel kasvatasid vasakparteid oma baase ja tõusid siin-seal kohalikus poliitikas esile.

Telg „vasak-parem" polariseerus ja mustvalge on nende vastandus siiani. Valimiste-eelne aeg on Ladina-Ameerika maades ülikirglik – oma parteid fännitakse sama tuliselt kui jalkamansat, tervete suguvõsade, tänavate, kogukondade kaupa. Kuni viimase ajani oligi paljudes riikides kaks suuremat parteid: Vasak ja Parem. Mõnel juhul on kaevikutes redutamise metafoor üsna otsene: veel paarkümmend aastat tagasi istus praeguste parteide vanem kaardiväg džunglis ja poliitikat tehti automaaditärinal.

KAARDISTAME ROOSAT JA PUNAST

Roosat lainet ei tasu segamini ajada padupunasega. Kesk-Ameerika kaevikutes madistanud romantilised revolutsionäärid lähtusid kommunistlikest ideaalidest, jäljendasid Fidel Castrot, käisid 70ndatel lendsalkadena Nicaragua külades talupoegadele kirjakunsti ja luulet õpetamas. Nende vaade vasakpoolsusele on nüüdseks selgelt ajale jalgu jäänud, projekti edu sõltus Nõukogude Liidu ja kommunistliku Kuuba tugevusest.

1999. aastal lisandus punablokki Hugo Cháveze juhtimisel Venezuela, kes hakkas ehitama vasakpoolset projekti nimega „21. sajandi sotsialism". Koos Kuubaga lõid nad 2004. aastal ühenduse ALBA ehk Meie Ameerika Rahvaste Bolivarlik Liit, mis hakkas **Simón Bolívari** ideid järgides Ameerika maid integreerima. Siia punaklubisse kuulub siiani rida Kariibi mere saarte väikeriike. Suurimad klubi liikmed, Ecuador ja Boliivia, astusid välja vastavalt aastatel 2018 ja 2019, nähes punablokki ummikteena. Venezuela naftavarud ja karismaatiline ideoloogia toitsid ühendust nii vaimselt kui ka finantsiliselt üle kümne aasta, kuni Chávez 2013. aastal suri. Tema järglane **Nicolás Maduro** on kordades nõrgem liider, samuti pole enam Nõukogude Liidu tuge – ja nii 21. sajandi sotsialism kokku kukkuski.

Praeguseks on punablokk sügavas kriisis: Kuuba läheneb kukesammudega kapitalismile, Venezuela juht eitab reaalsust, sarnane kummivenitamine käib ka Nicaraguas. 2019. aasta kevadel Eesti ülikoolides roosast Ladina-Ameerikast loenguid pidades tõin välja ülatava erandi. Boliivia ja Ecuador suutsid jätkata vasakprojekte uhkelt ka siis, kui ümbert kadus toetav rahvusvaheline võrgustik. Nemad ehitasid 21. sajandi sotsialismi edasi, olles välispoliitikas tagasihoidlikud ja keskendudes oma asjale: indiaani juurtega inimeste ja keskkonna õigustele. Nüüdseks on nemadki kriisis, sest globaliseerunud majandus ei luba erilahendusi. Boliivia president ei soovinud võimult lahkuda ja sunniti eksiili, riigis on segadus. Ecuadoris on toimunud viimastel kuudel rahutused, sest valitsus ei suuda täita enda lubadust vähendada ebavõrdsust.

KORRUPTSIOON JA ARHAILISED KAMPAANIAMEETODID

Roosa laine poliitika on aga midagi üsna punasest erinevat. Puhtale neoliberalismile otsitakse uusi, moodsale maailmale sobivaid alternatiive. Kangesti tahaks nüüd tõmmata selge piiri, öelda, kes on roosa, kes punane ja miks – aga ei saa. Üheti sõltuvad sildid vaatajast: korralik USA vabariiklane peab ka **Obamat** padupunaseks, mõni kartlik peab Eesti sotsegi. Nii oli Hugo Chávez selgelt punabloki keskfiguur, ometi on ta ka roosa laine tuumikus. Vastuolu ei ole, ta ideoloogias saabki eristada kommunismi ideaalide järgimist, ent ka väga uuenduslikku ja moodsat: alternatiivraha ja vahetusturgude süsteem, rahvakogud jne.

Vasakpoolsete põhimõtete abiga uue mudeli otsimisel jõudis kõige kaugemale Brasiilia president Lula da Silva. Lula isiklik tuhkatriinulugu, tõus rängast vaesusest Kirde-Brasiilias, omal jõul ülestöötamine saekaatrimehest ametiühingujuhiks, poliitikasse ja presidendiks on märksa järsem kui soomlaste müüjannast peaministri lugu. Veel erakordsem on see aga nii jäiga klassisüsteemiga riigis nagu Brasiilia.

Lula da Silva koodupartei on traditsiooniline vasakpoolne Töölispartei. Ent päriselus osutus president Lula üllatavalt paindlikuks. Ta mõistis, et toimivate lahenduste leidmiseks ja võimul püsimiseks peab hoidma rõõmsana lisaks oma valijatele ka mõjuvõimsat ärieliiti. Nii laveeris ta vasakpoolse sotsiaalpoliitika ja paremelementidega majanduspoliitika vahel, kuulates piisavalt oligarhide ja korporatiivjõudude huve ning olles hea partner IMFile, hoides inflatsiooni ja välisvõlga kontrolli all. Lula ei rakendanud kunagi radikaalseid vasakpoolseid majandusreforme, sest ta ei suutnud konservatiivsetest ringidest päris lahti murda – see oli tööpartei fännide silmis tema leping saatanaga, et võimul püsida. Nii hoidis ta majandust jätkuvalt globaalses voos avatuna ja oli kapitalismi mängureeglitega üliedukas. Samas, vahemikus 2003–2009 aitasid uued sotsiaalprogrammid 29 miljonil brasiillasel keskklassi tõusta. Edukaim oli nn perestipendium (*Bolsa Familia*), millega toetati vaeseid peresid juhul, kui lapsed püsisid koolis, olid vaktsineeritud ja perearsti jälgimise all. See oli maailma suurim ja edukaim sotsiaalprogramm läbi aegade.

Erinevalt punamusketäridest Chávezest ja Moralesest astus Lula troonilt maha seaduses ette nähtud ajal, pärast kaht ametiaega aastal 2010. Tema soositud järglasel, bulgaaria juurtega **Dilma Rousseffil** enam nii hästi ei läinud. Põhjusteks on siin nii kehvemad liidriomadused, kriisis maailmamajandus kui ka röögatu korruptsiooniskandaal, mille keerisesse tõmmati enamik Ladina-Ameerika poliit- ja majanduseliidist. Mõnes episoodis said süüdistuse umbes kolmveerand Brasiilia parlamendiliikmetest, ehitushiiud ja naftafirmade juhid, naaberriikide (eks)presidendid jne. 2018. aastal sattus mõneks ajaks vanglasse ka Lula ise – juristid vaidlevad senini, kas põhjusega või poliittsirkuse osana, et teda tagasi presidendiks ei valitaks.

Kogu see poliitporno röövis valijaskonna usu nii vasakkui ka parempoolsesse poliitikasse ja nii sai 2019. aasta algul presidendiks hoopis kõva kätt ja korda lubav profašist. Riik on jätkuvalt poliitkriisis, president flirdib sõjaväelise riigipöörde mõttega ja nii parem- kui ka vasakopositsioon on segaduses ning killustunud. Üks Töölispartei valimiskaotuse põhjus oli kohmakus sotsiaalmeedia kampaaniameetodites. Segavad punamineviku tavad: tähtsustatakse juurte juurde minekut, tööd rahvakoosolekul, ametiühingus, tudengiorganisatsioonis nagu vanasti. Vastased aga kogusid oma „juurte juurest", s.t tööstus-, kaubandus- ja finantsringidest, raha ning ehitasid selle eest võimsad sotsiaalmeedia võrgustikud, sh ka valeuudiste tootmiseks. Viimane strateegia andis parema tulemuse.

KESK-AMEERIKA ALTERNATIIV

Võrdluseks toon näite vasakmõtte arengust ühes väikeses tugevama USA mõjusfääriga riigis. El Salvadori kodusõda vasakpoolsete *guerrilla*'de ja USA toetatud *contra*'te vahel lõppes 1992. aastal nii-öelda viigiga. Kumbki pool võttis seejärel partei kuju. ARENA hakkas juba enne sõja lõppu demokraatliku mandaadi ja USA toega neoliberaalseid reforme ellu viima: erastati keskpank, elektrifirma, suhkru- ja kohvikspordi ettevõtted ning personisüsteem. Isegi rahvusvaluuta anti käest ja asendati USA dollariga, et oleks mugavam kaubandust arendada.

Pärast 20 aastat parempoolset poliitikat väsis rahvas ootamast, millal suuräride kasum rahva kehva elatustaset tõstma hakkab. Aastal 2009 valiti võimule FMLN, kes üritas jäädа peenelt vana punase ja uue roosa grupi vahele, lõigates kasu mõlemast. Nad sõbrustasid hingitseva punablokiga, tehes ohtralt koostööd Kuuba ja Venezuela ning juba 2006. aastal selge vasakpöörde teinud naabri Nicaraguaga. Ent ometi hoidsid nad häid suhteid USAga, ei võidelnud kapitalismiga, vaid lülitusid neoliberaalsesse majandusvõrku. Ehkki sõnades pidasid vasak- ja parempartei ideoloogilist kaevikusõda edasi, ei erinenud FMLNi kümne aasta jooksul elluviidud poliitika kuigivõrd nende veriste vastaste kahekümne aasta saavutustest. Nad üritasid küll rakendada uusi sotsiaalprogramme, aga kuna riigi majandus oli nõrk, Venemaa ja Kuuba abi üha vähenes ning Lääne organisatsioonidele ei sobinud vasakvalitsuse toetamine, nappis selleks vahendeid.

Siis jõudis kohale korruptsiooni paljastamise hiidlaine, mille järellainetus röövis ka Salvadori „paremate perede" au. Vangi läks viimane parempoolne president **Antonio Saca**, eksiili põgenes esimene vasakjuht **Mauricio Funes** – ühed mustad mõlemad. Valijaskond väsis siingi poliitmängudest: majandus ei edene ühe ega teisega, pärast selgub, et mõlemad on riiki riisunud. Frustratsioon ja võõrandumine olid Brasiiliaga sarnasel tasemel, ent Salvadoril läks oma *anti-establishment*-kangelase leidmine paremini.

2019. aastal võitis El Salvadori presidendivalimised üllataja, parteitu 37-aastane Palestiina immigrandi poeg **Nayib Bukele**. Ehkki ta alustas poliitkarjääri FMLNis, ei ole ta ei veendunud vasak- ega parempoolne. Uue põlvkonna esindajana võtab ta riiki pigem kui *start-up*'i. Juba esimeses kõnes paar tundi pärast valimiskastide avamist ütles ta: „Keegi meist ei vaja neid uinunud hiiglasi, ei parem- ega vasakparteid, unustame nad nüüd igaveseks ja otsime lahendusi, mis meie riiki päriselt edasi viiks."

Esimese seitsme kuuga on ta jõudnud kodanikke veenda: presidenti pooldab neist 88%. Tema juhitavat nooruslikku valitsust iseloomustab vähene poliitkogemus ja ametkonnas kasutab ta spetsialiste kogu poliitspektrist. Semutsemine **Donald Trumpiga** on nutikas: dollarit kasutava väikeriigi juhil, mille kodanikest kolmandik elab USAs, ei tasu põhjanaabriga tüli kiskuda. Bukelegi juhib riiki valdavalt sotsiaalmeedia abiga, ent märksa vähem arrogantselt kui USA pealik.

Esimene roosa laine sumbus paljuski kolossaalsesse korruptsiooni, mis on viinud paljudes maades võimult nii vasak- kui ka paremeliidi.

Võimult kukkunud vasakpartei oli hävitavast lüüasaamisest šokis. Olin valimiste eel ja ajal vaatlejana Salvadoris ja nägin lähedalt, kui tolmuselt nende meetodid praeguses maailmas mõjuvad. Endised sõjapealikud istusid oma kooruva punase värviga parteikontorite õuedes ja viisid sealt aeg-ajalt lahtise pikapi kastitäie punalippudega propagandatöötajaid küladesse kampaaniat tegema. Noore konkurendi kohta ütlesid nad üleolekuga: „Häh, tal ei ole parteid, ei ole struktuuri, ei mingit baasi!" Ei olnud tõesti, traditsioonilises mõttes. Aga sotsiaalmeedia ja fännid levitasid sõnumit vägeva lainena ka kaugeimate küladeni, kus isegi vanamehed ronisid mobiililevi otsingutel künkatippu, et uuelt säravalt lootuselt viimane säuts telefoni tõmmata.

Niisiis, nii hiigelsuures ressursirohkes Brasiilias kui ka tillukeses El Salvadoris said nii vasakpoolsed kui ka mõõdukad parempoolsed jõud lüüa kandidaadilt, kes tõusis sotsiaalmeedia abiga fööniksina tuhast, keda peeti lõpuni tõsiste šanssideta naljameheks. Guatemalas sai viimati puhtalt protestihäältega presidendiks varem päriselt klounina töötanud poliitvõhik.

Esimene roosa laine sumbus paljuski kolossaalsesse korruptsiooni, mis on viinud paljudes maades võimult nii vasak- kui ka paremeliidi. Valijaskond on poliitikas pettunud ja nii saavad sogases vees esile ujuda aferistid või tõsised skaalale „vasak-parem" alternatiivide pakkujad. Aeg näitab, kas võrdse ühiskonna ehitajad suudavad end koguda ja 2020ndatel uue ning veelgi tugevama lainena esile tõusta.

Venezuela rahva kiindumus endisesse presidenti Hugo Chávezesse vaatab vastu arvukatelt tänavamaalingutelt. Foto: Jorge Silva / Reuters

Mele Pesti on toonud Eestisse teavet Ladina-Ameerika, eriti Brasiilia kohta eri vormides juba viisteist aastat. Ta on kirjutanud raamatuid, tõlkinud brasiilia romaane, avaldanud sadu artikleid ja lugenud ülikoolides loengusarju Ladina-Ameerika rahvusvahelistest suhetest, poliitikast, kirjandusest.

VABADUSE LAPITEKK

Isaiah Berlin on kirjeldanud essees „Vabaduse kaks mõistet" eri tüüpi vabadusi. Negatiivseks nimetab ta sellist vabadust, kus puuduvad välised takistused (keegi teine ei sea minu tegevusele piiranguid), ning positiivseks sellist, kus puuduvad sisemised takistused. Missugune on sõltlase vabadus? Mis on võimestavad piirangud? Mis juhtub vabadusega, kui valikuid on liiga palju? Kas riimitud luule ahistab keelt?

Eik Hermann

Eik Hermann on kujutleja ja spekulant. Kui ta parajasti doktoritööd ei kirjuta, aitab ta oma lapsel kasvada, juhendab tudengeid või lööb aega surnuks.

VABADUS JA EITUS. Vabadus on mõiste, mis tuleb ikka ja jälle jutuks. Enamasti üsna tõsistes kontekstides. Kui vabadust ei ole, siis on midagi juba omajagu mäda. Aga kuidas aru saada, millal teda on? Sellele vastamisega jäädakse enamasti hätta. Vastupidi pornograafiale (mille kohta USA Ülemkohtu kohtunik **Potter Stewart** kirjutas 1964. aastal, et seda on raske määratleda, aga „kui ma seda näen, tunnen ma selle ära") tundub vabaduse puhul, et selle tunneme ära ennekõike siis, kui seda napib. Vabadus näibki olevat *eituse* kaudu moodustatud termin, ja sellest ka tema hädad. Nii et kui sattusin esimest korda tekstile pealkirjaga „Vabaduse kaks mõistet", milles Isaiah Berlin eristas ühelt poolt *negatiivset* ja teiselt poolt *positiivset* vabadust, tekitas see kohe huvi: lõpuks ometi keegi ütleb, mis see vabadus positiivses mõttes on, väljaspool kõiksugu eitusi. Aga muidugi pettusin.

KAKS NEGATIIVSET VABADUST. Selgus, et Berlin rääkis vabadusest ikkagi ainult eituse kaudu. Ta küll eristas kahte vabaduse tüüpi, aga mõlemaid annab taandada mingisuguste takistuste puudumisele. Vahe on üksnes selles, et negatiivseks nimetas ta sellist vabadust, kus puuduvad *välised* takistused (keegi teine ei sea minu tegevusele piiranguid), positiivseks aga sellist, kus puuduvad *sisemised* takistused. Näiteks kui uimastisõltlasel lubatakse parajasti teha, mida ta hing ihaldab, siis hoolimata (negatiivse) vabaduse olemasolust on teda raske vabaks nimetada – tal puudub positiivne (sisemine) vabadus, sest teda juhib tema sõltuvus. Aga selleks et vabastada teda sõltuvuse käest, peaksime tema negatiivset vabadust piirama – teda sundima. Nii näib, et paljudes olukordades on negatiivne ja positiivne vabadus, välised ja sisemised takistused omavahel vastuolus. Aga ikkagi – see viis mõtet üles ehitada varjab midagi tuumset.

POSITIIVNE VABADUS JA TOTALITARISM. Berlin nägi positiivse vabaduse juures mitmeid ohte. Kui tulla uuesti uimastisõltlase näite juurde, avavad analoogsed mõttekäigud ukse kõiksugu muudegi inimeste negatiivse vabaduse kitsendamiseks ettekäändel, et seda tehakse „nende endi pärast". Aga võib tuua ka sellise näite: kui ma rahapuudusel ei saa puruhaigena arsti juurde minna (riigis, kus arstiabi on tasuline), siis sedagi võib lugeda positiivse vabaduse puudumiseks. Selle vältimiseks jagabki suur osa riike oma liikmete varandust ümber. Selles võib näha taas negatiivse vabaduse kärpimist, seekord siis teiste inimeste oma, kes ei saa enda (maksu)rahaga teha, mida tahavad. Kui need näited ühendada ja äärmusse viia, saame ühiskonna, mis sekkub ulatuslikult oma liikmete ellu ja tegemistesse, laiendades vanemliku hoolitsuse mudelit kogu ühiskonnale. Headest kavatsustest hoolimata oleks see ühiskond totalitaarne.

NEGATIIVNE VALITSUSVIIS. Mulle tundub, et eri ajastutel muutuvad olulisteks erinevad vabaduse aspektid ja faasid. Näiteks negatiivne vabadus on asjakohane siis, kui ühiskondlikku ümbrust iseloomustab negatiivne valitsusviis. Laenan „valitsusviisi" mõiste korea-saksa mõtlejalt **Byung-Chul Hanilt**. Tema jaoks hõlmab see mõiste nii asjade käigu sihipärast kujundamist kui ka juhuslikku kujunemist, nii teiste – mõne kollektiivi, riigi, maailma – kui ka enese valitsemist. Sellest lähtuvalt nimetab Han negatiivseks valitsusviisiks seda, mis toimib sunni (keelud-käsud) ja piiristamise abiga. Eri inimgrupid või hingealad lüüakse lahku, asetatakse hierarhiatesse, vastandatakse ja välistatakse, surutakse üles ja alla. Nagu tsensuur või homoseksuaalsuse kriminaliseerimine nõukaajal. Millist vabadust me tahame, kui oleme silmitsi ülemäärase negatiivse valitsusviisiga? Ennekõike negatiivset – rõhumisest vabanemist.

POSITIIVNE VALITSUSVIIS. Negatiivse valitsusviisi kõrvale on Hani sõnutsi tulnud üks teistsugune valitsusviis, mida ta nimetab *positiivseks*. Selle asemel et keelata ja käskida, alla suruda ja vastandada, toimub hoopis meelitamine ja ergutamine („yes we can") ning suhtlemise ja õnneliku siblimise igakülgne soodustamine – võimalikult paljudes kanalites ja paljudel ekraanidel korraga, nii et ei tekiks hetkekski järelemõtlemisaega. Kui negatiivse valitsusega ülepingutamine viib liiga suure konflikti ja plahvatuseni näiteks riikide vahel (sõda) või isiku sees (neuroos, psühhoos), siis ülemääraselt positiivne valitsusviis viib ülekuumenemise, küllastustunde, tülgastuseni, mille lõppjärguks isiku (ja riigi?) tasandil on läbipõlemine ja depressioon. Sellises olukorras omandab uue väärtuse ja vajalikkuse positiivne vabadus – see, mida kehastab tants (mitte üksnes ahelavaba olek). Niisamuti omandavad positiivse värvingu kindlat sorti piirangud.

POSITIIVNE VALITSUSVIIS JA VASTUPANU. Kuigi positiivse valitsusviisi kõrval on endiselt olulisel kohal negatiivne, satume just positiivsega silmitsi olles hätta: kogu meie vastupanualane mõistevara peab silmas negatiivset valitsusviisi, seab sihiks õõnestamise ja kriitika. Eeldus on, et kui allasurumine ja sund lõppevad, siis tekivad kuidagi iseenesest uued nägemused. Eeldus on, et kui jalad ahelatest vabastada, siis nad hakkavad iseenesest tantsima. Aga ei hakka. Pole üldse selge, millist tantsu tantsida ja kuidas selle oskamiseni jõuda. Pealegi, kui sind ei käsutata, ei sunnita midagi tegema; kui kõik on lubatud ja võimalik, siis ei ole *keeldumisel* enam endist mõju. Olukorras, kus info ja suhtluse küllus – see, mida **David Foster Wallace** nimetas Totaalseks Müraks – ähvardab summutada igasuguse kujutlusvõime, ei ole mõtet endisel moel õõnestada ega kritiseerida. Pigem tekib küsimus, kuidas saavutada kriitiline ülesehitavus.

EMANTSIPATSIOON ON DEREGULATSIOON. Emantsipatsioon on mõistena enamasti positiivne, sest see vähendab sotsiaalset ebavõrdsust: mõni allasurutud inimrühm vabaneb rõhumise ja ebaõigluse küüsist. Deregulatsioon on mõistena enamasti negatiivne, sest lõdvendatakse seadusi, mis kaitsevad tavainimest suurte ja võimsate firmade omavoli eest. Justkui diametraalselt erinevad asjad. Aga kui mõista vabadust üheselt negatiivses tähenduses, siis need muutuvad teineteisest eristamatuks: mõlemal juhul tahetakse kõrvaldada takistusi tegutsemisele. Esimesel juhul on takistajaks kodanike „enamus", kes kaitseb oma kõrgemat staatust. Teisel juhul on takistajaks riik, kes kiusab rikkaid ja ilusaid. Sama argument, mis kaitseb vähemusi väetite enamuse eest, kaitseb ka suurfirmasid, kes saavad üles seada enda jaoks soodsad, ebavõrdsust suurendavad mängureeglid.

VALIKUVABADUS JA -VÄSIMUS. Negatiivse vabaduse pühaks lehmaks võib pidada valikuvabadust. Ja mis saakski kellelgi selle vastu olla, et on palju valikuid? Eriti võrreldes sellega, kui valikuid üldse pole, on valikuvabadusel tugevad eelised. Kuid ühtlasi toimib jutt valikuvabadusest kattevarjuna. Näiteks jääb varju see, kas valikud on sisulised või pinnalised, mitme- või ühetaolised, kas nad esinevad valmistootena kuskil poes (süvendades abitust) või ärgitavad aktiivsust, mängu ja arengut. Samuti jääb varju tõik, et liiga palju valikuid lämmatab. **Renata Salecl** raamatus „Valiku türannia" maalibki pildi nüüdisajast, milles oleme sunnitud tegema lugematul arvul ebaolulisi valikuid, mis toimivad ideaalse garantiina, et me ei jõua iial tegelikult oluliste valikute püstitamise ja langetamiseni. Juba ammu on tekkinud nõudlus uute ühiskondlike rollide järele: aeglustajad, mürafiltrid, foorid, õhuandjad, eel- ja läbiseedijad.

VÕIMALDAVUSED. **James Gibson** pakkus 1970ndate lõpus välja võimaldavuse (*affordance*) mõiste. Eri keskkonnad ja asjad meie ümber võimaldavad meile eri tegevusi. Horisontaalne maapind pakub toetuspinda, võimaldab kõndimist või jooksmist. Kaldus maapind võimaldab tasapinnavahetust, aga ka libisemist ja kukkumist. Erinevad seened võimaldavad toitumist, teisenenud teadvuseseisundeid või suremist. Võimaldavused ei ole kõigile samad: mõni järvejää võib lapsele võimaldada uisutamist, täiskasvanule aga läbikukkumist. Huvitav on see, et võimaldavused ei ole võimalused. Tihtipeale tekivad võimaldavused just võimaluste kaotamisest, olude piiramisest. Mäng, kus teha võib kõike, pole sugugi nii pinget pakkuv kui mäng, milles on paigas mõned mängureeglid. Tühi väljak ei paku sama palju võimaldavusi kui abstraktse mööbliga varustatud väljak. Ja kõikide võimaluste maa ei ole kõikide võimaldavuste maa.

VALETÕLGENDUS? Arvasin algul, et tundsin Berlini käsitluses ära ühe kõneka võrdluspildi. Nimelt, kui kujutlete end olukorda, kus teie jalad on olnud kaua kinni seotud, siis ahelatest pääsemine oleks kahtlemata vabanemine. Aga see ei tähendaks veel, et oskate tantsida. Nagu Berlini käsitluses, on vabadusel ka siin kaks aspekti: vabadus *millestki* (ahelatest) ja vabadus *millekski* (tantsuks). Tants kehastab siin igasugust oskust oma vabadust kuidagi viljakalt teostada. „Ankruketi lõpp on laulu algus," kirjutab **Ilmar Laaban** ühes oma luuletuses. Just ongi – algus. Aga mis oleks laulu *lõpp*? (Või *siht*?) Mulle näib, et ülimat vabadust otsides jõuame sellise mõisteni nagu *vägevus*. Mõni teostus ja mõni elu on vägevad. Selle peale ilmselt mõned protestiksid: vabadus ja vägevus on erinevad asjad. Aga kas on? Kas pole väekas inimene vabam kui väeti? Ja kas ei saa öelda, et nüüdisajal on palju vabadust, aga vähe vägevust?

LAPSE VABADUS. Mitmed vabadusega seotud mõtteliinid saavad alguse lapse paradoksaalsest seisundist. Kuna inimesel läheb sedavõrd kaua aega, et täiskasvanuks saada, peame oma järglaste eest iseäranis pikalt hoolitsema. Laste puhul on ilmne, et nad ei suuda alati kõige targemaid otsuseid teha ja neid tuleb tõepoolest piirata „nende endi pärast". Aga kuidas piirata? Ja millal see lõpetada? Ja kas mõnikord ei oleks õigem ka vanuse poolest täiskasvanuid käsitleda lastena? Mingis mõttes on nüüdisajal kõik inimesed lapsed, ümbritsetud suurest „kommionude" parvest.
*
Ja ometi on laps ühtlasi üks tugevaimaid vabaduse sümboleid. „Vaba kui laps." Ennastunustavalt mängiv laps, keda ei halva mured, kohustused, köndistavad hingetraumad. Igas vägevuses on mängu. Mäng ongi ju tegevus, mida tehakse tema enda pärast – vaba tegevus.

VÕIMESTAMINE. **Rein Taagepera** andis mõned aastad tagasi välja raamatu „Võimestuskasvatus", mis kirjeldab ühte võimalikku lähenemist laste kasvatamisele. Ta ütleb, et erinevalt keelukasvatusest, mis lapse elu ette-taha ära korraldab, ja vabakasvatusest, mis väldib igasugust piiride seadmist, tähendab võimestamine turvalise eksimisruumi loomist, milles laps saab oma suutmise piire ise kompida ja avardada. Väike haiget saamine, ettevaatlik ohtlike asjade tundmaõppimine, ebaõnnestumiste ja negatiivsete tunnetega toimetulemine on võimestavad kogemused, mida ei tohiks tema sõnutsi lapselt röövida. Taagepera jutt näib hästi kokku kõlavat mõttega vabadusest kui väekusest. Selle asemel et vaielda lubamise või keelamise või sundimise üle, võiks küsida, mis aitab väekusel kasvada, võimaldada inimesel õppida ise sihte seadma ning neid enda ja teiste määratud mängureeglite piires taga ajama.

VÕIMETUSTAMINE. Võimestamise vastandit võiks nimetada *võimetustamiseks*. Kui esimene võimaldab inimese väe kasvu ja mitmekesistumist, siis teine muudab tõenäolisemaks lamenemise ja ahenemise – muutumise väetimaks. Häda ongi selles, et kui me selle – põhilisima vaheteo – unustame, taanduvad arutelud vabadusest puhtformaalseks mõttevahetuseks piirangute ja nende puudumise üle. Varju jääb tõik, et on piiranguid, mis võimestavad, ja on piiranguvabadusi (ja ka aktiivseid abistamisi), mis võimetustavad.
*
Võimetustamise põhiprintsiibiks näib olevat mängulisuse kaotamine elust. Variante selleks on mitmeid. Ligipääsu takistamine mänguväljakule. Arenguruumi ja õhu äravõtmine mängijatelt, tehes elu kas üleliia lihtsaks või keeruliseks. Pinge kaotamine liigtõsiduse jäikuses. Ülemäärane kohtunikutöö. Ebavõrdsed võistkonnad, ebaõiglane algedu, kallutatud reeglid.

VÕIMESTAVAD PIIRANGUD. Lihtne näide võimestavast piirangust on riimitud luule. Iseenesest on ju tüütu, et mõnes kohas ei saa kasutada sõna, mis esimesena pähe tuleb. Teisalt jälle toimib see võimestajana: ma olen sunnitud pingutama, kasutama sõnu, mida ma muidu ei kasutaks, ja muutun seeläbi endale harjumatuks, heas mõttes üllatavaks. Terve kultuur on täis sedasorti võimestavaid piiranguid: vorme, formaate, protseduure, rituaale, ülesandeid, vahel kehalisi ja vahel vaimseid, mis sunnivad meid ennast üllatama. Aga võti on siin selles, et nad on vabatahtlikud. Kui neid pinnapealselt ja mõistmatult kellelegi peale sundida, summutab see nende võimestava mõju. Siis hakkab hoopis nendest loobumine tunduma suure vabanemisena – nagu juhtus vabavärsi tulekuga. Kuni seegi kaotab oma võimestava jõu. Näib, et sama protsess toimub nüüdisajal laiemalt. Ehk oleks aeg meelde tuletada võimestavate piirangute väge?

VALITSEDA, AHISTUDA, VALLATA. Vabadusest kirjutajad on reeglina valinud kas võimulolija/pedagoogi või ahistatu vaatepunkti. Esimesed küsivad: „Mida *nendega* peale hakata?" Teised küsivad: „Kuidas teha nii, et mind/neid vähem ahistataks? Kuidas mind/neid saaks joonele / võrdsesse stardipositsiooni aidata?" Kuigi mõlemast rakursist on öeldud võimestavaid asju, kinnistavad need senist võimusuhet: ülem jääb mängureegli seadjaks, alam passiivseks ohvriks. Selleks et tupikust pääseda, tasuks mõtelda sõnade „valitsema" ja „valdama" erinevusele. Kui ma oma keha valitsen, siis ta kuuletub mulle. Kui ma keelt valdan, siis ta ei kuuletu, vaid vastab mulle. Valdamine astub niisiis toodud rakurssidest välja, vaatepunkti, kus (dialoogilist mängu) saab küll soodsalt mõjutada, aga mitte valitseda. Kuigi oma aeg ja koht on kõigil kolmel rakursil, võiks olla rohkem neid, kes küsivad just valdamise küsimust: kuidas *omavahel* hakkama ja vägevaks saada?

MILLEKS KÜLL MEILE ON VAJA SEDA IGANENUD JAMA

ARVAMUS

Kas me oleme kindlad, et meile on üldse humanitaarteadusi vaja? Võimalik on ju elada hoopis teistsuguses kultuuris ja ühiskonnas – kus humanitaarteadusi ei olegi. Ja on võimalik, et suur osa meist juba elabki selles teistsuguses kultuuris.

Neeme Näripä

Lahvatanud on järjekordne skandaal humanitaaria rahastamise teemadel. Kuuldavasti rahastati viimases Eesti Teadusagentuuri taotlusvoorus masendavalt vähe humanitaarteaduslikke uurimisteemasid. Lisaks sellele ähvardati Eesti Kirjandusmuuseumist teadustöötajaid koondada, sest muuseumi eelarves ei ole piisavalt raha, et uurijaid palgal hoida. Sisuliselt tähendab see seda, et inimesed, kes lootsid palka saama hakata või seda edasi saada ja sellest ära elada, ei saa seda. Humanitaarteadlasi on meil vähe, sellest tulenevalt on ehk skandaalist rääkimine pisut ülepingutatud – see on väikese inimrühma suhteliselt isiklik probleem. Kui teha tänavaküsitlus praegustest teravaimatest probleemidest Eesti ühiskonnas kirjandusmuuseumist või Pirogovi platsist veidi eemal, siis humanitaaride käekäiku ilmselt ei mainitaks.

Kuidas lahendada selle inimrühma ja nende tegevusvaldkonna probleem? Proovitud on igasuguseid reforme, restruktureerimisi, reorganiseerimisi ja muud säärast, nagu teaduse projektipõhisuse vähendamine ja baasrahastuse suurendamine, Eesti-uuringute Tippkeskuse loomine ning mõiste „rahvusteadused" kasutuselevõtt ja neile eritingimuste andmine.[1] Nii lahendavad asju ametnikud ja poliitikud, need on nende meetodid, kuid nagu jätkuvatest nn skandaalidest ja paisuvatest kriisidest näha, pole neist suurt abi olnud. Humanitaaria rahastamine on nagu külm sõda, mille kohta Ameerika Ühendriikide õhuväe kolonel **Jack Ripper** ütles järgmist: „Sõda on liiga oluline, et jätta see poliitikute hooleks. Neil pole selleks ei aega, väljaõpet ega kalduvust mõelda strateegiliselt."[2] Ühesõnaga, meil on inimrühm, kellega on probleem, mida ei saa lahendada tavapäraste tänapäeval meie ühiskonnas käibivate võtetega.

Praegused parempoolsed võimuerakonnad ei oleks valmis rahvusteadustele kätt külge panema, kuigi ega nad ei raatsi neile raha ka anda.

Kui me ütleme, et meid ei puuduta humanitaarteaduste käekäik, siis peame tunnistama, et meid ei puuduta inimene.

Foto: Carolina Pihelgas

Neeme Näripä on klassikaline filoloog. Töötab noorem-teadurina Tartu Ülikooli raamatukogu teaduskeskuses projektis „Helleno-Nordica", mida finantseerib Rootsi Kuningriik.

KAKS LAHENDUST LAHENDAMATULE PROBLEEMILE

Seda saaks lahendada kahe konkreetse sammuga. Esiteks tuleks kehtestada imimestele üldine baassissetulek. Miks baassissetulek? Selleks et raha jõuaks kõigi humanitaarideni. Nimelt oleks humanitaaridel võimalik ka praegu intelligentsete inimestena mõnel muul alal töötada ja ära elada, kuid aeg-ajalt ei tehta seda, sest ei taheta. Meenutagem näiteks, kuidas **Peeter Künstler Jaak Kilmi** ja **Andres Maimiku** filmis „Elav jõud" kangelaslikult tööotsinguid trotsis ja naeruvääristas. Baassissetulek aitaks kõiki humanitaare ning sissetulek ei oleks ilmselt väiksem kui nii mõnegi humanitaari praegune palk.

Teiseks tuleks kaotada ära kogu humanitaarvaldkond. Miks kaotada ära kogu humanitaarvaldkond? Sest seni, kuni humanitaarteadus on alles, tuleb ju sinna mingit raha panna, ja ikka antakse seda liiga vähe, et midagi mõistlikku teha. Esmapilgul võib teine samm natuke kõhe tunduda, kuid põhimõtteliselt on võimalik kujutada ette ühiskonda, kus pole humanitaarteadusi. See oleks kindlasti teistsugune kui meie praegune ühiskond, kuid mitte võimatu. Võib-olla enamiku jaoks isegi mitte halvem, kui kaardid osavalt välja mängida.[3] Erinevatel ajalooperioodidel ja erinevates ühiskondades on suhtutud kultuuripärandisse või selle teatud osadesse väga erinevalt, on üritatud nii mäletada kui ka unustada. Igal juhul ei tähendaks humanitaaria riiklikest süsteemidest väljajätmine kultuuri kui sellise lõppu. Me saame eksisteerida edasi ka ilma kirjandusmuuseumi ja isegi ERMita, rääkimata klassikalisest filoloogiast. Ühesõnaga, nagu ütles Ameerika Ühendriikide kindral **Buck Turgidson**: „Johhaidii, oleks meil ka üks sihuke maailmalõpumasin!"[4]

Teine samm kuulub küll pigem utoopia valda, sest praegused parempoolsed võimuerakonnad ei oleks valmis rahvusteadustele kätt külge panema, kuigi ega nad ei raatsi neile raha ka anda. Lisaks poliitilise tahte puudumisele jääb ette põhiseadus, mille muutmine on muidugi jälle poliitilise tahte küsimus. Natuke suurem lootus oleks aga kehtestada inimestele baassissetulek, kuigi – nagu eespool öeldud – see oleks ainult poolik lahendus.

KUIDAS TEHA KASULIKKU TÖÖD?

Mõte inimeste baassissetulekust on avalikus diskursuses juba täiesti salongikõlbulik. Sellest kirjutatakse ajalehes ja sellest räägib – esialgu küll veel arglikult – mõni poliitiline erakond, nt Vabaerakond. Nüüd tuleb aga ebamugav küsimus: miks on aktsepteeritavam tagada humanitaaridele baassissetulek, aga mitte maksta kõigile palka töö eest, mida nad teha tahavad. Nimelt on palk ja baassissetulek teatavasti väga erinevad asjad. Ma arvan, et avalikkus ja ilmselt ka otsustajad „ostaksid" palju kergemini ära mõtte baassissetulekust kui humanitaarteaduste viisakast rahastamisest. Selle põhjuseks on kaks levinud seisukohta. Esiteks tuleb anda raha kõigile õiglaselt, mitte selle järgi, kuidas keegi tahab. Teiseks saab palka – erinevalt sotsiaaltoetusest, nagu baassissetulek – maksta ainult töö eest ja töö peab olema kuidagi ühiskonnale „kasulik". Need seisukohad on korraga õiged ja ebainimlikud.

Ühetaoline maksmine, mis esineb baassissetuleku puhul, näib teatud kriteeriumide järgi õiglane ja õiglus leiab alati tugevat poolehoidu. Samas allutab ühetaoline maksmine inimese kindlalt etteantud tingimustele, võttes ära tema agentsuse. Inimene võib teha oma baassissetulekuga seda, mida ta tahab, kuid baassissetuleku tingimus on, et selle saamine oleks lahutatud inimese soovidest ja eesmärkidest, sest need ei ole tähtsad, neist põhimõtteliselt ei räägita. Baassissetuleku korral poleks mingit vahet, kas kirjeldatud humanitaarid, kes lootsid oma töö eest palka saada ja sellest elatuda, seda tööd ka teevad või mitte.[5]

Samamoodi on ilus mõte palgatöö kasulikkus ühiskonnale. Paraku on seda kasulikkust väga raske defineerida, kui tegu pole millegi käegakatsutava ja eluliselt tähtsaga. Me jõuame surnud ringi, kus kasulik on see, mille eest palka makstakse (riik või kaaskodanik on nõus maksma meile millegi eest, mida me teeme, järelikult on seda vaja), ja palka saab maksta ainult selle eest, mis on kasulik.[6] Väärtused ja neist tulenev kasulikkus kujunevad välja kultuuris ning – nagu öeldud – võimalik on elada ka hoopis teistsuguses kultuuris, ilma selle rahvusliku lähtekoodita, mida hoiab kirjandusmuuseum. Täpsemalt, kui humanitaarteaduste kriis meid isiklikult eriti ei puuduta, siis me juba elamegi suuresti selles teistsuguses kultuuris.

KAS SOTSIAALTOETUS VÕI TEADUSPROJEKT?

Niisiis me elame kultuuris, mille keskmes ei ole inimene. Ja oleme sellega harjunud. See paistab välja väga mitmel tasandil. Kui tulla tagasi alguses mainitud granditaotlejate ja muuseumitöötajate juurde, siis see, et nad tahavad ära elada, pole piisav põhjendus neile raha andmiseks (korralikus kommunismis näiteks oleks, kuigi see ei tähenda, et kommunism oleks ilmtingimata tervikuna inimkeskne). Samuti pole praegu piisav põhjendus raha andmiseks see, et inimesed tahavad midagi teha (parem sotsiaaltoetus kui teadusprojekt). See on juba abstraktsem tasand, kuna tähendab inimese soovide põhimõttelist lahutamist toetusest, inimeselt agentsuse võtmist.

Ja viimaks, kõik humanitaarteadused uurivad väga üldiselt öeldes inimest ja tema mõtlemisprotsesse. Kui me ütleme, et meid ei puuduta humanitaarteaduste käekäik, siis peame tunnistama, et meid ei puuduta inimene. Seda ei paranda projektitamise ega institutsionaalse rahastusega, rahvusteaduste ülistamise ega inglise keeles kirjutamisega. Minu kakskümmend aastat humanitaarias on olnud laguneva maja lappimine, kus iga paiga kõrvalt vajub katus uuesti sisse – ma väga ei kurda, kuid väsitav on. Miski ei muutu, kuni inimesed ei ole tähtsad ega saa teha seda, mida nad tahavad; kuni nad ei koge selle võimalikkust.

[1] *Rahvusteadused ei peaks olema piiritletud ainult soomeugri filoloogia ja eesti kultuurilooga. Samamoodi saaksid rahvusteadustena olemas olla eesti klassikaline filoloogia, eesti bioloogia, eesti matemaatika ja muu. Neid teeksid eestlased ja need rikastaksid eesti kultuuri. Need oleksid tavalisest klassikalisest filoloogiast, bioloogiast ja matemaatikast paremad, sest neid viljeleksid eestlased ja neil oleks kordumatu rahvuslik värving. Niimoodi päris kunagi Göttingenis ka Bernhard Rust David Hilbertilt, kuidas matemaatikal ülikoolis nüüd läheb, kui see on juudivabaks tehtud, eeldades loomulikult, et puhas saksa matemaatika on parem.*

[2] „[W]ar is too important to be left to the politicians. They have neither the time, the training, nor the inclination for strategic thought."

[3] *Indiaanlased ei näinud legendi järgi eurooplaste laevu, sest ei osanud neist mõelda, kuid ometi said edukalt elada, saame ka meie ilma vöökirju nägemata.*

[4] „Gee, I wish we had one of them doomsday machines!"

[5] *Väga laias laastus langeb see kokku etteheitega kommunismile, et see pärsib inimeste ettevõtlikkust.*

[6] *Väga laias laastus langeb see kokku etteheitega kapitalismile, et see loob inimestes vajadusi ja ihasid.*

Teadliku elustiili eest seisab: slow.ee

KOLUMN

Keskkonnasäästlikumad tarbimisvalikud tähendavad siiski tarbimist ja on seega osa probleemist. Uuringute kohaselt võivad need isegi olukorda hoopis halvemaks muuta.

HELEROHELISTE PRILLI-DEGA TEHTUD TARBIMISVALIKUD

Helen Puistaja

Kunagi olid meie elus joogikõrred, siis aga nägime pilti kilpkonnast, kellel on kõrs ninas, ja otsustasime hakata kõrte vastu võitlema. Koos leidsime lahenduse. Nüüd on meil metallist, klaasist, silikoonist, bambusest, nisuõlgedest, paberist, biolagunevast plastist ja muidugi pilliroost ning joogi järel snäki vajajatele lausa makaronidest kõrred. Sest nagu teema tõstatamisel selgus, ei suuda valdav osa meist kuidagi ilma kõrteta elada.

PSEUDOROHELISED VALIKUD

Maailmas, kus on aina enam teadmisi meie keskkonnamõju kohta, on loomulik, et paljud tahaksid midagi paremini teha. Peamisteks takistusteks on paraku harjumused, mugavus ja sissetulekutest tingitud võimalused. Sellest on saanud omakorda hästi aru ka ettevõtjad ja turundusmeeskonnad, kes käibe suurendamiseks rohetrendidega kaasa lähevad ning neid müügitöö huvides ära kasutavad. Me oleme siiski kasvanud üles tarbimisühiskonnas, kus meid üritatakse veenda selles, et parim viis vähendada tarbimise keskkonnamõju on hääletada oma rahakotiga.

2012. aasta uuringus võrreldi tavatarbijate süsiniku jalajälge nende omaga, kes teevad keskkonnasõbralikke valikuid. Suurt erinevust nende vahel ei leitud. Põhjuseid on mitmeid, alustades sellest, et roheline ei tähenda alati väiksemat jalajälge, ning pole ka päris kindel, mida erinevad rohemärgistused toodetel tegelikult tähendavad. Lisaks võime aga tegeleda ka lihtsalt enesepettusega.

VABANDUS ROHKEM TARBIDA

Peale selle, et turundajad meid lõksu püüavad, teeb seda ka meie alateadvus. Ühe hetke teadlik otsus võib olla järgmine kord vabanduseks, et vähem jätkusuutlikult käituda. Teadlased nimetavad seda litsentsimiseks, kui tarbija järeldab, et esialgne eetiline tegevus annab loa tulevikus vähem eetiliselt käituda.

Testi tulemusel leidsid uurijad, et virtuaalse rohelise ostuülesande täitnud inimesed aitasid mängu järgmises ülesandes inimesi oma ressurssidega vähem kui need, kes olid täitnud tavapärase ostuülesande. Päriselus kasutavad inimesed rohkem paberit, kui nad saavad selle pärast eraldi paberikonteinerisse visata. Samamoodi võib vähe kütust tarbiv auto õigustada rohkem sõitmist ning kodused energiaefektiivsed kliimaseadmed tingida talvel liigses soojuses mõnulemise ja suvel lahtikäivate akende olemasolu unustamise.

Need aga, kes oma ökoloogilist süütunnet vähendades kangekaelselt vaid rohelisi ostuvalikuid teevad, võivad tarbida tunduvalt rohkem, kui neil tegelikult vaja on. Sama paradoks kehtib ka jagamisteenuste puhul. Hõlpsasti juurdepääsetava võimaluse (nagu Uber või Bolt) olemasolu korral välistatakse tegelikult jätkusuutlikum variant (nt jalgsi liikumine, jalgrattaga sõitmine või ühistranspordi kasutamine).

Vaata kodus ringi. Kui palju on sul ostetud või üritustelt saadud eriti ökoloogilisi riidest ostukotte ja mitut neist sa tegelikult kasutad? Kas sul on äkki korduskasutatav kohvitops, aga ostad sellega senisest rohkem kohvi (suvalistest kohtadest, mille kohviubade saamisloost sa ei tea midagi)? Võib-olla kasutad rohkem toidu kojuvedu, kuna nõud on ju biolagunevad – aga kas need jõuavad ka kindlasti kohta, kus neid õigesti käideldakse? Kui palju mõtled riideid ostes sellele, et ost on okei, sest annad vanad hilbud heategevusele? Kas roheline toode on olnud ka sinu jaoks vabandus rohkem tarbida?

Illustratsioon: Stella Salumaa

SKP VAIMUST VAEVATUD

Minu küünilistele küsimustele vaatamata ei süüdista ma tarbijat. Vastutust ei saa panna üksikisiku õlule, pall on lõpuks siiski suurettevõtete ja seadusandluse käes. Probleemi on loonud turumajandus ja riikide jätkuv – kliimakriisis täiesti naeruväärne – SKP tõusu tagaajamine. Ent hävingule ei tasuks siiski kaasa aidata ennast pettes. Tarbimise kasv on ressursikasutuse kasv, olgu need siis rohelised või mitte.

Lewis Akenji Helsingi Ülikooli põllumajanduse ja metsanduse teaduskonnast ütleb, et probleemi mastaap on liiga suur selleks, et tarbija suudaks seda lahendada. „Ühest küljest on jätkusuutliku eluviisi jaoks vaja vähem tarbida, et vähendada materialismi keskkonnakoormust ja võimaldada piiratud ressursside võrdset jaotamist. Teisest küljest peavad turumajanduslikud süsteemid majanduse toetamiseks pidevalt tarbimist suurendama, sest see juhib majanduskasvu ja valitsuse legitiimsus sõltub sellest."[1]

Seepärast peab tulema iga aasta välja uus iPhone'i mudel, kuigi eelmine on veel täiesti toimiv ja kasutuskõlbmatust üle-eelmisest ei suvatse keegi väärismetalle välja võtta, sest odavam on uusi kaevandada. Seepärast peame kõikide moetrendidega kaasas käima, kuigi tänapäeval ei ole need enam üldse niivõrd eristatavad kui eelmisel sajandil. Tegelikult peaks olema nüüdseks kadunud pinge osta uusimaid riideid, et olla moeteadlik. Pole vahet, mille sa endale kaltsukast selga paned – mingi trendi kohaselt on see kindlasti igati adekvaatne.

MÕJUVAD LAHENDUSED

Päris mõjuga elustiilimuutused on hea ühistranspordiühendusega tihedalt asustatud linnas väikeses korteris elamine, vähem lapsi ja veganlus. Kõik teised otsused on pigem lihtsalt enda südametunnistuse rahustamiseks. Oma energiat, aega ja raha võiks suunata lobitöösse – ettevõtted ei pane tähele, kui sa nende palmirasvaga tooteid ei osta, küll aga märkavad nad seda, kui sina ja su 50 sõpra neile kirjutavad. Tuleb valida poliitikuid, kes seisavad sinu põhimõtete eest, ja nende antud lubadusi neile ka pidevalt meenutada; allkirjastada petitsioone; toetada mittetulundusühinguid, kes aktiivselt ja süsteemselt millegi olulise eest võitlevad; ilmuda ka ise kohale – toetada olulisi tegevusi oma ajaga, osaleda protestidel.

Muidugi ei taha ma selle kõigega nüüd öelda, et su läbimõeldud ost on mõttetu pingutus. See annab poodidele ja ettevõtetele siiski mingi signaali ning mõjutab ehk ka su sõpru. Lihtsalt, võta eest need mugavad heterohelised prillid ja ehk saab liigtarbimisest vaevatud maailma aidata ka muul moel kui tarbides.

PS. Enamik kohti, kus ma satun oma tavapärast džinni toonikuga tellima, annavad selle mulle ilma kõrreta ja kadumas on isegi harjumus seda koos tellimusega mainida. Vahel aga jõuab jook ikkagi lauda täiesti tavalise plastkõrrega. Tundub, et meie võitlus pole veel lõppenud. Võtame end kokku, pingutame edasi, aga seekord meeles pidades, et plastkõrred moodustavad ookeaniprügist vaid 0,025% ja ehk on teisigi kohti, kuhu oma energiat suunata.

[1] *Can consumers save the planet by just buying green? – University of Helsinki, 2019.*

BMXi-sõitja Reed Stark, 2016. Foto: Eisa Bakas

SIMPLE SESSION 20

Väikse ekstreemspordiringkonna aktivismist välja kasvanud Simple Sessionit ootavad igal aastal BMXi- ja rulasõitjad üle kogu maailma. Meenutame, kuidas see sündmus on *flip flip*'i haaval sportlaste ja publiku südametesse roninud.

Risto Kozer

Risto Kozer on Eesti Humanitaarinstituudis linnakorraldust tudeerinud rulatajast linnalemb, kellele imponeerivad eksperimentaalne arhitektuur ja orgaaniline linnaruumidisain.

2020. aasta 8.–9. veebruaril toimuv Simple Session tähistab seekord oma 20. juubelit. Tõenäoliselt ei tea paljud 90ndate ja 00ndate generatsiooni tänavasportlased, fännid ega huvilised, et Simple Session on saanud alguse Tartust – Emajõe Ateenast, heade mõtete linnast. Aastatel 1997–2000 tegutses Tartus Fortuuna tänaval (Võidusilla kõrval Emajõe ääres) linna esimene rulapark, mida kutsuti Fortuuna pargiks. Mõistagi olid selle aja rula- ja BMXi-pargid suhteliselt primitiivse disainiga, nii et suur asfaldiplats oli täidetud ühe *funbox*'i, *quarter pipe*'i, *slidebox*'i, *mini vert ramp*'i ja suuresti tühjusega. Selle pooliku disainiga sõidukoha puudustest tulenevalt otsustas kohalik aktiivsem tänavaspordikogukond midagi ette võtta ja tegutsema hakata. Tahe on mõistagi liikumapanev jõud ning tegutsemise tulemusena sündis kordades suurem Tartu Tähtvere rulapark, mis teenindab tänavaspordi distsipliinide armastajaid veel praegugi ja on tartlastele sotsiaalseks kogunemiskohaks.

Tänu kõnealuse aktiivse grupi eestvedamisele hakkasid asjad toona Tartu tänavaspordi kontekstis liikuma, ja kes oleks võinud arvata, et Tallinna perspektiivist vaadatuna võiks provintsilinnas Tartus sündida midagi taolist. Simple Session pole olnud kunagi konventsionaalne spordivõistlus, kus kehtiksid formaalsed standardid, vaid pigem on see urbanistlik elustiilifestival. Samuti ei peetud tänavarulatamist ega vabastiilis BMXi-distsipliini kunagi n-ö spordialaks, vaid pigem urbanistlikuks subkultuurivooluks. Seda kõike hetkeni, mil Rahvusvaheline Olümpiakomitee valis rulatamise ametlikult Tõkyõ 2020. aasta suveolümpiamängude uueks alaks. Sest rulatamine on lahe ning kõnetab sadu miljoneid noori üle kogu maailma.

EKSTREEMSPORT ON ELUSTIIL

Kui vaadata tagasi millenniumi alguse Tartusse ja Tähtvere rulapargi arhitektoonikasse, on sümpaatne mõelda, et juba siis eksisteeris nähtus nimega *DIY* ehk tee-seda-ise-kultuur. Kuigi rulapargi esimene inventar võeti Fortuuna tänava platsilt (praegu on seal intensiivse kasutusega autoparkla) ja viidi Tähtvere parki, oli sellest siiski vähe abi, sest plats oli kordades suurem. Sedasi ehitasid kohalikud BMXi- ja rulasõitjad ning rulluisutajad esimese Simple Sessioni tarbeks ühe korraliku *quarter pipe*'i, mis andis pargi väike- ja suurvormide kasutamiseks hoogu ning lisas kulgemisele dünaamikat. Ehk kogukond tegi kõike vabatahtlikult puhta entusiasmi najal ja see oli iseenesestmõistetav. Samal aastal sai Tähtvere park sponsorilt Merko Ehituselt Eesti mõistes utoopilise *ca* 500 000 krooni suuruse investeeringu, mille eest ehitati valmis esimene suurem ja retsim *vert ramp*. Just sellise järkjärgulise ja pragmaatilise pargiehitusega mindi ka järgnenud aastatel edasi, lisades parki aina uusi väike- ja suurvorme.

Nullindate algus oli mitmes mõttes teistsugune ja vastupidi tänapäevasele *online*-ajastule üsna *offline*. Puudusid Skype, Facebook ja Instagram, rääkimata YouTube'ist, WhatsAppist ja mobiilsest internetist. Inimesed suhtlesid vahetult ja füüsiliselt näost näkku. Mobiiltelefone kasutati helistamiseks, SMSide saatmiseks, ussimänguks ja limonaadi avamiseks. Enamikul polnudki mobiiltelefoni. Vaatamata sellele suudeti

jätkub >

< eelneb

kutsuda esimestele sündmustele kohale maailmatasemel professionaalsed rulatajad ja BMXi-ratturid nii Soomest kui ka Saksamaalt. Ja nad ka tulid. 2002. aasta suvel külastas Tartut toonases mõistes Soome rulatajate eliit – **Juhani Salo**, **Jussi Korhonen**, **Timo Kuulusa** jt –, kes lisas pargi senisele kasutusele uue mõõtme. Enne Jussi Korhoneni tulekut polnud Eestis keegi oma silmaga *vert ramp*'is ei *backside lipslide*'i ega 360-kraadist *air*'i näinud. Rääkimata Timo Kuulusa üle kahe meetri kõrgusest tavalisest *ollie*'st, mida ei tehtud *flybox*'ist, vaid tavalisest *funbox*'ist. See oli sõna otseses mõttes *ollie*, mis ka on *ollie*. Soome BMXi *flatland*-distsipliini esindajatest tulid kohale professionaalid **Kimmo Haakana** ja **Martti Kuoppa**, kelle *performance* mõjus ambientliku koreograafialavastusena.

Järgnenud aastal külastasid Simple Sessionit esimesse saksa BMXi-proffidena **Sascha Claussen**, **Markus Wilke** ja **Christian Zimmermann**, kes kõik panid ulmeliselt retsi, kuid kellest ainult Sascha *quarter pipe*'ist *ca* viis meetrit üles *vert ramp*'i äärele ja sama ladnalt tagasi *quarter*'isse lendas, nagu oleks möödaminnes tagumikku süganud. Ka Läti BMXi-delegatsioon oli alati kohal, üks halastamatuma ja pungima stiiliga kui teine, kostitades pargi külastajaid *dirt jump*'is *backflip*'ide ja 360-kraadiste lendudega. See oli ja jääb maailmatasemeks, mida nähti juba esimestel Simple Sessionitel, rääkimata sellest, kuhu rula- ja BMXi-distsipliinid on nüüdseks arenenud. Seda lihtsalt tuleb kohapeal oma silmaga vaadata ja kogeda.

Juba **Larry Clarki** New Yorgi noorte tänavakultuuri kujutavas filmis „Tänavalapsed" („Kids", 1995) saab selgeks, et urbanistlikud distsipliinid, nagu rulatamine ja BMXi-sõit, on elu ja elu juurde käivad teadupärast ka muusika ning pidutsemine. Loomulikult kuuluvad ka Simple Sessioni ametlikku programmi peod, mis toimuvad üle linna erinevates kohtades ja mille lahutamatuks osaks on mõne jaoks triksteriks muutumine. Sellest atmosfäärist ja vaibist tulenevalt hüppavad mõned saalis viibijad ka tavaliselt lavalt rahva sekka. Need on asjad, mida ei saa osta elus raha eest, nagu ei saa tellida endale ühe ekraanitõmbega füüsilisi oskuseid: rulatajate puhul *frontside flip* ja BMXi puhul *front flip*. Sellised on loodusseadused, mille tulemus sõltub ainult indiviidi praktikast, andest ning tahtest.

Simple Session on arenenud targa organismina, kasvades suuremaks, tugevamaks ja rahvusvahelisemaks. Pole kahtlust, et sündmus on toonud Eestile rohkem kuulsust kui mis tahes formaalsed spordialad või konverentsid kokku. Eriti nende inimeste ja asutuste teadvuses, kes töötavad, elavad ja hingavad (tänavaspordi) kultuurivaldkonnas. Kui peaks koostama ühel päeval sõltumatu kirjutajana Eesti intellektuaalse kapitali najale rajatud ja/või loodud sündmuste või toodete edetabeli, siis Skype'i ja e-Eesti kõrval oleks kahtlemata ka Simple Session, mis ühendab kohalikku ja rahvusvahelist kogukonda ja inspireerib noori. Kuid üks on alates algusaegadest selge: Simple Session on ja jääb rulatajate jaoks rulasündmuseks/-festivaliks ja BMXi-sõitjate jaoks BMXi-festivaliks, kuigi kõik viibivad sel ajal sõbralikult ühes ruumis koos ja täiendavad üksteist.

Simple Session pole olnud kunagi konventsionaalne spordivõistlus, kus kehtiksid formaalsed standardid, vaid pigem on see urbanistlik elustiilifestival.

BMXi-filmi „Foundation" linastus, 2017. Foto: Nicolas Jacquemin

Tommy Cash Simple Sessioni peol. Foto: Teddy Morellec

SIMPLE SESSIONID LÄBI 20 AASTA

2000–2003 Tartus Tähtvere rulapargis
2004–2014 Saku Suurhallis
2015 Tondiraba Jäähallis
2016–2020 Saku Suurhallis

SIMPLE SUMMER SESSION
2007 Tallinnas kino Kosmos taga olevatel Kalevi korvpalliväljakutel
2009 Tallinnas Vabaduse väljakul
2010–2011 Helsingi peaväljakul Kamppi kaubanduskeskuse ees / Narinkkatori väljakul
2017 Riias Vabaduse samba juures sillal
2018 Riia Central Sportsi kvartalis

2021. ja 2022. aastal on plaanis korraldada talvine Simple Session Tallinnas Saku Suurhallis.
2021. aastal toimub Simple Session 6.–7. veebruaril.

Rohkem infot: *simple.session.ee*

SIMPLE SESSIONI PEAKORRALDAJA RISTO KALMRE: „SOOVISIME MIDAGI UUT, SUUREMAT JA PAREMAT"

Kas esimene Simple Session toimus Tartu Tähtvere pargis aastal 2000 või sai sündmus alguse pigem 90ndate lõpu Fortuuna pargis?
Kui sõitsime aastatel 1998–1999 teismelistena Tartus Fortuuna algelises rulapargis, siis leidsime, et see on üsna nigel, ning soovisime midagi uut, suuremat ja paremat. Läksime koos **Piret Kulli**, **Pent Talveti** ja **Timo Tootsiga** linnavalitsusse tolleaegse linnapea **Andrus Ansipi** jutule. Saime linnalt platsi ja raha asfalteerimiseks. Punti tuli ka minu vend **Mario Kalmre**. Koos sebisime partnerid ja toetajad, et ehitada peale esimesed *ramp*'id. Algas ka 12 aastat kestnud koostöö EMTga (praegune Telia) ja nende Simpeli brändiga. Aastal 2000 lõime Tähtverre uue rulapargi, mis sai toetajale kohaselt nimeks Simpel Skatepark, ning 2000. aasta sügisel avasime selle festivaliga. Aastal 2001 korraldasime järgmise festivali, mis kandis juba nime Simple (Simpel). Ja nii ta läks. 2004. aastal kolisime Tallinna Saku Suurhalli. Vahepeal oleme põiganud ka Tallinnast mujale, näiteks Helsingisse ja Riiga. Simple Sessioni eellugu on esitatud hästi ja humoorikalt Timo Tootsi videojutustuses.

Oled koos venna Mario ja Piret Kulliga Simple Sessioni looja ja eestvedaja. Kuidas SSi nimi üldse sündis?
Vastab tõele. Piret liitub meiega üldiselt ürituse ajaks, aga on asendamatu mitmete oluliste asjade juures. Simple Sessioni nime mõtlesime alguses ise välja just koostöö mõttes EMTga, aga see hakkas üsna varsti oma elu elama.

Kas sündmusel on ka teisi nimesid olnud?
Esimesel aastal oli ürituse nimi Pepsi Street Challenge, siis edasi Simpel Session. Kahel aastal (2005–2006) põikasime korra kõrvale ning lubasime EMTl end Simpeli asemel nende teise brändi kohaselt POP! Sessioniks nimetada. Tagantjärele ja ka tegelikult tollal oli see asi, millega ma eriti nõus ei olnud, aga oli, mis oli. Aastal 2012 lõppes lõpuks meie pikaaegne ja samas väga tänuväärne (suur *shout-out* EMTle, et nad meid nii pikalt toetasid) koostöö ning registreerisime enda rahvusvahelise kaubamärgi Simple Session. Välismaalase jaoks loksuski asi lõpuks paika, sest enamik oli nagunii seni arvanud, et meil on festivali nimes imelik kirjaviga.

Tulemas on 20. juubel. Mis on selle aja jooksul kõige raskem olnud ja mis on enim positiivseid vaibe tekitanud?
Kohati raske või keeruline on ürituse korralduse kontsentreerumine ühte lühikesse ajaperioodi. Sessioni puhul on selleks paar päeva. Töötad pool aastat millegi nimel, mis kestab vaid ühe nädalavahetuse. Ja see, mida ei jõua valmis või mis jääb hiljaks, lihtsalt ei loe, sest järgmisel päeval on üritus juba läbi. Aga see pole ilmselt võõras ühelegi ürituse korraldajale või produtsendile. Sessioni puhul on lihtsalt mastaabid kohati päris suured.

Positiivsed on alati sõitjate ja publiku vahetud ning rõõmsad emotsioonid ning oma kohati päris pingelise ja meeletu töö realiseerumine. Praegu on lisaks jõuludele ka n-ö Sessioni jõulud, kus näeme ja kogeme erinevate koostööde vilju ning materjalide valmimist.

Sündmus on 100% n-ö Eesti Nokia. Kas keegi on proovinud või avaldanud soovi SS ära osta või seda näiteks frantsiisina kasutada?
Jutte on ikka ääriveeri olnud.

Risto Kalmre. Foto: Nicolas Jacquemin

Kes täpsemalt SSi esimesed pargid disainis, enne seda kui mängu astus Nate Wessel?
Enne seda, kui 2007. aastal Nate'i punti võtsime, kujundasime parke koos Tartu rulataja ja ehitusinseneri Janar Ilvesega.

SS on toimunud Tartu Tähtvere pargis, Saku Suurhallis, Tondiraba Jäähallis ja Riia linnaruumis. Kui õigesti mäletan, siis kahel aastal ka Helsingis. Kas edaspidi on plaanis korraldada sündmust väljaspool Tallinna ja Saku Suurhalli?
Praegu väljaspool Eestit kindlaid plaane paigas pole, kuigi mõtteid on. Kui Tartu Arena teoks saab, on kreisi plaan 2024. aasta üheks korraks Euroopa kultuuripealinna kontekstis tagasi Tartusse viia, aga see on praegu lihtsalt selline veidi pöörane mõte.

Janar Ilves. Foto: erakogu

KOLM KÜSIMUST TARTU RULALEGENDILE JANAR ILVESELE

Mis mälestused kangastuvad sulle sinu esimese Simple Sessioniga?
Minu jaoks oli esimene Simple Session Tartus Tähtvere rulapargis 2002. aastal. Meenuvad soome rulatajate trikid, eriti Timo Kuulusa *grab*'iga *air* üle sinise *funbox*'i. Neid sai mitmel Sessionil imetleda.

Olid päris pikalt Simple Sessioni üks osaleja ja kohtunik. Mis situatsioonid või naljakad seigad sulle sellega seoses meenuvad?
Pigem olin esimestel Sessionitel natuke rulapargi kujundaja ja hiljem võistluste kohtunik. Naljakas oli seljakotiga alasti soome rulataja aastal 2003 Tartu *skatepark*'is ja ilmselt ka see, et võistlustel osalesin.

Mida Session sinu jaoks peale selle, et see on rula- ja BMXi-võistlus/festival, veel tähendab ja mida on see sulle eluks andnud?
Sessionid on pakkunud mõnusat meelelahutust ja olen rõõmus, et olen saanud põgusalt aidata mõnel varasemal Simple Sessionil teoks saada.

Foto: Timo Toots

Rulataja Jussi Korhonen, 2000. Foto: Timo Toots

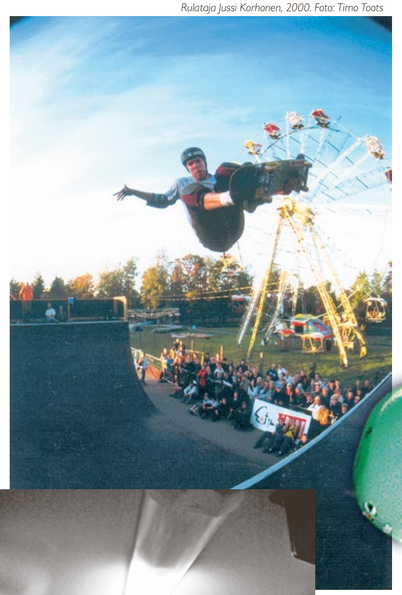

Foto: Timo Toots

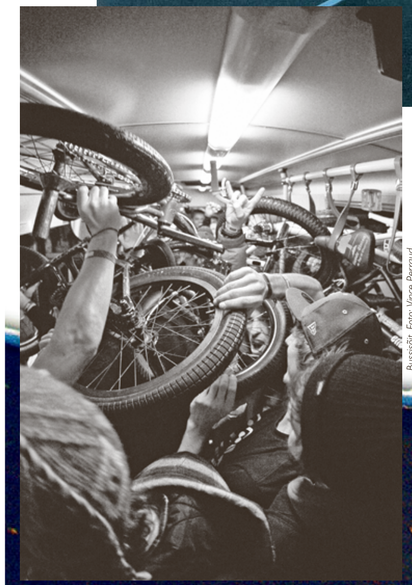

Bussisõit. Foto: Vince Perroud

SÕNASTIK

funbox – lõbukast, laugema hüpperaadiusega takistus
quarter pipe – veerandtoru
slidebox – libistamiskast
mini vert ramp – miniatuurne vertikaalrämp
vert ramp – vertikaalrämp
ollie – jalgade füüsilise jõuga rulaga gravitatsioonist lahti / õhku tõukumine
backside lipslide – selg ees risti üle toru 90 kraadi *ollie*'des rulalaua keskosaga libisemine
360-kraadine *air* – 360 kraadi ümber enda telje koos rulaga õhus lendamine
flybox – järsema hüpperaadiusega lendamise kast
flatland – tasasel pinnasel BMXi-sõidukunst
dirt jump – mullahunniku hüpe
backflip – tagurpidi salto
360 – 360-kraadine õhuhüpe ümber enda telje koos rula või BMXiga
frontside flip – rulataja ja rula 180-kraadine nägu ees hüpe, kus rula keerleb samal ajal õhus 360 kraadi ümber oma telje
front flip – edaspidi salto
grab – õhus lennates rulalauast kinni hoidmine
air – õhulend

SOOME JA EESTI NAISKUNSTNIKE ÜHISEMANTSIPATSIOON

Ajalugu ei saa kunagi valmis ja Kumus tegeldakse aktiivselt uute sildade ehitamisega eri ajaperioodide vahele.

Intervjuu **Tiina Abeli** ja **Anu Allasega**. Küsis **Johanna Jolen Kuzmenko**

2019. aasta möödus Kumus naiskunstnike tähe all, sest esimest korda olid kõik vahelduvad näitused keskendunud naiste loomingule. Ettevõtmisele lisas pidulikku nooti Eesti Kunstimuuseumi 100. juubeliaasta. Tegu on märkimisväärse otsusega, sest siiani on isikunäituste kaalukauss olnud kaldu meeskunstnike poole. Eelmisel aastal said oma isiku- ja grupinäitused **Maire Männik**, **Silvia Jõgever**, **Kadi Estland**, **Edith Karlson**, **Mary Reid Kelley** ja **Eva Mustonen**. Aasta kulmineerus Kumu ja Ateneumi kunstimuuseumi koostöös valminud näitusega „Eneseloomine”, mis on mastaapne nii numbrites kui ka tähenduselt. Kumu suures saalis on väljas umbes 400 teost 19. sajandi keskpaigast kuni 1950. aastateni. Tegu on siiani suurima naiskunstnike ülevaatenäitusega, mis annab aimu erinevatel põhjustel mõnevõrra tagaplaanile jäänud kunstnike loomingust. Näituse tausta avavad kuraatorid **Tiina Abel** ja **Anu Allas**.

Kui arvestada naiskunstniku positsiooni nii ajaloolises kui ka nüüdisaegses plaanis, ei ole võimalik sellele teemale liiga palju tähelepanu pöörata.

Näitusel on eksponeeritud nii eesti kunstiajaloos tuntud ja uuritud tööd, sh teosed püsiekspositsioonist, kui ka need, mida on vähem kajastatud. Kuidas te hoidsite tuntud ja vähem tuntud teoseid tasakaalus, kui saalis on koos näiteks Sally von Kügelgeni aktiklassis valminud koolitööd (1881–1885) ja Karin Lutsu „Kunstnik” (1937)?

Tiina Abel: Tasakaalu otsimine ei olnud omaette eesmärk ja eks ka sellel näitusel jäävad paratamatult silma tuntumad kunstnikud. Teoste valik sõltus muidugi mitmest asjaolust. Erinevalt paljudest vanema põlvkonna kunstnikest, kelle teoseid on säilinud vähe, on näiteks **Sally von Kügelgeni** muuseumi kogus küllaltki palju, mistõttu oli võimalik teda põhjalikumalt eksponeerida. Pealegi on von Kügelgeni teosed võrreldes mõne tema kaasaegsega heal tasemel, sest erinevalt teistest naiskunstnikest oli tal võimalus õppida Peterburi kunstiakadeemias. Tuntuimatest kunstnikest on toodud eraldi välja **Karin Lutsu** ja **Julie Hagen-Schwarzi** looming, sest nemad esindavad näitusel meie jaoks olulist naise ja kunstniku emantsipatsiooni liini. Hagen-Schwarzi puhul on tähtis asjaolu, et ta üldse valis kunstnikukutse, mitte ei jäänud pooleldi asjaarmastajaks nagu paljud andekad naised. Tal oli kindel soov saada heaks professionaaliks. Karin Luts paistis silma, sest ta oli **õdede Meide** kõrval üks huvitavaimaid emantsipeerunud naisi, kelle jaoks oli väga oluline oma kuvandi kujundamine. Teoste ja autorite valikut mõjutasid ka teemad, mis on näitusel esile tõstetud. On ajajärke ja ainestikke, mille puhul mõned kunstnikud domineerivad. Leidub selliseid kuraatoreid, kes töötavad kogus läbi iga detaili ja kellel on potentsiaali avastada uusi töid, aga on ka neid, kes lähtuvad kontseptsioonidest, mis on neile lähedased, ja otsivad tuge olemasolevast materjalist. Meie üritasime näitust kokku pannes palju uurimistööd teha.

Naiskunstnike teema on õhus, kuid peab märkima, et levivad ka müüdid ja stereotüübid, mis kipuvad ennast taastootma.

Anu Allas: Üldises plaanis ei olnud meile tõepoolest oluline tuntud ja vähem tuntud kunstnike tasakaalustamine. Eesmärk oli tuua välja võimalikult palju materjali, millest väga suur osa ongi vähetuntud. Teosed, mis on tuntud, on seda põhjusega ja polnud mingit motiivi neid välja jätta. Hagen-Schwarzi ja Lutsu eraldi esiletõstmise kõrval üritasime teemaplokkides mitte hierarhiat tekitada. Materjal kõneles mingite teemade kaudu ja erineva tuntusastmega kunstnikud andsid mõnikord edasi üsna sarnast asja.

Oleme harjunud käsitlema ennast absoluutse kannataja vaatepunktist ja ülistama vaba lääent, kuhu Soome justkui kuulus, kuid seal olid pärast teist maailmasõda täpselt sama vaesed ja õnnetud olud.

Näitusel on üle kümne teemasopi. See tundub Kumu suurt saali vaadates üsna maksimaalne hulk, mille saab sinna paigutada. Kas on ka teemasid ja kunstnikke, mis/kes jäid näituselt sedapuhku välja? Kui jah, siis miks?

T.A.: On ikka välja jäänud teemasid ja kunstnikke. Kui ühes, olgugi et suures, näituseruumis on koos palju erinevaid kunstnikke, siis paratamatult kõigi ja kõik teosed ei sobi kokku keskpunkti tõstetud teema tõttu või visuaalselt. Kuigi näitusel on ka amatööride või poolamatööride töid, siis mõnda teemaarendusse keskpärane kunstiline tase ei sobinud või ei mahtunud. Keskpärast taset tuleb ette nii nais- kui ka meeskunstnike puhul. Meie valikutest lähtuvalt oleks välja jäänud ka suur osa meeskunstnike töödest.

A.A.: Näitus töötab tervikuna ja sellel on oma narratiiv. See, mis antud loogikasse ei sobinud, jäi välja. Selle materjaliga saaks teha veel mitmeid näitusi ja struktureerida seda hoopis teistmoodi.

T.A.: Eestis töötanud kunstnike valikut dikteeris ka soome kunstnike kaasamine. Laenasime Ateneumi kunstimuuseumist üle saja töö. Nende väga kõrgel tasemel teoste eksponeerimiseks tuli loobuda ka mõnest narratiivist, mille oleksime ainult eesti kunstnikest näitust tehes üles võtnud.

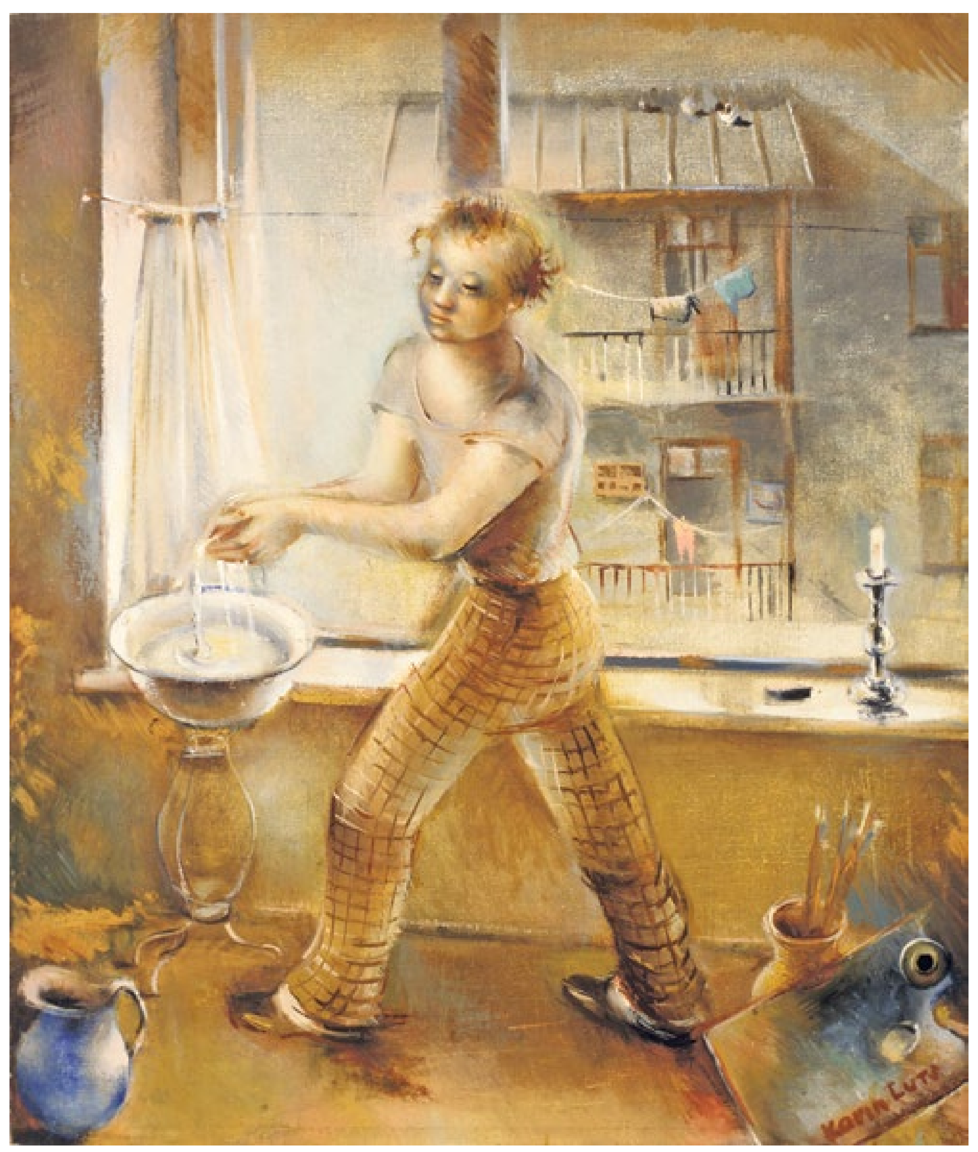

Karin Luts „Kunstnik”, 1937. Foto: Eesti Kunstimuuseum

2019. aastal olid Kumus fookuses naiskunstnikud. Millisena te näete „Eneseloomist” nende näituste kontekstis?

A.A.: Meie näitus oli teatav lähtepunkt nii ajaliselt kui ka kontseptuaalselt. Hakkasime seda planeerima juba mitu aastat tagasi ja dialoogis „Eneseloomisega” lisandusid teised näitused selle kõrvale. Siis langetati teadlik otsus teha palju naiskunstnike näitusi korraga ja tekitada Kumus olukord, kus kõik vahetuvad näitused on just naiskunstnike omad. „Eneseloomine” on oluline seetõttu, et kuigi naiskunstnike isiku-, paaris- ja grupinäitusi on Kumus ka varem tehtud, ei ole need olnud nii mastaapsed. „Eneseloomisel” on ka eelkäijaid, näiteks Adamson-Ericu muuseumi näitustesari „Eesti esimesi naiskunstnikke” või Lutsu ja Hagen-Schwarzi isikunäitused Tartu Kunstimuuseumis.

T.A.: Need Tartu Kunstimuuseumi suurepärased näitused valmisid pisut teistel asjaoludel. Muuseumid töötavad oma kogudega ja seal on Hagen-Schwarzi looming kõige paremini esindatud. Lisaks pärandas Karin Luts neile suure hulga oma töid ning loomulikult oli muuseumil moraalne ja väga meeldiv kohustus näidata kunstniku loomingut täies ulatuses. Kumu tegi naiskunstnike loomingu esitlemisega väärt otsuse ja n-ö sõnastas sellega selgelt oma positsiooni.

A.A.: Kõnekas on muidugi see, et fakt, et Kumus on kõik saalid naiskunstnike loomingut täis, on üldse tähelepanu saanud, sest olukorda, kus kõik näitused on meeskunstnike omad, on tulnud ette kümneid kordi.

Mida võiks möödunud naiskunstnikele keskendunud aasta tuua teie arvates kaasa nii Kumule kui ka Eesti näitusemaastikule laiemalt?

A.A.: Laiemas plaanis on eesmärk, et kõiki inimesi koheldaks võrdsetena nii kunstimaastikul kui ka muus maailmas. Naiskunstnike näitus on samm selle poole ja loomulikult pole Kumu eesmärk jääda tegema ainult naiskunstnikele pühendatud näitusi. Soopõhise eraldamise ja isoleerimisega kaasnevad omad probleemid, kuid ühel hetkel muutus teatava ajaloolise ebaõigluse tõttu vajalikuks korra tähelepanu naiskunstnikele võimendada ja seda võimendamist on vaja veel mõnda aega. Soopõhine allasurumine on kõige nähtavam, aga see on vaid üks ühiskondliku strukturaalse vägivalla mehhanismidest, millega peab võitlema. Meie Ateneumi kolleegid ütlevad, et nemad enam selliste suurte ajalooliste naiskunstnike panoraamnäitustega ei tegele. Kui võtta näiteks Moderna Museeti püsiekspositsioon, mis on soolise võrdsuse aspektist üks parimaid, siis näeme, et seal on antud kõiki teemasid ning perioode edasi võrdselt mees- ja naiskunstnike loomingu kaudu ning näitusesaalis pole soolist ebavõrdsust. Samas ei saa ka nende puhul öelda, et tegu oleks läbitud etapiga, sest ajalugu on näidanud, et teatavad ühiskondlikud mehhanismid võivad hakata taastootma probleeme, mille kohta on arvatud, et need on juba möödas. Kumu kontekstis ma loodan, et see näitus on samm tasakaalustamise poole. Töötasime kogud läbi ja aktualiseerisime terve hulga teoseid. Kui vaadata nüüdisaegset eesti kunstimaastikku, siis enamik inimesi, kes on sellega tuttavad, nimetaksid sellise rea tegevkunstnikke, kus naisi on üle poole. Oleme jõudnud sinna, kus lisaks **Liina Siibile** käisid Veneetsia biennaalil viimasel kahel korral **Katja Novitskova** ja **Kris Lemsalu**. Meie näitus osutab asjaolule, et naiskunstnikud ei ole sündinud alles tänapäevases maailmas – nad on alati olemas olnud, me lihtsalt ei teadnud nendest.

T.A.: Näituse üks eesmärk oli tuua kunstiteadlaste mällu töid ja laiendada kandepinda, millelt saaks edaspidi temaatilisi näitusi teha. Mina liitusin näitusega siis, kui institutsionaalne otsus see teha oli juba vastu võetud ja tõenäoliselt oli muuseumil vaja minu erialast kogemust, aga mul on ka täiesti isiklik huvi naiskunstnike teema vastu. Olen tegelenud perioodiga kuni aastani 1940 erinevatest vaatepunktidest, kuid tavaliselt mitte soolisest. Kui arvestada naiskunstniku positsiooni nii ajaloolises kui ka nüüdisaegses plaanis, ei ole võimalik sellele teemale liiga palju tähelepanu pöörata, sest vanad stereotüübid ja suhtumismallid pole kuhugi kadunud. Teisalt on võimalik vaadata „Eneseloomist” ka soolisust rõhutamata, sest seal kerkivad üles erinevad kunstiajaloos domineerinud kuldse kesktee kunsti küsimused.

Mis olid peamised avastused, milleni te kogusid uurides jõudsite?

T.A.: Väga suuri avastusi ei olnud. Kui kedagi esile tõsta, siis minu jaoks olid huvitavad Sally von Kügelgeni tööd, mis restaureeriti näituse tarbeks ja mõjuvad võimsalt. Teine kunstnik, kelle vastu tekkis tõsine huvi, aga keda meie kogudes eriti ei ole, on **Lydia Christine von Ruckteschell**. Tal oli siinsel kunstiväljal omal ajal oluline positsioon, kuid tema loomingu kohta teatakse vähe. On ka kunstnikke, kelle loomingulises elus olid mõned meie jaoks ootamatud ja huvitavad episoodid. Näiteks **Pauline Elfriede Leps-Estami** muinasjutulised ja dekadentlikud tušijoonistused viitavad seostele juugendi ning *art déco*'ga. Eriti põnev oli muidugi vaadata läbi Ateneumi kunstikogu.

A.A.: Ma nimetaksin veel **Erna Kreischmanni**, kes vääriks õdede Meidega võrreldes sama palju tähelepanu. Laiemalt võttes saab kogusid uurides materjali aktualiseerida ja seda tehes pannakse praegu kokku nii ajaloolisi kui ka nüüdisaegseid näitusi. Nende hulka kuuluvad **Kadri Asmeri** kureeritud „Naine kujutamas naist” Tartu Kunstimuuseumis ja **Reet Pulk-Piatkowska** „Naiskunstnikud Pallasest 1919–2019” Nooruse Galeriis, mis pööravad teemale ühel või teisel moel tähelepanu. Naiskunstnike teema on õhus, kuid peab märkima, et levivad ka müüdid ja stereotüübid, mis kipuvad ennast taastootma.

Näitusel on koos teosed Kumu ja Ateneumi kogust. Mis piirkondlikke sarnasusi ja erinevusi te selle ajaperioodi kunstis täheldasite?

T.A.: Paralleelid on täiesti jälgitavad näiteks haakumistes Lääne-Euroopas sündinud kunstisuundadega. Erinevus on lihtsalt selles, et soome naiskunstnikud jõudsid uute kunstisuundadeni mõnevõrra varem. Tänu Soome kunstiühingu tegevusele oli neil võimalik saada reisistipendiume, koguda Euroopas reisides erinevaid impulsse. Soome 19. sajandi viimastel kümnenditel esile kerkinud naiskunstnike põlvkond alustas naturalismilaines, üsna mitut neist võib lugeda hiljem soome modernismi rajajaks. Paralleelselt on *Damenwelt*'i teemanurgas maale, mis kinnitavad, et ka Eestis töötanud naiskunstnike looduslähedane kujutamisviis liikus muu hulgas impressionismi suunas. Baltisaksa kunstnike reisimisvõimalused olid institutsionaalse toeta tihtipeale tagasihoidlikumad, mistõttu nende kunstialane silmapiir oli soome kunstnikega võrreldes ahtam. Aga sellele vaatamata on üle-eelmise sajandi lõpu kunstisuunad ja vaimsus siinsete kunstnike loomingus täiesti kohal.

A.A.: Kui nimetada erinevusi, siis tooksin esile Lutsu ja õed Meid, kellele me selle perioodi soome kunstist sarnast vastet ei leidnud. See näitus ei ole aga siiski maavõistlus, sest olukorrad olid erinevad ja rahvusest lähtudes on keeruline teha suuri üldistusi. Kontekst ja ajalooline olukord on alati sellised, et peavoolu kõrval on omad erandid. Võrdlemine võib olla produktiivne, kui käsitleda meie ümbruskonna erinevaid perifeerseid piirkondi. Oluline on vaadata seda, mis sisu loob kunst, mis ei ole otseses suhtes n-ö suure kunstiajalooga, mis lähtub kunstikeskustes toimunust.

T.A.: Ka n-ö keskuse seisukohast on huvitav just see, mis rikastavaid erinevusi pakuvad erinevate suundade piirkondlikud arendused, mitte sarnasused. Mul on hea meel, et soome ja eesti kunstnike loomingu kombineerimine siiski õnnestus, neid oli võimalik eksponeerida paralleelselt ühtsetes teemaplokkides. See kõneleb sellest, et kõikidel käsitletud ajalõikudel oli õhus midagi ühist.

A.A.: Tähelepanu tasub juhtida sellele, et Eesti ja Soome on erineva ajaloo ning dünaamikaga riigid. Kui vaadata varast nõukogude aja kunsti ja sõjajärgset soome kunsti, siis tuleb välja, et mõlemal pool on palju ühiseid motiive. Mõlemal pool on töölisnaised ja romantilised muusad ning iseseisvad uue naise tüübid. Ükski ühiskondlik kord ei defineeri kunagi üheselt kultuuri, see on alati palju mitmekesisem.

T.A.: On küll tervet Euroopat kujundanud sündmusi, nagu teine maailmasõda, mille tagajärjel tekkinud äng ja vaesus ahistasid sõjajärgsel ajal mõlemal pool lahte. Jagatud rõõmutuse atmosfäär kriibib ka sellel näitusel.

A.A.: Oleme harjunud käsitlema ennast absoluutse kannataja vaatepunktist ja ülistama vaba lääent, kuhu Soome justkui kuulus, kuid seal olid pärast teist maailmasõda täpselt sama vaesed ja õnnetud olud. Meie näitus ei saa selleks palju ära teha, aga see võiks arendada teatud empaatiat teiste kultuuride vastu.

Viimasena uuriksin näitusel eksponeeritud tarbekunsti kohta, sest seda kohtab Kumus harva. Miks te otsustasite ka tarbekunsti sisse tuua?

T.A.: Tarbekunsti on näitusel vähe ja see on markeeriv, aga vaimusilmas oli mõte tekitada sild 19. sajandi ja 20. sajandi erinevate perioodide vahele. Naiste emantsipatsioon, meie jaoks juba väljapaneku pealkirjaski rõhutatud motiiv, on seotud erialaste oskuste omandamise ja selles avanevate võimalustega laiemalt. 19. sajandil tegutses kutseoskuste õpetamiseks terve rida käsitööühinguid ja koole. Sajandivahetusel rajasid ka baltisakslastest naiskunstnikud tarbekunstitöökodasid, mis mõjutasid siinset esteetilist keskkonda, sealhulgas seda, kuidas kujutati esteetilise keskkonnana ette kodu. Siit oli ainult üks samm professionaalsete õppeasutuste, nt Tallinna Kunsttööstuskooli (hilisem Riiklik Kunsttööstuskool), rajamiseni, kus oli kõrvuti käsitööosakonnaga mitu naistele avatud tarbekunstiosakonda. Mitmed kooli lõpetajad asutasid oma töökojad või täitsid kõrgel professionaalsel tasemel tellimusi toonastes suuremates nahaateljeedes, portselani- ja klaasivabrikutes. See on naiste kunstialase emantsipeerumise liin, millele tahtsime tähelepanu juhtida.

NÄITUS „ENESELOOMINE” JÄÄB KUMUS AVATUKS KUNI 26. APRILLINI.

Johanna Jolen Kuzmenko
on noor kunstiteadlane, keda paelub 20. sajandi alguse kunstielu.

Kaader filmist „Kellavärgiga apelsin”

FILMIKRIITIKUTE SULEPROOV TULEB TAAS

Müürileht kuulutab taas välja noorte filmikriitikute konkursi. Ideaalne kandidaat on see, kes näitab üles oskuslikku argumentatsiooni ning sõnaosavust, segades teksti loomingulist lähenemist ja tundeelamust.

Ootame eestikeelseid arvustusi 2019. või 2020. aasta enim üllatanud, vihastanud või äratundmisi tekitanud filmide kohta. Arvustada võib nii lühifilme, animatsioone, dokumentaale kui ka täispikki mängufilme. Vanusepiirangut ei ole – me kõik oleme noored filmikriitikud! Ainus kriteerium on, et oled filmikriitika alal uus tegija.

<3500 TM

01.03.

Teksti pikkus võib olla **maksimaalselt 3500 tähemärki** (koos tühikutega) ning tööd tuleb saata e-posti aadressil *filmikriitik@muurileht.ee* **hiljemalt 1. märtsiks.**

Konkursile saadetud tööde seast valivad välja parimad žürii esinaine ja filmiajakirjanik Aurelia Aasa, näitleja Mirtel Pohla, Tiit Tuumalu PÖFFist, Eesti Filmi Instituudi dokiekspert Filipp Kruusvall ja Müürilehe kultuuritoimetaja Aleksander Tsapov.

Parima kirjatöö autorit ootab rahaline stipendium (400 €) Eesti Filmi Instituudilt. Teise koha pälvijale on tagatud aasta lõpuni prii pääs kõikidele Sõpruse ja Elektriteatri tavaseanssidele. Kolmanda koha omanikule kingitakse kinopiletid Sõpruselt või Elektriteatrilt ja Artiselt, mis tagavad sissepääsu vabalt valitud tavaseanssidele.

Valiku säravaimatest filmiarvustustest avaldame Müürilehe aprillinumbris.

„Ma lihtsalt katsetan ja otsustan, mis mind huvitab ja paelub, ega muretse selle pärast, kuidas asi vastu võetakse.”

Kui satud kirjutades puntrasse, siis tasub tuletada meelde ühe praeguse aja vägevaima filmirežissööri Yorgos Lanthimose tsitaati: „Ma lihtsalt katsetan ja otsustan, mis mind huvitab ja paelub, ega muretse selle pärast, kuidas asi vastu võetakse.”

Nobedat sulge!

UUS EESTI BIIT

VERA VICE

Foto: Vera Vice

Küsis **Mariliis Mõttus**

Ave Vellesalu ja Helen Västrik meisterdavad masinatega helimaastikke, kust õhkub industriaalromantikat ja loodushõllandust.

Nagu ma aru saan, oli teil mõlemal enne Vera Vice'i loomist väike salasoov muusikat teha. Kas Vera Vice'i praegune karakter ühtib teie varasema nägemusega või on see hoopis midagi muud?
Helen Västrik: Meie nägemus ja helipilt kujunesid üheskoos katsetamise käigus. Üllataval kombel oleme olnud algusest peale pigem sarnase tempo ja tunnetusega. Taipame üsna üheselt ja ilma eriliste ütlemisteta, mis tekst, harmoonia või biit töötab ja mis mitte.
Ave Vellesalu: Mulle tundub, et kõige rohkem aitas meile karakteri loomisel kaasa teadmatus. Saime kohe algusest peale väga toorelt ja intuitiivselt tegutsedes hoo sisse ja tänu sellele on saanud Vera Vice kulgeda väga vabalt just selliseks, nagu ta on.

Esimest korda asusite katsetama EKA uusmeedia osakonnas masinaid näppides. Kuidas on elektroonikaga kohanemine teie jaoks läinud? Kas olite varem üldse muusika loomisega kokku puutunud? Mis oleksid teie õpetussõnad neile, kes ise katsetada tahaksid?
H.V.: Vera Vice sai alguse pärast analoogsüntesaatorite ehitamise töötuba. Jootsime ja pusisime sigarikarpi valmis masina, mis plärises ja mürises, aga hea tahtmise korral lubas mängida ka madalaid droonihelisid. Kuna võimalusi sellel karbil üleliia palju ei olnud, siis mõtlesime Avega liikuda edasi muude elektrooniliste instrumentide juurde, sest helide maailma maitse olime mingil määral kätte saanud. Peab ütlema, et meie mõlema jaoks oli helimaastike (julgemata öelda muusika) loomine küllaltki tundmatu teekond, ent entusiasm oli suur ja sellel tundel libistame end ka praegu edasi. Mina soovitaksingi neil, kel isu võõrast ampsu võtta, lihtsalt toore tuhinaga ja valehäbi tundmata katsetama hakata.

Kuidas on ise muusika loomine muutnud teie jaoks seda, kuidas te teiste loomingut või ümbritsevat tajute ja mingeid nähtusi kogete?
A.V.: Ma olen teiste lugusid kuulates täheldanud, et otsin endale teadvustamata tihti mingeid sarnasusi Vera Vice'i lugudega – ilmselt selleks, et ammutada inspiratsiooni kelleltki, kelle käekirjaga oskan suhestuda. Kindlasti oskan tajuda lugude taga olevaid emotsioone paremini ja näha ka tehnilist ülesehitust lahtivõetuna.
H.V.: Minu enda sügavam huvi helide vastu algas väljasalvestiste (*field recording*'u) kaudu. Käin aeg-ajalt nii looduses kui ka linnapildis olmehelisid salvestamas ning parematel päevadel loon neist ka komponeeritud palu. Ümbritsevate häälte tajumine on minu jaoks kõige erksam ja vahetum kokkupuude heliseva maailmaga. Ka Vera Vice'i mõne loo sisse on pikitud hääli nii tänavalt kui ka näiteks mere äärest.

Kuidas valmivad ja millele keskenduvad teie muusikat saatvad tekstid?
A.V.: Me oleme kirjutanud tekste koos ja eraldi, aga mulle tundub, et kõrvaltvaatajana ma ilmselt vahet teha ei oskaks, kumma kirjutatu üks või teine rida olla võiks. Meie lähenemine sõnade kombineerimisele on üsna sarnane, jääme mõlemad Vera Vice'iks kehastudes kuidagi loodushõllanduse ja industriaalromantika piirialale.
H.V.: Alguses toetusime väga palju loodusele. Ilmselt alustamise värk, kui ei taha millegagi, milles ise veel nii kindel pole, isiklikuks minna. Meie tekstid annavad siiamaani edasi Vera Vice'iks kehastunud naise monoloode ja sisekaemusi, selle asemel et rääkida ausalt päriselu sündmustest. Ju me veel ikka kombime Vera Vice'i hingemaailma.

Olete valmistamas oma esimest albumit. Rääkige natuke lähemalt, kui kaugel te oma protsessiga olete ning mida sellest oodata võib.
H.V.: Lood on enam-vähem valmis ja järjega salvestamise juures. Mulle tundub, et vaikimisi oleme kokku leppinud, et plaadile peab tulema nii rütmi kui ka aeglasemat kulgu. Samas liiga palju me helikeelt ette ei mõelnud, pigem lähtusime tunnetusest, et kui lugu kõnetab, siis paneme plaadile.
A.V.: Meil on tegelikult lisaks esikalbumi väljaandmisele veel üks salasoov – teha täispikk audiovisuaalne album. Veel ei julge lubada, kas selleks saab debüütplaat, aga oleme tahtnud pikalt oma teoseid audiovisuaalselt esitada ja võib juhtuda, et kunagi saame seda ka teha. Lugusid tuleb esimesele albumile praeguse seisuga kaheksa ja kõik jäävad kergelt eksperimentaalse *ambient*'i ja unenäolise popi vahele.

Keda te oma lemmikmuusikutest esile tõstaksite? Miks?
A.V.: Olen jäänud aastate jooksul truuks Alessandro Cortinile, Hiroshi Yoshimurale ja Floating Pointsile. Kõik on minu silmis geniaalsed ja mõne loo või albumiga sügavale pugenud. Kohati on nende muusikas midagi filmilikku ja lood on täidetud osaliselt heliefektidega. Aeg on näidanud, et kui ma oskan lugu kuulates sellele ilma pingutamata visuaalse pildi juurde mõelda, siis minu jaoks on tegu millegi väga erilisega.
H.V.: Alateadlikult olen viimasel ajal koperdanud artistide otsa, kes inspireerivad just Vera Vice'i loomingut. Näiteks Kagu-Aasia juurtega LAs tegutsev muusik Ana Roxanne, kelle õrn hääl ja lendlev heli viivad kerge vaevaga rändama. Läbi aegade on lemmikuteks olnud Nicolas Jaar ja Floating Points – mõlemad väga ägedalt kihilise helikeelega.

Pane kõrv peale:
facebook.com/veraxvice

KUULA IDA RAADIOST

OLENEB PÄEVAST!

Foto: IDA Raadio

„Oleneb päevast!" on keskendunud muusikaliselt hiphopile ja *trap*'ile. Saatejuht manna tutvustab kuulajatele värskeimaid väljalaskeid ja räägib natuke sellest, mis neis žanrites hiljuti toimunud on. Lisaks kutsub ta saatesse erinevaid inimesi, kellel on, mida maailmaga jagada. Siiani on küll olnud külalisteks ainult muusikud YASMYN ja Kapa, kuid kindel plaan on kaasata ka muudel teemadel kõnelevaid isikuid. Kuna manna armastab mitmekülgsust, tilgutab ta hiphopi ja *trap*'i vahele džässi, *indie*'t ja muid karvaseid. „Enne oma saate saamist olin teinud kaks „IDA Folderit" ja mulle väga meeldis, ju siis kuulajatele ja produtsentidele ka, kui mulle enda saadet pakuti," sõnab manna. „Minu saates on alati ka kohustuslik horoskoobiaeg, kus loen seda ette ja annan rahvale teada *what's good*. Armastan IDA vaba õhkkonda, kus ei pea istuma tikksirgelt higistades ja kontrollima, kas sõnafilter on ikka paigas. Pakun elamusi, milleks on mitmekülgsus, ausus, muusika, mahedad ja mittemahedad hääled, naljad. Kindlasti on veel asju, aga need pead ise välja uurima." Järgmine „Oleneb päevast!" on eetris 4. märtsil kl 15.

IDA HOMMIK

Foto: IDA Raadio

„IDA hommik" on saade, mis läheb eetrisse, kui hommikuboss Kaarel Valter puhkab. Siis veedavad varajasi tunde sinises merekonteineris teiste seas Johanna Tenso ja Sander Varusk, kelle turgutavad *indie*-roki ja magusa souli radu sumpavad hommikud on täiuslikud vaid ilmaennustuse ja aurava kohviga. Samuti Luke ja Madleen Teetsov-Faulkner, kelle muusikavalik liigub klassikalisest rokist põneva elektroonikani ja kes suudavad äratada oma vürtsika huumoriga ka kõige unisemad raadiokuulajad. Regulaarseks äratajaks on lisaks plaadifirma Frotee mees Martin Jõela, kes rahustab oma baleaariliste ning mesiste džässimeloodiatega maha ka ärevamad lõunaeelsed koosolekud või sunnib neid tagasihoidlikult ära jätma. Martin ei jäta teid üllatustetta. „IDA hommikus" võib kohata sageli veel Triin Niinemetsa ja Helina Reinjärve, kes loevad selgel häälel horoskoopi ning tantsivad stuudios 90ndate *rnb* taktis. Saateid on teinud ka Kristopher Luigend, Taavi-Peeter Liiv, Ivar Murd, Mys ja Pavliuk, Richard Pohjanheimo, Susanna Raiend, Smoke Break DJd jpt. Juhul kui lisaks hommikubossile on puhkusel ka kõik teised saatejuhid, võtab rooli enda kätte IDA Raadio juhtkond. IDA hiline hommikuprogramm on eetris argipäeviti kümnest üheni. Äratus!

IDA ON VEEBIRAADIO, MIS TOIMETAB TALLINNAS TELLISKIVI LOOMELINNAKUS. KUULA RAADIOT AADRESSIL *IDAIDAIDA.NET*.

Nosedrip. Fotod: press

Bible Club – 1:1
(Trash Can Dance, 2019)
■■■■□

Kuulas Tanel Matsalu

Kodumaine tee-seda-ise-lähenemist viljelev plaadifirma ja värskekõlalise põrandaaluse eesti muusika edendaja Trash Can Dance on leidnud kassetile jäädvustamiseks järjekordse obskuurse projekti. Tallinna elektroonikaduo Bible Clubi kontseptsioon kannab religioosset alatooni, mis mõjub muidu hedonistliku klubikultuuri kohta satiiriliselt, aga tegemist ei ole mingi naljamuusikaga, kuigi tõenäosus, et nende loomingut võiks kuulda Pereraadio eetris, on samuti väga väike.
Avalugu „Birth", *outro* „Ender" ja *glitch*'lik „Breath" on abstraktse iseloomuga eksperimentaalsed helimoonutused, mis rändavad otsapidi müramuusika territooriumile. Muusikud jämmivad ennastunustavalt ja julgelt, kuigi need võõrad saundid võivad lõpuks kuulajat väsitama hakata.
Ülejäänud materjal kannab rohkem tantsupõrandale sobivat vaibi – instrumentaalsed rajad, kus on kuulda *Amen break*'i katsetusi, tummiseid basstrumme, metalse kõlaga perkussioone, *acid*-sünte, sügavaid *ambient*-toone ja isegi *death metal*'ile omast korinat-mõrinat. „Enlightenment" kõlab kui Haagi linna tumeda elektroskeene pioneeride Rude 66 ja Orgue Electronique'i parimad tööd.
Bible Clubi saund on olemuselt modernne dekonstrueeritud klubimuusika, kus nostalgiliselt tuttavad vana kooli reivihelid oleks nagu tuhandeks killuks purustatud ning siis uuesti omapärasel viisil kokku liimitud. Tulemuseks on ettearvamatute keerdkäikudega autsaiderlik hübriidmuusika. Kõlapildilt sarnast käekirja on tutvustanud siinmail varem leibelikaaslane Aamen, aga Bible Club on täiesti värske ja uutmoodi kraam.

Clicherik & Mäx – Häng
(Mindnote, 2019)
■■□□□

Kuulas Eik Tammemäe

Kui teil on käed ripakil, siis soovitan need ruttu üles tõsta ja alla anda, sest teid on ründamas „karm" räpiduo Clicherik & Mäx, kes tulistavad teid burgerite ja ketšupiga.
Kõik lood on ühetaolised, mitte miski ei eristuega jää meelde. Taustade taga on DJ Critikal – tundub tõesti, et tasemel produktsioon, aga sügavus puudub. Kui teile meeldib selline diskomuusika, siis soovitan kuulata siia otsa Mari-Leenu albumit „1987" ja saate topeltüledoosi. Õhku jääb küsimus, kuidas on sellised nummid räpipoisid suutnud toota samasuguse atmosfääriga albumi kui kunagine Eesti popiprintsess? See on omaette saavutus.
Kõik read voolavad samas rütmis, koosnedes riimuvatest hüüdlausetest, millest iga järgmine on lapsikum kui eelmine. Lugude teemad on lihtsad, nt „OMG" või „Käed üles", aga „mis siis", nagu nende lugugi kuulutab. Albumil teeb kaasa ka reket, kellele ütleks, et „ära tuusa", aga mõistan, et tuleb olla äge ja raha teenida.
Kahjuks ei ole see album sobilik ka väikestele lastele, sest siin mõllavad juba hormoonid. Muusika võib olla lõbus küll, aga see ei peaks tähendama, et pointi ei ole.
Üks tubli koolipoisi kaks tuleb hindeks ära. X-i ei saa panna, sest töö on esitatud. Üks pole ka vääriline, sest nad arvatavasti nägid natukene vaeva ja suudavad esindada oma generatsiooni mingit seltskonda. Aga kolme tõesti panna ei saa, seega tuleb järelevastamisele tulla ja pisut asjalikum olla.
Soovitan selle albumi kõik lood läbi klõpsida, sest see peegeldab meie ajastu teatud noorte sisutühjust – ja see on tase.

Dead Furies – Stay Gold
(Dragstrip Riot Records, 2019)
■■■□□

Kuulas Kevin Loigu

Rokipundi Dead Furies kolmas kauamängiv „Stay Gold" vallandub teatud minevikulise energiaga, kus avaloo klaverisaade ning mänglevad kitarrimotiivid viivad kuulaja The Stoogesi aegsetesse 60ndatesse. Tempokas algus on nostalgitsev, ent mitte lääge, ja terve albumi vältel on just hoogsamad laulud need, mis bändil paremini välja kukuvad. Olgu selleks siis kaasahaarav *headbanger* „Play It Down", moraalist kõnelev „(I'm Not Gonna) Go Down" või jämmimisepisoodike „Same Same But Different".
Puhtalt sõidumuusikažanris suudaksid vennad Furyd ilmselt ka Tallinna-Tartu maantee mõneks Ühendriikide lääneosariigi masinatest tühjaks laiaks sirgeks muuta. See-eest on kõige värskemal plaadil üritatud luua lisaks iseloomulikule ja juba tuttavale garaažirokile ning protopungile vaheldust helidega, mis sarnanevad kantri ning bluusiga, seda näiteks loos „The More Things Change", kus saksofoni mõjul pannakse albumi ühtset stiili omajagu proovile.
Kuigi kõik rifimürsud sihtmärki ei taba, haldab Dead Furies, arvestades ka varasemaid kogumikke „No Talkin' All Action" ning „Rock City A Go Go", kohalikest bändidest kõige täpsemini stiilipuhta rokenrolliloo sepistamise meetodit: *circa* kolmeminutiline pala, kus hoogne kitarride-trummide nivoo välistab sissejuhatuse, tirides kuulaja kohe sündmuste keskele. Vennad Furyd ei tohiks end grammigi tagasi hoida ja ega nad polegi seda nelja tegutsemisaasta jooksul teinud, ka sellel albumil on neil korralik hoog sees. Veidi toores kõla võib ehk garaažiroki esteetikat silmas pidades taotluslikki olla, ent kohati ühildamatud tempod ja meeleolud, mida, tõepoolest, on proovitud julgelt ühte albumisse mahutada, muudavad plaadi pisut rohmakaks.

Ramuel Tafenau – Gather Around
(2019)
■■■■■

Kuulas Marje Ingel

Ramuel Tafenau (RT) uut plaati kuulates kujuneb üldmulje helgetooniliselt ja enamasti heakõlalisest põhjamaisest nüüdisdžässist ehk *nordic jazz*'ist, kus üsna suur roll on meloodiatel. Nii ei aima kuulaja, et helialbum on trummari looming – viisivedajaiks on peamiselt kitarr ja flüügelhorn, vähemal määral ka saksofon ja klaver, mistõttu võiks pigem arvata, et kogu plaat on näiteks kitarrist Kalle Pilli vaimusünnitis. Edevust ei saa seega Tafenaule ette heita, ta pole oma oskuste näitamiseks ühtki trummisoolot reserveerinud. See ilmselt polegi olnud eesmärk. Tafenau astub selle albumiga kuulaja ette hoopis heliloojana ning õnnestunult: tema loodud helindid on hästi komponeeritud ja meeldejäävad, „Kohatu" hakkas mu kõrvus kummitama kohe esimese kuulamise järel. Sedavõrd nakkavate meloodiate puhul võib ennustada, et varem või hiljem levivad need lood ka teiste muusikute ning lauljate repertuaari ning mõni soovib neile ehk omalt poolt sõnadki kirjutada (nii nagu Hedvig Hanson lisas sõnad Kristjan Randalu „Vaiksele vaatlejale").
Kui natuke norida, siis oleksin tahtnud lugeda plaadiümbriseltinfot lugude autori ja tema kavatsuste kohta: kes ta on, kuidas ta jõudis heliloominguni ja miks on plaadil just need lood. Seda enam, et ümbrisel pole viidet kodulehele, kust huvitatud kuulaja võiks infot saada. Eesti tingimustes võiks ju arvata, et eraldi tutvustamist pole vaja, las muusika räägib enda eest. Kuna aga album on antud välja ingliskeelsete pealkirjade ja ümbrisega, võib aimata autori lootusi plaati ka välismaal levitada – sel juhul kuluks minimaalne tutvustus ära.

Pia Fraus – Empty Parks
(Seksound, 2020)
■■■■□

Kuulas Villem Sarapuu

Umbes kuu aega tagasi sattusin peale kuulutusele, kus Rein Fuks (Pia Frausi kitarrist ja laulja) müüs ühte oma kitarridest. Otsustasin selle viivitamata soetada (mitte küll Pia Frausi tõttu) ning pilli käes hoides tundus, et tegemist on eesti muusika kontekstis teedrajava esemega. Tõepoolest, Pia Frausi kõrval pole kodumaal teist samasugust.
Eesti *dream pop*'i lipulaev astub oma värske albumiga „Empty Parks" sammu puhtama ja konkreetsema helipildi poole. Kadunud on eelmistelt albumitelt tuttavad *shoegaze*'ile omased mõirgavad kitarrid ning massiivsed kosmilised helimaastikud. Nende asemele on ehitatud eristatavad kihid, mis laovad kokku vigadeta helimüüri. Kohati on see helimüür isegi liialt püüdlik ja hoolas – ilma ühegi konaruse või mõrata. Iga helirada on krutitud paika ülima teadlikkusega, detailid paigutatud peenetundelise maitsekusega. Pia Fraus ei jäta kuskile lahtiseid otsi.
Jõulisemad, meeldejäävamad ja kaasahaaravamad lood on aga esimeses pooles. Lihtsad sõnad haakuvad muusikaga nagu nööp nööpauguga. Avalugu „Hidden Parks" mõjub põhjamaiselt kargelt ja sarnaneb ehk enim eelmise kauamängivaga. Paljudes kohtades esineb mitte nii piafrauslikke ebatavalisi harmoonilisi krutskeid või üllatusi, mis maanduvad lõpuks huvitavates pesades. „Love Sports" ja „Mr. Land Freezer" meenutavad oma armsalt kohmakate salmide ning lihtsate meloodiatega mõneti kodumaist Ans. Andurit. Üldiselt aga seikleb bänd endale kodusel teljestikul, mida ei saa neile pahaks panna, kui arvestada nende helikeele senist pikka ja ühtlast kulgu.

Duo Ruut – Tuule sõnad
(2019)
■■■■■

Kuulas Mihkel Braun

Läinud kümnendi lõppakordiks sai jõuludeks ilmunud Duo Ruudu debüütalbum „Tuule sõnad". Katariina Kivi ja Ann-Lisett Rebase omanäoline lähenemine ilmestab, et pärimuskultuur ei ole pelgalt tähenduslikkuse minetanud anakronism – see elab läbi uuekseloomise ja kõnetab ka tänapäeval.
Isikupära väljendub esiti esitusvormis, millest võrsub albumit tervikuna iseloomustav isiklikkus. Vastastikku istudes mängitakse silmsidet hoides üht ja sama kannelt. Teisalt lubab mänguviis luua duol iidse pilliga uutmoodi helimaastikke, julgedes mõelda väljaspool kasti (või kui soovite, siis ruutu): kandlekeeled saavad ajuti hoogu poognast ja kõlakastil mängib trummipulk („Kuhjalooja"). Markantne on ka Ruudu kokkulaul, mis hingab väga erinevates toonides.
Kõitvate helidega ühes on tähendus. Vanadelt külalaulikutelt pärit lugude arhailisuse all peitub miski sügav, aegadeülene, samastutav. Nimilugu, kunagine loits tuule vaigistamiseks, manab kaikuva kõlaga ka mõtteid looduse võimsusest, inimhinge väiksusest selle kõrval. Raskemeelsuse arvukaid nüansse illustreerib „Ema haual", mille iga rida lauldakse peenelt erineva värvinguga. „Meremehe laulu" puhub kannel õrna tuulena takka pehmetel vokaalidel purjetavale laevale. Müstilise atmosfääriga kandlekäikude taustal trööstib sinisilmne pääsuke marjaaias itkejat („Lind lohutamas").
Ja mõni asi ei vajagi täit mõtestamist: „Väljad karja käia" ja „Kost laaluq saaduq" on lauldud-mängitud nõnda, et neist kiirgav rõõm on nauditav ka sõnu mõistmata.

VIHJE
23. veebruaril liigub IDA Raadio tiim eetrist välja, et tutvustada klubis Kauplus Aasia taas üht muusikut, keda nad hindavad ja toetavad. Seekordne külaline on Belgiast pärit Ziggy Devriendt, artistinimega Nosedrip, kes vastutab plaadimärgi Stroom tegemiste eest ning on ka DJ ja raadiomees.
Vaata lisaks:
facebook.com/IDARaadio

JAGATUD KOGEMUSEST JA SAPIST

Tänapäeva kontserte saadavad üha rohkem pean-selle-üles-filmima-muidu-suren-momendid, mille käigus kaotab reaalne kogemus oma mõtte.

Maris Savik

Need on hetked, mis kerkivad mu ette läbisegi ja kaootiliselt. Mõtted, mis on liiga kaua sappi kogunud, et vaiki jääda. See on minu isiklik otseedastus sotsiaalmeedia avalikust käimlast. Raskekujuline nutipohmakas, kui soovite.

*

Juuni 2017, Gdańsk. Suur staadion on rahvast täis pakitud, sest Guns N' Rosesi legendaarne kolmik on taas ühisel laval. Kõige intiimsem osa kontserdist: austusavaldusena **Chris Cornellile** kõlab „Black Hole Sun", sest vaevalt kuu tagasi on Soundgardeni laulja sooritanud depressiooni tõttu enesetapu. „No one sings like you anymore…" väreleb suveöö ja higiste kehade kuumuses. See võiks olla ilus ja liitev hetk, aga tuhanded inimesed sulgevad end ekraanidesse, et postitada esimesena, kui ilus ja liitev see hetk on. Ma lähen katki.

Me toodame nii palju sisu ja jagame nii palju, et unustame mõelda, miks me seda teeme ja mis sellega kaasneb.

Sama suvi, Red Hot Chili Peppers Riias. Tüdruk minu ees teeb tervest(!) kontserdist nutitelefoni vahendusel otseülekannet. Ma ei näe kordagi, et ta vaataks pärselt oma kahe silmaga lavale, aga palavikuliselt vilkleval ekraanil jooksevad vaid ülivõrdes kommentaarid otse sündmuste epitsentrist. Kas ta oli kohal?

2016, Iron Maiden Kaunases. Panen tähele, et nutiinimesed on tuimad kaasaelajad – pole ka ime, kui päris emotsiooni väljalaskmise hind võib olla vähemalt kolmekohaline number uue telefoni kujul. See ei ole *mosh pit*, see on mossitamine, kui kellelegi kogemata vastu kätt lähed.

KOLLEKTIIVNE NUTISÕDA

Kontserdiemotsioone seedides leian end tihti mõtisklemast selle üle, mida tähendab sõnapaar „jagatud kogemus". Kas see on jagatud hetk artisti ja publiku vahel, massi jõud ja sünergia? Või jagatud hetk massimeedia vahendusel, kõigile kogemiseks, aga kaugel reaalsusest? Ma ei taha pidada epistlit, vaid kutsun kaasa mõtlema. Subjektiivselt, irooniliselt, aga ausalt.

Me kõik tahame olla rindereporterid, ainult et originaalsus, mida kajastada loodame, tapetakse kollektiivse nutisõja käigus ära.

2020, paar päeva tagasi, Steel Panther siinsamas Tallinnas. Kõlaks ju päris lahedalt, kui ma kirjeldaksin, kuidas laval toimuv meisterlik paroodia paneb hetkeks kõik sotsiaalsed normid pausile, et vana hea üle võlli seksistlik glämm saaks rinnad paljaks kiskuda ja lava ihast väänlema panna. Mulle meeldiks midagi sellist lugeda ja mõelda, et ma olin ka seal. Aga te kõik juba teate seda – või saate soovi korral kohe teada –, sest Elu24 ja sotsiaalmeedia annavad võimaluse täpselt järele vaadata, kes olid need tüdrukud või kuidas nad laval ennastunustavalt suudlesid. Need hetked olid kirss väga mitmeplaanilise kontserdi tordil ja küllap mõtles nii mõnigi naine, et hetke ajel oleks ju päris lahe vooluga kaasa minna – aga kas nad tahaksid seda hiljem sajas versioonis järele vaadata? Pigem mitte. Nii kärbub spontaansus „suure venna" valvsa pilgu all mannetuks äramärkimiseks, et ju oleks võinud, aga… Pole siis ime, et *rock'n'roll* hakkab ära surema.

Me toodame nii palju sisu ja jagame nii palju, et unustame mõelda, miks me seda teeme ja mis sellega kaasneb. Klassikaline kontserdikäitumine liigub üha rohkem mööda kokkuleppelist mõttevormi. Eksisteerivad mingid peaaegu kohustuslikud suure kontserdi pean-selle-üles-võtmamuidu-suren-momendid. Kontserdi algus, see kindlasti (kes on enne kuulnud, et bänd tuleb lavale). Kitarrisoolo (isegi kui see tähendab kümneminutilist sõrmekiiruse demonstratsiooni kolmel noodil, ikka on eriline). Trummisoolo (see on supereriline, sest enamasti on kontserdil ainult üks trummisoolo; lisaks mõistetakse trummimängu üldiselt vähem kui keelpille, mistõttu kõik näib eriti meisterlik ja tuleks seetõttu igaks juhuks üles filmida)!!! Kõik kõige tuntumad lood (teisi ei tunta, järelikult pole nii head). Kui keegi kutsutakse publiku seast lavale. Kui mainitakse kontserdi toimumiskoha nime. Kui kasutatakse pürotehnikat. Kui keegi teeb midagi lavastuslikult ebatavalist, näiteks lendab akustilise loo jaoks üle saali teisele platvormile (absoluutselt igal kontserdil mitmeaastase tuuri jooksul). Kui keegi teeb mingi nalja (mida sa oled juba kümnest videost näinud, sest bänd teeb sedasama nalja absoluutselt igal kontserdil mitmeaastase tuuri jooksul). Kui äkki juhtub midagi, mida ei oska ette näha (näiteks keegi surebki päriselt ära, mis oleks muidugi *jackpot*).

Guns N' Roses Gdańskis. Foto: Maris Savik

Sapine, jah. Aga tõene. Me kõik tahame olla rindereporterid, ainult et originaalsus, mida kajastada loodame, tapetakse kollektiivse nutisõja käigus ära. Kõigil on tükk, aga keegi ei saa trofeed ja kuidagi suvaline on selle laiba kõrval seista. Selle asemel et hinnata võimalust 21. sajandil ikka veel elavat muusikat nautida ja midagi päriselt kogeda, tekib olukord, kus hirmus millestki olulisest ilma jääda võetakse valimatult kõik üles. Selle käigus kaotatakse reaalne kogemus sootuks ning kogu digitaalne mass tõlgitakse üksikuteks jagatud laikideks ja ülejäänud infoprügiks, millega keegi enam ei tegele. Mis siis lõpuks alles jääb?

2019, Kiss Peterburis. Olen peaaegu lava ees, aga näen ikkagi tervet kontserti vaid nutiekraanide vahendusel, sest käed, mis peaksid rokkima, on taas õhus valedel põhjustel.

2018, Deep Purple. Mingid tüübid minu kõrval on omavahel kaabliga kokku liidetud nagu Siiami kaksikud. Üks filmib, teise taskust punnitab välja hiiglaslik akupank. See kõlab nagu utoopia, ma tean. Aga ma ei tee nalja. Ja ma vihkan, et ma seda kõike märkan, ja ma vihkan, et see pole kunstiline liialdus. Me oleme nutimaania suhtes vaikimisi nii tolerantseks muutunud, et telefon oleks juba nagu inimõigus. Keegi ei ütle midagi. Keegi ei pane isegi tähele.

Aga on veel üks utoopia.

2018, Jack White Riias. Loen oma päevikust: „…mulle meeldib suhtumine, et kontsert peaks olema nutivaba. Lähed peole, paned oma telefoni turvaliselt lukustatud kotikesse ja oled päriselt kõigi oma meeltega kohal. Kujundad olnust vahetu arvamuse, mida teiste osaseal veeni lasta. Ma loodan, et Yondri süsteem levib ja levib kiiresti. Boonusena on ka kontserdifotograafi tööl jälle mingi kandvam väärtus."

Ma tulen selle kontserdi juurde ikka ja jälle tagasi, sest see on kõige ägedam asi, mida ma olen viimasel ajal kogenud. Võib-olla ma olen pildistamise suhtes ülitundlik just seetõttu, et see on pool minu tööst. Tegelen iga päev sellega, et muusikute visuaalset identiteeti täpsuseni lihvida, olla toetav ja suunav, aga mitte lämmatav. Muusika on peamine. Visuaal räägib juurde. Ma tunnen, kuidas ülekajastamine ei aita kaasa, vaid risustab. Isegi siis, kui iga ebakvaliteetne postitus on tasuta reklaam.

UNIVERSAALNE KATK

Kas te teadsite, kuidas suurtel kontsertidel on enamasti tavaks, et professionaalse tehnikaga tohib pildistada lava eest ilma välguta esimesed kolm lugu? Mõnikord asub fotoala sootuks helimeeste putka juures ning pildistamine käib üle publiku. Need on kokkuleppelised reeglid, mis on kutsutud ellu selleks, et fotograafide hord kontserdi maagiat ära ei lõhuks. Ma olen ahastanud palju imeliste hetkede üle just eriti pärast neid kolme „soojenduspala", kui kaamera on hoiule pandud ja *live* tõeliselt käima läheb. Aga see, et ma ei saa pildistada, on omamoodi tore. Need on minu mõttepildid füüsiliste fotode vahel, varastatud varastamata kaadrid. Tegelikult ma ei taha neid ära jagada. Samas on moodne nutikaamera nii heal tasemel, et tundub silmakirjalik seda reeglit mitte kontserdikülastajatele laiendada. Kogu publik on potentsiaalselt võimekas press, kes üksteisega asukoha pärast konkureerivad. Ainuke põhjus seda mitte teha saab olla siinkohal tehniline: mida suurem on kontsert, seda aeganõudvam on telefonide kokkukorjamine ja sissepakkimine. Kaos igatpidi.

Võib-olla ma olen äärmiselt tagurlik, öeldes, et seda nutivärki võiks veidi piirata. Võib-olla see ongi uus reaalsus ja ma olen 29-aastane fossiil, kes kuulab muusikat vinüülplaatidelt ja nutab taga mingit „päris kogemust", saamata pihta, kuidas asjad käivad. Aga ma arvan, et siin on mitmeid mõttekohti. Nii kuulajatele, muusikutele kui ka kontserdikorraldajatele. Inimestele. Hetke väärtuse, oma tegevuse ratsionaliseerimise ja kohalolemise kohta. Kunsti ja austuse ja arvestamise ja hindamise kohta. *#bepresent #real #peace #fckoff*

Lõpetaks pauguga? Öeldakse, et kui sa mäletad midagi kuuekümnendatest, siis sind polnud seal kohal. Ärme unusta, et hipid tarbisid suurtes kogustes LSDd. Meil on nüüd LCDd. Efekt on sama, seadused võiksid ka järele tulla. Mul on suva, kumba pidi.

Tahan toonitada, et ma ei võitle siin enda kui fotograafi õiguse eest kõike ja kõiki igal pool valimatult pildistada. Ma võitlen enda kui melomaani ja kirgliku kontserdikülastaja õiguse eest vahetult kohal olla. Kui üldse midagi, siis kunstnik minus arvab, et pildistame liiga palju ja valik pilt tegemata jätta on sama tähtis kui õige kaadri leidmine. Tunnen, kuidas meedium, mida armastan, hakkab mind ära väsitama. Ekraanid teevad kõik tuimaks ja ühetaoliseks. Sellest ka need aastaarvud ja kontserdipaigad. See katk on universaalne. Selleks et oma pilku värskena hoida, ei taha ma alati vaadata. Ja ma ei taha, et mind sunnitaks vaatama läbi teiste ekraanide. Tegelikult kehtib seesama ka mujal elus – reisil, näitusel…

Üha rohkem tundub mulle, et kogemuste jagamise duellis ei ole „natuke mõlemast maailmast" enam variant. Me kolime nii järjekindlalt virtuaalreaalsusesse, et see võtab kõik üle. Toodame ja jagame, jagame ümber ja kopeerime. Mõtlemine läheb meelest. Nutipank üha kerkib, aga ühiku väärtus väheneb, sest inimese info vastuvõtmisvõime ei muutu (…nii kiiresti?). Ma ei tea, mis on selle reaalsusest irdumise tõeline hind, aga see teeb mu murelikuks. Mitte „suurem inimene", vaid „rohkem robot". Ei tundu eriti atraktiivne tulevikuperspektiiv.

Me oleme nutimaania suhtes vaikimisi nii tolerantseks muutunud, et telefon oleks juba nagu inimõigus.

Maris Savik on rokifotograaf, kunstnik, poeet ja semiootik *in the making.*

EELKUULAMINE

Esitle oma värsket plaati Müürilehes

Kui 20 aastat tegutsenud muusikaportaal Rada7 septembris aktiivse tegevuse lõpetas, tärkas Müürilehe toimetuses idee Rada7 pärandit edasi kanda ning pakkuda muusikutele platvormi oma värskeima materjali tutvustamiseks. Nii kuulutamegi välja uue veebirubriigi „Eelkuulamine", mis jätkab seda Rada7 algatatud ettevõtmist. Ootame kõigilt peagi plaati esitlevatelt kohalikelt bändidelt või sooloartistidelt demosid, kuulame neid ning valime iga kuu vähemalt kaks artisti, kelle loomingu me oma lugejateni toome. Tingimus on vaid see, et plaat ei tohi olla veel ilmunud ega voogedastusplatvormidel saadaval. Lisaks eelkuulamisele teeme artistiga intervjuu ning jagame infot plaadi ilmumise kohta meie sotsiaalmeedia kanalitel ja uudiskirjas. Kandideerimiseks tuleb saata plaadi failid koos artisti ja albumit tutvustava tekstiga aadressile *mariliis@muurileht.ee*.

Valituks osutunutele pakume järgmist.

- **Intervjuu Müürilehe veebiväljaandes**
- **Viide intervjuule ja eelkuulamisele uudiskirjas**
- **Facebooki reklaampostitus**
- **Pilt/info Instagramis**
- **Ribareklaami võimalus**

Illustratsioon Flickri kasutaja cdk/(CC BY-NC-SA 2.0)

KINOSPURT

SEEBIOOPER, MITTE PERMAKULTUUR

Jätkusuutliku ökokogukonna rajamist ja arengut jälgiva filmi enese ainus jätkusuutlikkus on permanentne konflikt.

Vaatas **Aleksander Tsapov**

Kaader filmist

DOKUMENTAALFILM „**SÜDAMERING**" (EESTI, 2020), 95 MIN. REŽISSÖÖR MARGIT LILLAK, PRODUTSENT JOHANNA TRASS, HELILOOJA STEN SHERIPOV. KINODES ALATES 03.02.2020.

Miks inimesed (grupis) arvavad, et just nemad on esimesed, kellel õnnestub end ühiskonnast mugavalt teistmoodi tegelikkusesse taandada? Kas seda pole juba üritatud eri aegadel ja eri kohtades, tavaliselt sarnaselt nukrate tulemustega? Ja miks inimesed (üksikisikud) arvavad, et just täna on esimene päev nende ülejäänud elust, mil lahtihaakimine kogu negatiivsest taagast ja katkisest tundekasvatusest viiakse lõpule? Oleme ju kõik teadlikud, et muutus on protsess, mitte klahvivajutus.

Mõisamaal 2014. aastal tegutsema hakanud ökokogukond Väike Jalajälg alustas ilmselgelt ilusate kavatsuste, kuid vale pagasiga, nii vähemasti jutustab sellest dokfilm „Südamering". Sotsiaalsed ettevõtjad ja permakultuuri entusiastid, keda filmi kaks põhilist naiskarakterit kehastavad, kaotavad ruttu idealistliku sihi, et jageleda meeskarakteri ehk Jesper Parve säästuversiooni pärast. Ja režissöör Margit Lillak näitab seda mõnuga. Montaažiaknast lendab välja pea kõik, mis võiks jätta kogukondlikust ettevõtmisest positiivse mulje või selgitada kas või korraks, kuidas seal permakultuuriga tegeldi. Selle asemele asetub lootelg banaalsest ja väiklasest suhtekolmnurgast, milles kolm täiskasvanut kulutavad mitu aastat oma elust üksteisega jauramise ja intriigide peale, kuhu vahele on pikitud esoteeriline grupiteraapia, šamaanitrummi põrin ja täielikult läbi seedimata elufilosoofia. Kui Lillak ütleb intervjuus tuntud vandenõuväljaandele Telegram, et „igal ühel oma tõde ja kui lähemalt vaatad, siis kõik on õige ja kõigi vajadused ongi ilusad", siis ta kõlab kui küüniline teleprodutsent, kes on saanud just purki „magusa" materjali ning põhjendab selle näitamist vastuvaidlematu baasinimlikkusega.

Mitmed arvustajad on võrrelnud filmi *reality show*'ga „Rannamaja" ja seal on tõepoolest saatuse irooniana tugevad strukturaalsed sarnasused kõikvõimalike teleprojektidega, kus inimesed pannakse kokku elama ja töötama, et vaadata, mis juhtub. *Reality*-televisioonis on vähemalt lavastuslik ja manipuleeriv telgitagune, mis annab kõigele kokkuleppelise kunstlikkuse distantsi. „Südamering" on *reality* selle armetus alastuses, elulava, mille poole ei tahaks aplodeerida, kuigi võiks.

IGGY LOND MALMBORG
Malmö / Tallinn
Things in my mouth
14.02 19:30 Eesti esietendus
15/17/18.02 19:30
TEATER

LAURA VAN BERGEM
NETTI NÜGANEN
Amsterdam / Tallinn
Victoria's secret
Esietendus 29.02 19:30
2/3/13/14.03 19:30
KANUTI GILDI SAAL
HOOAEG 2019/2020
TEATER TANTS PERFORMANCE
Piletid eelmüügis 8/12 EUR, kohapeal 10/15 EUR
Kanuti Gildi SAAL, Pikk 20, Tallinn, SAAL.EE

Ene Raadik „Enesehool", detailid

Feministliku kontseptuaalkunstniku Ede Raadiku uus näitus „Parim, kes sa kunagi oled" (kuraator Corina L. Apostol) avaneb Tallinna Linnagaleriis 13. veebruaril. Näitus on osa tsüklist, mis käsitleb Tallinna Kunstihoone 2020. aasta peateemat „21. sajandi feminism". Vaata: *kunstihoone.ee*

07.02.

100. VAULT!

Beats From The Vault, tumemuusika tantsupidu ja üks vanimaid peosarju kodukamaral, tähistab 7. veebruaril HALLis olulist sündmust. Nimelt toimub järjekorras sajas regulaarne Vault ning kahte peosaali – Krematooriumisse (*techno body music*, EBM, *industrial*, *rhythmic noise*) ja Kabelisse (*cold wave*, *dark wave*, *dark ambient*, postpunk, süntpopp jne) – tulevad erineva tumedusastmega rütme laduma lausa 12 DJd, sealhulgas 4-got-10, Aivar Meos, fs jt.
Vaata lisaks: *facebook.com/beatsfromthevault*

Foto: Evert Palmets

11.02.

SÜÜRIA -> KURESSAARE

Sarja „Saame tuttavaks" osana tuuakse 11. veebruaril kell 17.30 saarlastele koju kätte Süüria! Nimelt on Saaremaa Merekultuuri Seltsis (Garnisoni 16, Kuressaare) külas Lähis-Idas töötav ja elav regiooni ekspert Hille Hanso, kes selgitab, miks algas Süüria sõda ning miks inimesed ikka veel kodudesse naasta ei saa. Kõigil huvilistel on võimalik proovida ka virtuaalreaalsuse prille, mis aitavad aimata oma kodudest põgenenud inimeste kogemusi. Muidugi saab maitsta ka suurepäraseid Süüria roogi, mille on valmistanud Eesti Pagulasabi sotsiaalse ettevõtte Siin & Sääl kokk Shereen.
Info: *saametuttavaks.ee*, *pagulasabi.ee*

12.02.

LAVAPOEEDID, JÄMMIMA!

TarSlämm ja Eesti Kirjanike Liidu Tartu osakond ootavad kõiki huvilisi 12. veebruaril kell 18 Tartu Kirjanduse Majja lavaluule töötuppa, mis läheb sujuvalt üle jämmiks! Saab mängult esineda, mängida päris mikrofonidega, mängida pilli või panna oma luuletustele taustaks muusikat. Julgustajaks, ettenäitajaks ja muidu abiliseks on TarSlämm kutsunud Soomest külla lavaluuletaja Harri Hertelli. Lisainfo Facebooki sündmusest „Lavaluuletöötuba-jämm".

13.–14.02.

VIHASED *TIMES*

Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut peab 13.–14. veebruarini ingliskeelset akadeemilist konverentsi õige päevakajalisel teemal „Angry Times. Populism and Democracy Discontent". Arutatakse mõistagi populismi tõusu asjaolusid, globaliseerumist ja (liberaal)demokraatia piire, aga mitte ainult! Konverents on tasuta, aga vajalik on eelregistreerimine. Kava ja teave: *tlu.ee/en/angrytimes*

14.02.

AKASHAINC. UUES LAINES

On aeg oma kapisügavused läbi otsida ning tuvastada kõige šikim kruiisivorm! Saabuva valentinipäeva puhul on AKASHAinc.-i pardameeskond koostanud eriprogrammi, mis toob kokku erilised artistid, kes pakuvad erilist meelelahutust mõistagi erilisele külalisele! Kas tunned juba, kuidas süda tuksub? Kuuled, kuidas meri kohiseb? Kas armastuselaine matab su endasse? Ootused realiseeruvad juba 14. veebruaril värskes peopalees Uus Laine (Vana-Kalamaja 1). Merevalitsejateks Randar, Hot Dog, Kalila (*performance*) ning Luisa Lõhmus ja Jennifer Cohen (*live*). Detailid: *facebook.com/uuslaine*

14.–16.02.

TUDENGI-TEATRIKUNSTI VILJANDIS

TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia tudengid korraldavad 18. korda tudengitele suunatud teatripäevade festivali. Tudengite Teatripäevad toimuvad sedapuhku 14.–16. veebruaril, etendusi antakse Viljandi Kultuuriakadeemia Black Boxis ning esimest korda ka läheduses asuvas hubases baaris Pööning. Kohtume festivalil kuue teatritrupiga nii Eestist kui ka välismaalt. Kohalikest hõivavad lava Tal-Techi trupp T-Teater, improteatritrupp Ruutu10 ning Tsirkusestuudio Folie grupp Lost D. Eksootilisemad külalised tulevad aga Leedust ja Soomest. Huumoriga kostitab viljandlasi Comedy Estonia rahvas. Etendused on tasuta!
Vaata veel: *facebook.com/ttpfestival*

14.02.

LAMP JA SAVI TARTUS

Sõbrapäeva puhul kingi sõbrale kordumatu õhtu iseenda suurepärases ja poeesia erakordses seltskonnas! „Kirjanikest ja kunstnikest koosneva bande või rühmituse" Kirjanike Jõusaal suvetuur „Lamp ja Savi" väisab kodulinna Tartut. Kohtumispunkt 14. veebruaril kell 20 Kultuurikeldris (Gildi 3).
Lisainfo: *kirjanikejousaal.blogspot.com*

Foto: Kirjanike Jõusaal

15.–16.02.

KUMU SÜNNIPÄEV!

Kumu kutsub sünnipäevale! 15. veebruari programm hargneb peaasjalikult ümber näituse „Eneseloomine. Emantsipeeruv naine Eesti ja Soome kunstis", aga pühapäevasest kavast leiame lisaks ekskursioonidele näitustel ka näiteks feministliku kirjanduse õhtu, karikatuuri töötoa ning „kirsina tordil" *kimchi* töötoa kunstnik Eva Mustoneni juhatusel! Sünnipäeva puhul saab Kumu pileti ainult kolme euro eest.
Kogu kava: *kumu.ekm.ee*

15.02.

TARTU ÜLIÕPILASTEATRI DEEMONID

15. veebruaril esietenduvate „Deemonitega" pöördub lavastaja Kalev Kudu juba kolmandat korda Dostojevski „Kurjade vaimude" poole. Midagi on järelikult veel painama jäänud. Midagi painab ka Tartu Üliõpilasteatri uuslavastuse tegelasi, endiseid revolutsionääre, kes on jäänud ilma oma ühendavast juhist, igaühel oma idee, kreedo, mille palavikuline kummardamine hägustab nende teed ega lase selgelt aru saada ei iseendast ega ümbritsevast. Etendused toimuvad Tartu Üliõpilasmajas (Kalevi 24).
Info: *yliopilasteater.ee*

20.02.

PROKOFJEV + ŠOSTAKOVITŠ

20. veebruaril kell 19 jõuab Estonia kontserdisaalis kuulajateni sarja „Harmoonia" neljas kontsert, kui esitamisele tuleb 1) Sergei Prokofjevi „Klaverikontsert nr 3" ning 2) Dmitri Šostakovitši „Sümfoonia nr 10". Traditsioonilisel ERSO ning Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia sümfooniaorkestri ühisel kontserdil astub solistina orkestri ette äsjase IX Eesti pianistide konkursi finalist Sven-Sander Šestakov, dirigent on Paul Mägi. Lähem teave: *erso.ee*

Prokofjev, Šostakovitš, Hatšhaturjan. 1940. Foto: CC0 Public Domain

22.02.

NAINE RAJOONIS

Tartu Uus Teater toob lavale Ivar Põllu autorilavastuse „Anne lahkub Annelinnast", milles on tõstetud fookusesse meie ühiskonna nähtamatud naised. Need, kes hoiavad ühiskonda töös ja aitavad meestel särada, jäädes ise tagaplaanile. Aga teisalt näeme siin ka „magalarajooni", millesuguseid leidub igas suuremas linnas. Milles asuv korter oli kunagi uue ja parema elu sümbol. Aga nüüd…? Esietendus 22. veebruaril, laval Maarja Mitt-Pichen ja Märt Avandi (Endla).
Info: *uusteater.ee*

29.02.

VICTORIA SALADUSE JÄLIL

Koreograafid-etenduskunstnikud Netti Nüganen ja Laura van Bergem esmaesitlevad 29. veebruaril Kanuti Gildi SAALis oma ühisprojekti „Victoria saladus" / „Victoria's Secret". Ruumi-aja-masinast ilmuvad Nüganen ja van Bergem ning kõnelevad muusika ja tantsu vahendusel eelmise sajandi dialooge, suhestudes nii igiaja kui ka lähiminevikuga. Elutoast kasiinosse, relvapoodi ja sohu reisides otsivad nad narratiive mittelineaarsel ajateljel. Baldahhiin-narivoodi, vahvlilokid, keraamiline padi ja harf. Vaata veel: *saal.ee*

Ants maa

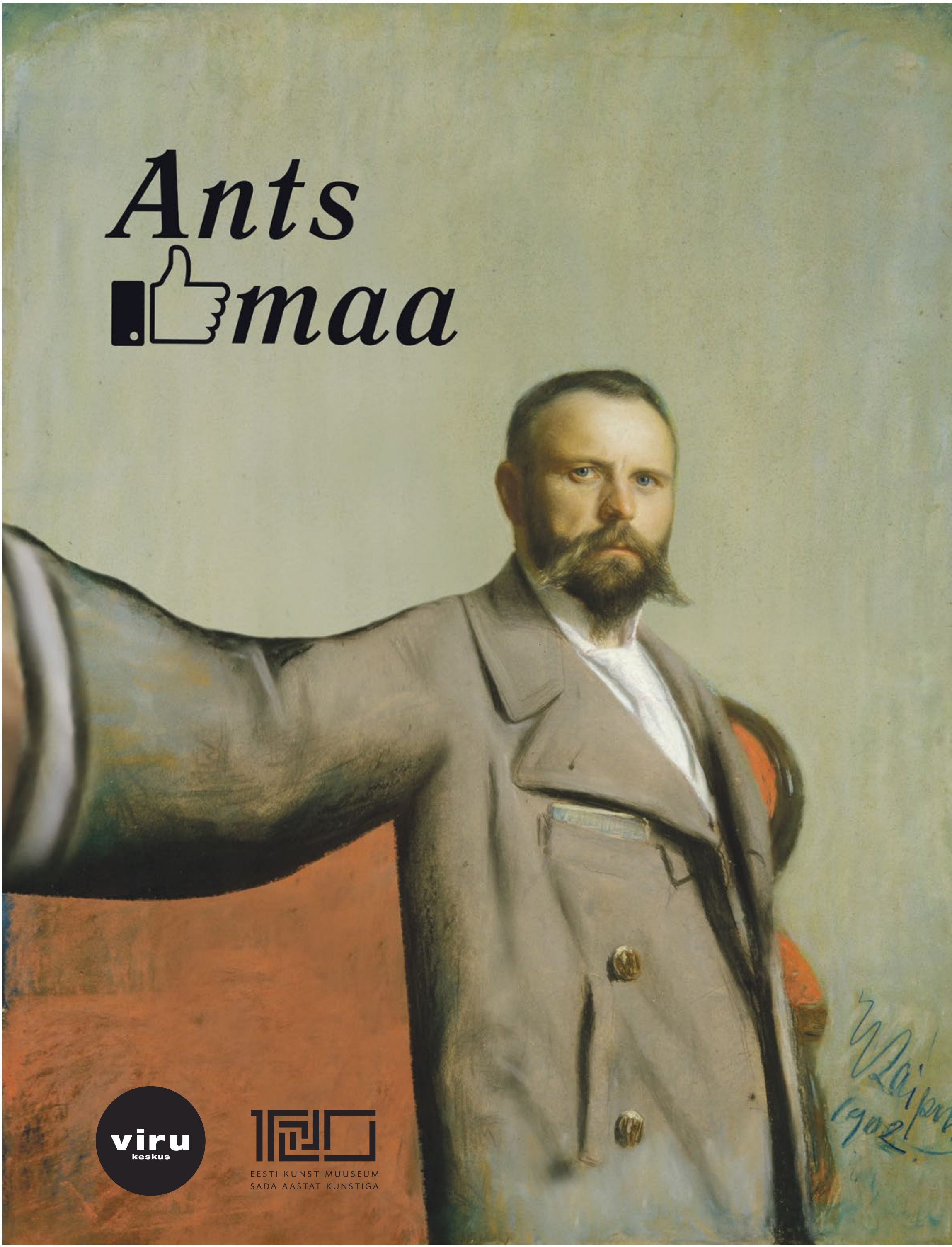

viru keskus

EESTI KUNSTIMUUSEUM
SADA AASTAT KUNSTIGA